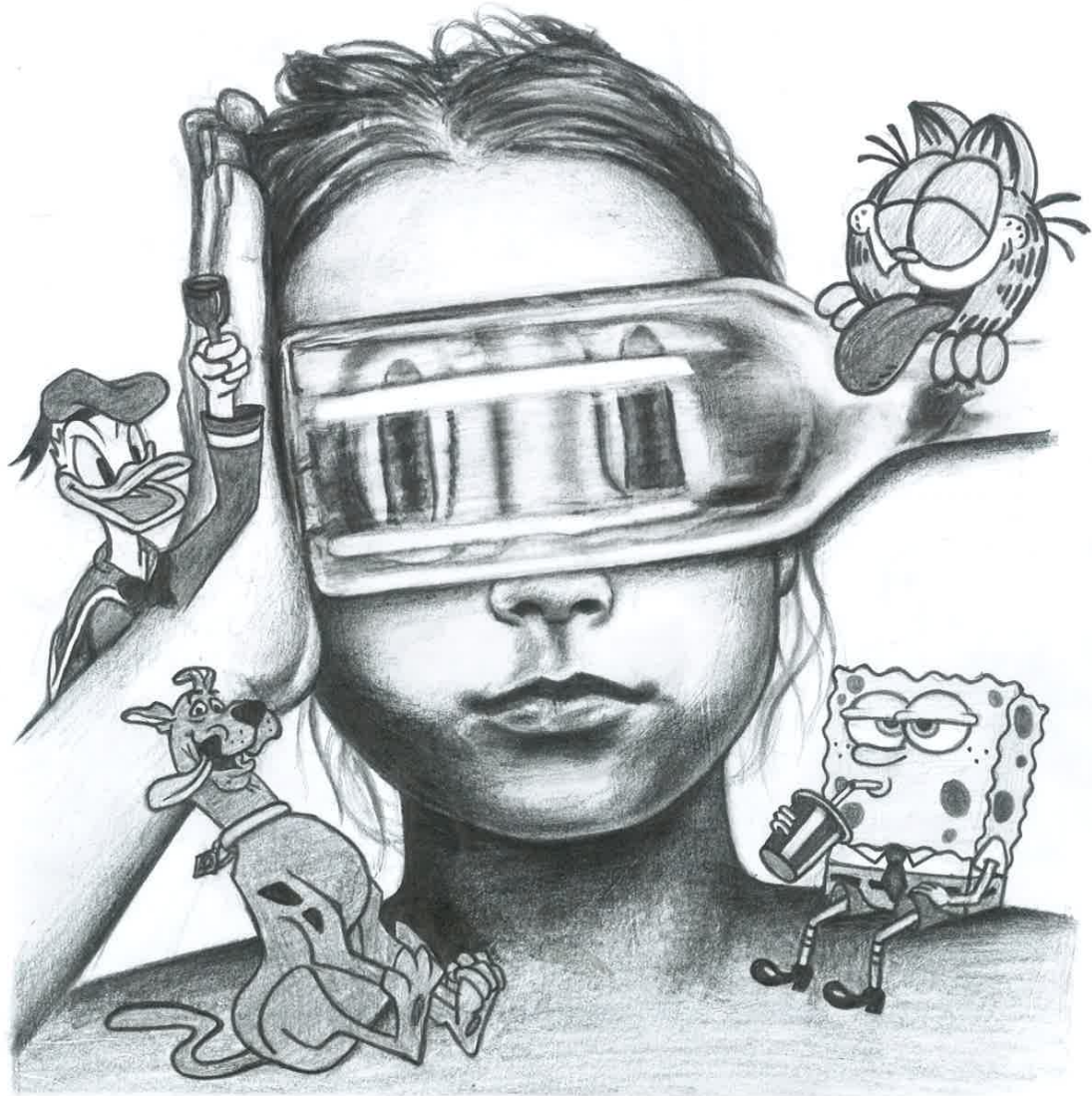

LETNIK 10, ŠTEVILKA 13, DECEMBER 2019

LITERARNO JEZIKOSLOVNA REVIJA

ŠTUDENTK IN ŠTUDENTOV FILOZOFSKE FAKULTETE UNIVERZE V MARIBORU, ODELKA ZA SLOVANSKE JEZIKE IN KNJIŽEVNOSTI

Letnik 10, številka 13, december 2019

IZDAJATELJ: Študentke in študenti
Filozofske fakultete univerze v Mariboru,
Oddelek za slovanske jezike in književnosti

Koroška cesta 160, 2000 Maribor
TELEFON: +386 (0)2 22 93 840
TELEFAKS: +386 (0)2 22 93 625
EMAIL: literarno.jezikoslovna.revija@gmail.com

GLAVNA IN ODGOVORNA UREDNICA:

Helena Zemljič

PODROČNI UREDNIKI:

Ana Ambrož, Tjaša Miholič, Tajda Urh (*proza*)

Sašo Kavaš, Ajda Strajnar (*poezija*)

Helena Zemljič (*kritika*)

Karin Jureš (*članki*)

Manja Vivod Smolnikar (*novinarski prispevki*)

LEKTORJA: Mitja Gorza, Danijela Sekej

OBLIKOVALA IN TEHNIČNO UREDILA: Gal Vitko, Tjaša Miholič

SLIKA NA NASLOVNICI, ILUSTRATORKA: Klara Šlenc

ISSN 2232-2868

NAKLADA: 170 izvodov

TISK: DEMAT d. o. o.

Vse pravice pridržane! Brez ustreznega pisnega dovoljenja izdajatelja ni dovoljeno nobenega dela ali celote te revije na kakršen koli način reproducirati, kopirati ali kako drugače razširjati. Ta prepoved se nanaša tako na mehanske oblike reprodukcije (fotokopiranje) kot na elektronske (snemanje ali prepisovanje na kateri koli pognilniški medij).

KAZALO

UVODNIK	4
Helena Zemljič	
DOPOLNJNIH DESET (LITROV BESED)	5
Aleš Čeh	
POEZIJA	9
SARA NUŠA GOLOB GRABNER	10
Do jeseni	
Oltar	
Kliše	
DUŠAN MAROLT	13
Mesto začetka	
TINA FLIS	14
Papirnatost (zmaja)	
NELA POBERŽNIK	15
Virus	
PINO POGRAJC	16
IV. voda	
VERONIKA ŠOSTER	17
črna luknja	
PROZA	19
PRIMOŽ STURMAN	20
Via crucis	
NIKOLAJ HORVAT	23
Dragi Jakob/Ime ji je Alyssa	
KARIN JUREŠ	27
10. oktober 2019 ali Zakaj je svetovni dan duševnega zdravja pomemben?	
MARJAN ZUPAN	28
Pesem ptice selivke (odlomek)	
NIK LEBAR	32
Gela	
KRITIŠKI IN ESEJISTIČNI PREMISLEKI	33
HANA ČERNE	34
Kakšne so te pesmi?	
(Feri Lainšček, <i>Ne: pesmi</i> , Litera, 2018)	
PATRICIJA SEDMINEK	36
Klic po razumevanju	
(Andrej E. Skubic, <i>Babi nima več telefona</i> , Mladinska knjiga, 2018 (Zbirka Trio Golaznikus))	

DANIJELA SEKEJ	38
Polnokrvnost teme (Erika Vouk, <i>Ta dan</i> , Založba Pivec, 2018)	
HELENA ZEMLJIČ	40
Pripoved o boju kot vrlini (Nataša Kramberger: <i>Primerljivi hektarji: pripoved v setvenem koledarju</i> , LUD Literatura, 2017)	
PATRICIJA SEDMINEK	42
Popolna odtujenost (<i>Popolni tujci</i> , 13. april 2019, Slovensko narodno gledališče Maribor)	
KARIN JUREŠ	44
Prijateljstvo med umetnostjo in svetom	
ČLANKI SLOVENISTK	47
NINA JAKOŠA	48
Fran Levstik in njegov prispevek k razvoju slovenskega knjižnega jezika	
KARIN JUREŠ	60
Členki v korpusih in SSKJ ²	
NINA ŽNIDARIČ	66
Pojavitve naključno izbranih večpomenskih besed v korpusu Gigafida	
ČLANKI PREVAJALK	73
NINA BALAŽEK	74
Botanično izrazje v različnih odtenkih Shakespearjevega jezika v drami Hamlet in Sen kresne noči	
MAŠA GREGORIČ, POLONA ŽEVART	81
»Zakletki« ali »zapsovkati«? – To je zdaj vprašanje	
DOGAJALO SE JE	89
HELENA ZEMLJIČ	90
Oko besede 2019 in podelitev večernice	
MANJA VIVOD SMOLNIKAR	91
"Pesmi so edini krik/razbeljenega rojstva": pogovor ob izidu <i>Zbranih pesmi</i> Jureta Detele	
TAJDA URH	92
Predstavitev monografije dr. Marka Jesenška – <i>Prekmurski jezik med knjižno normo in narečjem</i>	
AJDA STRAJNAR	94
Pogovor z Natašo Kramberger	
SAŠO KAVAŠ	95
Skrivnost pesnice Fanny Haussmann	
MANJA VIVOD SMOLNIKAR	96
Intervju z mlado pisateljico Evo Kurnik	
KARIN JUREŠ	98
Intervju z mladim farmacevtom, ki nam na socialnih omrežjih namesto zdravih priporočila haikuje	
ILUSTRATORKA	101
KLARA ŠLENC	103
ZAHVALA	105

UVODNIK

Helena Zemljič

Oblikovanje nove številke revije Liter jezika se je začelo z malo nejasnim, a vendar mrzličnim vprašanjem – že imamo kakšno okroglo obletnico? Nekje v zraku se je namreč dalo zaslutiti vonj po nečem prazničnem, kot bi ponoči zapadel sneg, pa ga še ni nihče opazil, ker se zavese preprosto še niso razprle. Vonj tik pred dežjem, ko se še ugiba, s katere strani bodo prileteli oblaki in kdaj točno bo udarilo, so pa mokre asfaltirane ceste zagotovo neizogibne.

In smo šli v akcijo. Ker sami pač nismo bili priča nastanku revije, niti nam ni bilo popolnoma jasno, kako je nastala, kdo se je kregal s kom, kje so potekala pogajanja o sestavi revije in navsezadnje, kako se je zakuhal neponovljivi naslov »Liter jezika«, ki nam ga še Društvo slovenskih pisateljev zavida. V času prehajanj uredništev se je namreč sestavila popolnoma nova družina urednikovanja, ki je Liter jezika sprejela kot svojo revijo in precenila, da si zasluži nadaljevanje v novih številkah. Po manjšem kolapsu po odhodu skoraj celotnega prejšnjega uredništva se je, tudi s pomočjo takratne predstojnice oddelka Jožice Čeh Steger, izoblikovala nova ekipa, ki se je, resnici na ljubo, precej s težavo opotekla čez svojo prvo, po uradnem številčenju 12. številko revije. Ampak je uspelo. Z nekaj zamujenimi roki oddaje, prijazno pomočjo tiskarne in požrtvovalnim delom tik pred božičnimi prazniki. Zdaj je pred nami že srečna trinajstica, opotekanj je bilo za kanček manj, dobili pa smo tudi zgodovino, ki si jo ta praznični duh zasluži. Nekje po začetnem vprašanju se je vendarle izkazalo, da je januar 2020 točno 10 let oddaljen od prve številke Litra ...

DOPOLNJNIH DESET (LITROV BESED)

Aleš Čeh

V začetku je bila beseda in beseda je postala Listek. Trije Listki, če smo natančni, tri številke študentskega spletnega literarnega glasila Oddelka za slovanske jezike in književnost Pedagoške fakultete v Mariboru, ki ga je urejala pesnica Lučka Zorko. Glasilo je praktično brez finančnih sredstev izdajala na spletu, pesnica pa je bila za svoje delo leta 2006 nagrajena z listino Univerze v Mariboru za pomembne kulturne dosežke. Listek je bil pomemben mejnik k ustanovitvi Litra jezika v njegovi trenutni podobi, saj je poudarjal podobne literarno-raziskovalne vrednote, vplival pa je tudi na angažiranost študentov, ki so se zavezali k aktivnemu soustvarjanju študijskega oddelka.

Študentsko literarno-jezikoslovno revijo Liter jezika so leta 2010 ustanovili in v gibanje pognali Tonja Jelen, Denis Škofič, David Kunstek Kneževič in Nina Ditmajer, glavna in odgovorna urednica novonastale publikacije, kmalu pa se je pridružila še Viktorija Aleksovska. Revija je za razliko od Listka izšla na novoustanovljeni Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, kamor je Oddelek za slovanske jezike in književnosti prešel v študijskem letu 2006/2007.

Prva številka Litra jezika je izšla v digitalni obliki in je z ambiciozno zasnovo ustvarila pot za fizično izdajo druge številke. Želje, ki so se oblikovale z nastankom Listka, so tako bile končno uresničene: študentska revija se je tudi fizično materializirala pred študenti. Pri nastanku revije je kot mentorica sodelovala urednica Listka Lučka Zorko, ki je pomagala z nasveti, svojimi prispevki in lektoriranjem prvih izdaj. Zagnalo se je kolesje, ki se z vneto, ki je potrebna za ustanovitev nove revije, vrti še dandanes.

V prvih številkah revije so svojo poezijo in prozo objavili številni mladi pisci, ki so kasneje izdali pesniško zbirko, zbirko kratkih zgodb ali roman, kar je še poseben dosežek, saj kaže na dejstvo, da je študentska revija lahko dobra popotnica k resnejšim objavam, seveda pa ni bilo malo objav že uveljavljenih avtorjev. Svoja leposlovna dela so tako med drugimi prispevali Tonja Jelen, Denis Škofič, Jan Šmarčan, Suzana Tratnik, Andrej Tomažin, Dejan Koban, Davorin Lenko, Mitja Drab idr. Uredniki so objavljali tudi prevode dotlej neprevedenih del poljske in makedonske književnosti, v kasnejših številkah pa še prevode del slovenskih avtorjev v tuje jezike. S tem je revija prebila meje mariborske slovenistike, saj so za prevode skrbeli študenti Oddelka za prevodoslovje ter sodelavci z lektoratov za slovenski jezik iz evropskih in ameriških

univerz, študenti Oddelka za likovno umetnost Pedagoške fakultete pa so sodelovali pri soustvarjanju likovne podobe publikacije.

Prva ekipa Litra jezika se je trudila tudi z obštudijskim dogajanjem, saj je izdajanje revije zmerom predstavljal le delček širše aktivnosti. Združeni pod revijo so organizirali literarne delavnice pod mentorstvom Lučke Zorko in Gregorja Lozarja, organizirali so literarne in likovne natečaje, sodelovali so pri projektu Literatura na cesti, povezovali so se s slovenskimi lektorati v tujini, na Dnevih knjige v Mariboru so pripravili video-literarni performans, na radiu MARŠ so predvajali svojo literarno oddajo Anima-lit, ki jo je vodila urednica Tonja Jelen, na Festivalu romske kulture Romano Čhon 2012 pa so se predstavili s kar tremi predavanji. Uredniki so se predstavljali tudi v različnih ustanovah in medijih, še zlasti je bila odmevna številka, ki je bila posvečena homoerotični literaturi. Glas o Litru jezika se je razširil in kmalu so ga za svojega vzeli tako študentje kot profesorji Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, uredniki, ki so revijo ustanovili, pa so študij počasi in vztrajno zaključevali.

Tako je leta 2013 uredništvo revije prevzela nova skupina študentk in študentov, ki je takrat zaključevala dodiplomski študij. Glavna in odgovorna urednica je postala Urša Kac, področno urednikovanje pa smo prevzeli Aleš Čeh, Barbara Fužir, Jasmina Korat, Karin Požin, Jure Cvetek in Barbara Mastnak, ki je kasneje prevzela mesto glavne urednice. Z uredništvom prevodov je novo ekipo zaokrožila Julija Neudauer.

V želji po manjši statičnosti smo uvedli novo rubriko, ki smo jo poimenovali Korepondence, šlo pa je za prepise neobjavljenih pisem in publikacij pisateljev, pesnikov in slovničarjev, ki so krojili usodo slovenskega jezika in književnosti. Objavili smo prepise pisem Izidorja Cankarja, Zofike Sernec in Stanislava Škrabca, žal pa se rubrika kljub sodelovanju s Pokrajinskim arhivom Maribor ni obdržala. V istem času smo sodelovali tudi pri organizaciji pesniških večerov Mlade rime, ki smo jih iz Ljubljane s pomočjo Dejana Kobana, Veronike Dintinjane, nekdanje urednice revije Nine Ditmajer in sodelavca Radia MARŠ Klemna Šalija prenesli tudi v Maribor, kjer so nastopili številni mladi in tudi uveljavljeni avtorji, med katerimi velja izpostaviti tudi nastope tujih literatov, recimo luksemburškega gosta Vilenice Jeana Backa ter bosanskega pesnika Admirala Mahića. Uredništvo Litra jezika je v tistem času gostovalo tudi na koprski univerzi, poskusili pa smo se z organizacijo strokovnih okroglih miz na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, kjer smo v sodelovanju s Študentsko sekcijo Slavističnega društva Maribor organizirali okroglo mizo o znanstveno-fantastični literaturi ter o slovenskem jeziku in znanosti, nadaljevali pa smo tudi z nastopi na konferencah in različnih prireditvah.

V obdobju našega urednikovanja je v reviji leposlovno ustvarjala nova generacija avtorjev: Aleš Jelenko, Helena Zemljič, Katarina Gomboc Čeh, Anja Bunderla, Veronika Šoster idr. Prozo in poezijo smo v želji po večji pretočnosti revije združili v skupno rubriko, s povezovanjem pa smo razširili tudi rubriko člankov in esejev, saj so sedaj pri soustvarjanju sodelovali tudi profesorji, ki so študente mentorsko vodili k

prvi objavi strukturiranega strokovnega ali esejističnega prispevka.

Čas je neumorno tekkel in uredniška ekipa je v svoje dlani sprejela diplomske listine. Okoli Barbare Mastnak, ki je postala nova glavna in odgovorna urednica, se je pričela formirati nova ekipa. Iz Oddelka za prevodoslovje je pristopil Michael Leopold, jezikoslovne in literarno-zgodovinske članke je urejal Žiga Kranjc, uredniško ekipo pa sta zaokrožili Danijela Sekej in Janja Forstner. V devetem in desetem letu naše literarno-jezikoslovne zgodbe pa se je uredniška ekipa ponovno menjala in okrepila. Uredniško delo na različnih področjih so v teh številkah prevzeli Tjaša Miholič, Tajda Urh, Ana Ambrož, Sašo Kavaš, Ajda Strajnar, Karin Jureš, Špela Kovačič, Manja Vivod Smolnikar, Ana Rotovnik, Danijela Sekej, Mitja Gorza ter glavna in odgovorna urednica Helena Zemljič. Liter jezika neumorno vztraja in pretaka nove in nove litre besed.

Študentske revije v kanonu slovenske publicistike zasedajo pomembno mesto, saj so pogosto odskočna deska bodočih pronicljivih piscev. So tudi ponos študentov, profesorjev in vodstva same fakultete, ki tako dobi potrdilo, da mlade usmerja na pot ustvarjalnosti, premišljevanja in povezovanja z drugimi.

Iskreno se zahvaljujem vsem, ki ste kdajkoli soustvarjali zgodbo naše revije, aktualni uredniški ekipi pa: na še deset litrov!

POEZIJA

SARA NUŠA GOLOB GRABNER

Do jeseni

Njegovo ime teče z mojega jezika
mehko in hladno.

Pulziram, steklena in nepripravljena
na pozlačeno puščico v moji ahilovi peti.
Starejši moški in prazne besede krožijo okrog mene
in se igrajo kot svetloba v impresionističnem vrtu.
Vse, kar je spomladi rojeno iz lahkomiselnosti,
umre do jeseni.

Pozabila sem poslušati nevzdržno trepetanje,
ki privede do popolnega obstanka, do razgaljenja,
preglasilo ga je kruto in konstantno bitje usode v ozadju.
Slišala se je kot upajoča melodija.

Njegov pogled me izdaja in briše
in jaz sem namerno slepa, da obdržim pastelne barve.
Vedno sem razpeta med željo, da bi gorela,
in željo, da bi izginila.

Oltar

Danes je s podboja vrat
na mojo roko padla belouška.
Občutek groze
ob kači, zaviti okoli mojega zapestja,
me je spomnil na tvojo dlan,
ko se me posesivno oklepa.

Moji pokvarjeni zavoji sive zmesi
nimajo več časa zate,
antična relikvija moje razumnosti
se ob tebi drobi,
ker mi vedno govoriš, da sem nekaj,
kar lahko ti popraviš.

V meni iščeš smejočega metulja,
jaz pa te gledam hladna kot oltar
in pravim,
da se nikoli več ne bom jokala na tleh,
da nisem tvoja žena za belo ograjo
in
da nikoli več ne bo kdo stopil name,
ne da bi mu zlomila nogo.

Oltarji so ničvredni.

Klišé

Razpršena sem kot svetloba na vodi,
slepeče sijoča in nepogrešljiva.
Pieteta pripada spomenikom,
mrtvim in nepremičnim,
zato je ne pogrešam.
Ne,
preveč me je strah,
da bi umrla primerna in čista,
da bi se trudila biti kliše.

DUŠAN MAROLT

Mesto začetka

v neznanem stopaš počasneje
in ugibaš o previdnosti ljudi
jesen je dokaj podobna že znanim barvam
nebo je enako prilepljeno v dan
tvoj utrip se celi s predihom tišine
a vseeno gradiš pogled v zazrtost ritma
na tleh prepoznaš svojo senco
in bos stopiš vanjo
oblikovan si s podpisom koraka
in pozabiš na preteklost

v bližajočem se pršenju
zabeležiš odmev
in stečeš v strpen prepad –
prečiščen

TINA FLIS

Papirnatost (zmaja)

Vsa potiskanja zmaja
po nebu.
Spoznanja
o tem, zakaj ne,
in šelestenje, zakaj ja,
ostati tudi skozi nevihto
iskanja, iskanja,
kar je in česar ni.
Obstajanja,
ki se zlivajo v izginevanja.
Lijejo, lijejo, lijejo,
da proti večeru občutiš –
zmaj ni luknjast,
le leteti noče s teboj.

NELA POBERŽNIK

Virus

Zdi se kot da uspevaš zgolj
v vsakokratnem neuspehu
lêgaš gličaš hrošče imaš
napakam v sistemu ni konca
množijo se potencirajo
ti hočeš biti tujec
tujek v lastnem sistemu
tragičen junak
počutiš se ljubljeno
če te izrabim
se počutiš ničvredno
največ narediš
medtem ko odlašáš
najtežje je izdihniti
potem ko držiš sapo
celo stoletje.

PINO POGRAJC

IV. voda

zakaj mir?
ker je vse tako daleč,
da ne vidim?

ona še vedno mlada,
čeprav se tali, utaplja,
čeprav jo mastijo, svinjajo,
redčijo njene tokove,
prej polne orjakov

mir,
ker ni več odvisno od mene,
če obstaneva

pogoltnem sluz v grlu

lahko noč,
objemi me

VERONIKA ŠOSTER

črna luknja

še nikoli se nisem ozrl navzgor

v knjigi je zapisano
da te vse
čemur nameniš svoj pogled
pogleda nazaj
zato ne dvigamo glav
ponoči ne zapuščamo prikolic
ne trgamo sadežev
ne plavamo hrbtno
ne postavljamo ptičjih hišic

o tistih ki prekršijo pravila
se ne ve veliko
pravijo da je zadnji izmed njih zgorel
a sem že prevelik da bi jim nasedal

zdaj zdaj bom iztegnil vrat

PROZA

PRIMOŽ STURMAN

Via crucis

V reber začnem gristi prašno cesto. Pred nekaj trenutki je utihnil zvon. Morda mi le uspe priti na vrh pravočasno.

Pilat obsodi Jezusa na smrt.

S kupa kamenja ob razpelo zrejo vame prazne oči lobanje. Nekdo je pred kratkim na vidno mesto postavil pomnik velike vojne.

Jezus vzame križ na svoje rame.

Stotisoče jih leži po kostnicah in pokopališčih. Kostni drugih pa so še vedno brez križev raztresene ob cestah in brezpotjih.

Jezus pade prvič pod križem.

Križe so dobili komaj potem. Pa še to ne vsi.

Jezus sreča svojo mater.

Mati mora čim prej izvedeti, da so me izpustili.

Simon iz Cirene pomaga Jezusu nositi križ.

Tu ob meni pa ni nikogar.

Veronika obriše Jezusu potni obraz.

Nobene Veronike ni, da bi si z njenim prtom obrisal srage, ki lijejo z mojega čela.

Jezus pade drugič pod križem.

Iskat so me prišli domov. Gotovo me je kdo izdal.

Jezus tolaži jeruzalemske žene.

Tudi žen ni. Sam sebe tolažim, da je vsake poti enkrat konec, čeprav je vedno bolj strma.

Jezus pade tretjič pod križem.

Tudi jaz se najdem na tleh. Še malo pa bi si polomil nos. Nisem opazil štrlečega kamna na cesti.

Jezusa slečejo.

Casa circondariale – Ufficio matricola. Telesna preiskava. Tudi v anusu.

Jezusa pribijejo na križ.

Vrgli so me v celico, v kateri jih je bilo poleg mene še pet. Takoj sem se našel uši.

Jezus umre na križu.

Ko so utihnil kriki v zasliševalnici, smo vedeli, da je konec. Ni se vrnil v celico.

Jezusa snamejo s križa in ga polože Mariji v naročje.

Družina ne ve, kje je njegov grob. Tudi križa nima.

Jezusa položijo v grob.

Že, ampak vsi vemo, da se s tem zgodba ne konča.

Prispem. Vroče je bolj kot spodaj. Glavo vtaknem pod curek tekoče vode bližnje fontane. Ljudje vstopajo v cerkev. Kmalu jo zagledam in stopim k njej. Ne vem, od kod mi še moč.

„Kje sta tata in mama?“ vprašam zasoplo. Tako sem zadihán, da se mi zdi, da bom kmalu izbruhal želodec, praznega sicer.

Ne more verjeti, da sem jaz. Verjetno sem le še blede senca samega sebe.

„Samo da si živ. V cerkvi sedita in molita. Kako si prišel sem?“

„Peš. Saj me vidiš, kakšen sem. Komaj sem prišel ven.“

„Kdaj so te izpustili?“

„Danes zjutraj. Niti domov nisem šel. Na tak dan ste vsi tu.“

Zajamem sapo. Še vedno me stiska v prséh, želodec pa se pomirja.

Ni še slišala najpomembnejše novice.

„Država je šla k streli.“

„Kako to misliš?“

„Imaš kaj hrane? Lačen sem.“

Iztegne mi cekar. Takoj odkrijem prt in sežem po kosu kruha in domačem sadju.

„Vojne je konec. Ne veš tega?“

„Nekaj sem slišala. Si prepričan?“

„Sem, ne vidiš, da so me izpustili?“

Glas se hitro razširi med ljudi, ki še vedno čakajo pred cerkvijo. Množica završi. Vsi hitijo k meni. Nekaj vedo tudi sami. Zanima jih, kaj sem videl v mestu.

„*Maresciallo* je zjutraj po radiu slišal, da so se Badoglio in zavezniki dogovorili za premirje. Čakal je na povelja. Zaman. Glas se je bliskovito razširil med vojake. Polovica se jih je pobrala v pol ure. Potem je preostalim ukazal, da nas izpustijo ...“

„Haha, saj se je vedelo, kaj se bo zgodilo,“ pripomni nekdo zelo pametno.

„Še vsako vojno so zgubili,“ reče drugi privoščljivo.

„Italijani so čisto brez časti,“ izusti tretji.

Uležem se ob kamnito ograjo. Oči pristanejo na latinskem napisu na cerkvenem pročelju, ki pravi *Ego autem steti in monte sicut prius*. Preveč so utrujene, da bi karkoli gledale predolgo.

Prebudijo me zvonovi ob koncu bogoslužja. Tata in mama stopita pod sonce. Nimam moči, da bi vstal in šel k njima.

„Samo da si zunaj in da je vojne konec,“ reče mama.

„Kaj je novega doli v mestu? Že prihajajo Nemci?“ zanima tata. Dobro se zaveda, da vojne še ni konec.

„Še nekaj moram pojesti ...“

Sestra mi pomaga vstati. Nato stopimo v bližnjo senco, tam mama na tleh razgrne prt in nanj položi tisto, kar je še v cekarju.

Obedujemo v tišini, nihče ničesar ne sprašuje.

„Dol bosta ti in mama šla s funivio. Komaj stojiš pokonci,“ pripomni tata nekje vmes.

„Tistih par lir bom že dal, ne skrbi.“

Opazim, da sestra vstane in odide. Vprašam jo, kam gre, pa ne dobim odgovora. Zberem moči in grem za njo.

Njen pogled se usmeri v Sočo. Nenavadno tiha je.

„Kaj ti je? Nisi zadovoljna, da bo kmalu svoboda?“

„Očeta vprašaj, kako razume mojo svobodo ...“

„Oprosti, ne razumem, kaj govoriš.“

„Ti ne veš, notri si bil ...“

Po licu ji spolzi solza.

„Kaj se je zgodilo?“

„Ti si bil zaprt in nihče ni vedel, kaj bo s tabo.“

„Nisi zadovoljna, da sem zunaj?“

„Tata ni vedel, komu bo zaupal delavnico.“

„In? Zunaj sem, ti pravim.“

„In je rekel, da mi bo našel moža, tišlerja ...“

„Kaj ne vidiš, da sem prišel ven in da je stvar rešena?“

„Ne boš dolgo doma. Ali greš sam ali te pridejo spet iskat.“

Ne moti se, a jo skušam vseeno potolažiti.

„Tatu bom rekel, da naj si premisli. Naj odloči, ko bo konec vojne.“

„In če greš v gozd? In če tam umreš?“

„Naj jo proda ali da v najem ...“

„Saj ga poznaš, raje umre sam.“

Protagonist naše zgodbe se je tega dne, v sredo, 8. septembra 1943, za nekaj ur vrnil domov, nato pa se okrog osmih zvečer že pridružil partizanom, ki so v naslednjih dneh in tednih poskušali zadržati nemški prodor v okolici Gorice. Fronta se je naposled zrušila, preostanki partizanskih enot so se čez Vipavsko dolino umaknili na Trnovski gozd. Tam je preživel dobro leto, dokler ni pozimi 1945. padel v boju z nemškim okupatorjem in italijanskimi kolaboracionisti X[^] MAS.

Ostali so vojno preživeli. Oče je zaradi sinove smrti še bolj vztrajal pri načrtu, da poroči hčerko z mizarskim mojstrom. Videti je bilo, da se je sprijaznila. Nekaj dni prej, preden je stopila v veljavo mirovna pogodba in dokončno zakoličila novo mejo, pa je staršem sporočila nameru, da se bo s svojim zaročencem, kapetanom ameriške vojske, odselila čez ocean v deželo svobode.

NIKOLAJ HORVAT

Dragi Jakob/Ime ji je Alyssa

Dragi Jakob,

ali poznaš tisti občutek, ko si brez besed, pa vseeno kar ne moreš nehati govoriti? No, tako se počutim. Nikakor mi danes ni uspelo najti obeh nogavic istega para, zato imam dve različni, le da ima tista na levi nogi veliko luknjo pod palcem ... Hogy vagy? Én jól vagyok. A vidiš, že skoraj obvladam madžarsko. Res je bilo odlično, pretreslo je mojo celotno domišljijo, presenetilo me je in kar ne morem nehati jokati. Solze čiste sreče, jočem kakor majhen otrok. Sicer je bilo najavljeno, da organizatorji Balaton Sounda ne bodo poskrbeli za hrano in večerne prigrizke, a je vse nanese, da smo prav mi dobili čast imeti šotor zraven glavne poti skozi šotorišče. Potka je vodila mimo vseh glavnih stojnic s hrano in še zdaj mi ostaja v nosnicah tisti trpek, a hkrati zape-ljujoč vonj rogljičkov. Verjetno so bili pečeni na maščobi slanine in nato pomočeni v čokolado. Sam nisem doživel tega, a videl sem, kako so se dekletu pred menoj cedile sline, ko je stalo v vrsti za rogljičke. Tisti okus, tista zadnjica! Ko bi jo le videl; rožnate prekratke hlačke, z ritnicami na zračenju, še križ je kazala, ker je imela majico previ-soko poveznjeno. Po vratu so ji tekle kaplje znoja, stala je kot boginja, ena tistih, ki sva jih decembra gledala na spletu, spominjam se svojega vznemirjenja, saj sem s polnostjo pričakoval tisti slasten ugriz v rogljiček. Če pozabim hrano, ti lahko povem, da je bilo celotno dogajanje precej hrupno, bučalo je po straniščih; kondomi, pločevin-ke, ogorki cigaret, steklenice vsepovsod. Našel sem celo vrečko marihuane! Naplesa-li smo se, tistega julijskega večera še posebej. Naplesali, nasmejali, nakričali in se zabavali pod zvezdami, ki so občasno poslale svoj sij skozi oblak dima, ki je vel z odra. Zvezde so bile, kakor tisto noč na Pohorju – saj se spominjaš? – vendar so bile toplejše zaradi ritma, ki je tresel šotore in mamil naša ušesa. Takrat sem jo videl tretjič. Tretjič, Jakob, a je bil moj občutek še močnejši. Prejšnjega dne sva se srečala pri umi-vanju zob v vojaškem kontejnerju in od takrat mi ne gre iz misli. In razum bi pozabil, a kako moreš pozabiti nekaj, kar ti sam Bog ponese v srce? Še vedno jokam in kljub vsemu ne verjamem. Le človek sem, majhen v svoji biti. Majhen v pomenu za svet, pa čeprav se zmeraj borim za ljubezen. Verjemi mi, da je to opazila. Res je, videla me je. Dar od Gospoda je, nekaj, česar si niti v sanjah nisem vnašal v realnost. Moje odlično, popolno, sanjsko dekle. Ščetkala je zobe, se smejala v ogledalo in v očeh sem videl, kako uživa jutro. Ko je izpljunila slino, je zamižala, nato pa široko pokazala svoje ravne, rahlo rumene zobe, lepo velike, zložene v vrsti kakor opeke v steklenem gradu. Nosila je kratke oprijete kavbojke, ravno toliko dolge, da so prekrite zadnjico. In kar-kor koli je bila prekrita, sem jo požrl z očmi. Napeto, čvrsto, tanko in polno telo, sama

moč, čeprav brez mišic, ki bi motile ženskost. Gležnji so odsevali milino, tako gladke kože še nisem videl. Lasje dolgi, segali so do polovice hrbtenice, mogoče malce čez. Bujni, polni, svetleči se in rjavi. Oh, kako rjavi! Zelo svetli, s svetlejšimi prameni, zelo rahlo kodrasti. S čela jih je nosila popravljene nazaj, zato ji je iznad čela valovila svoboda. Se spominjaš las, ki sem ti jih opisoval? Ona je preseгла mojo predstavo. S čela brez gub, le eno prasko je imela, sem prešel na obrvi – počesane, goste, sladke – in na oči. Te oči so mi še sedaj, ko je že odletela nazaj domov, edina stvar, ki mi predstavlja brezpogojno lepoto Božje stvaritve človeka. Modre kot ocean, velike in okrogle, z mehkim pogledom. Zrl sem vanje manj kot sekundo, pa vendar mi je z njimi zasegla srce. Napolnila mi ga je s tišino, mirom in kričal sem z vso krvjo, ki sem jo takrat pretakal. Pogled je nerodno umaknila, tik za tem, ko se je blesk očaranosti pojavil tudi v njenih očeh. Nos ima božanski, nebeške oblike, je najlepša stvar, ki sem se je v življenju dotaknil. Nos omenjam samo zato, da ne pozabiš, da ti vseeno piše Nikolaj. V korak je segla neznansko hitro in tisti zasuk zadnjice mi je zatresel hlače. Tega ne bi označil kot erekcijo, a verjemi, da je bilo zelo blizu tega. Popolna spolna privlačnost, telesna navezanost in popredmeteno duhovno oboževanje so me v hipu skoraj ponesli do orgazma. Nisem verjel svojemu občutku. A kakor je nepredvidljiva smrt, tako se je izkazala tudi ona. Ona ... Na umivalniku je pozabila ščetko. Vrnila se je počasi, opazil sem njene prsi. Okrogle, košarice 75B, čeprav so bile videti večje. Bile so napete in že sem zrl otroka, kako sesa iz njih. A ni smešno? Zaljubljenost me je udarila v jedro in skoraj bi se izlil. A takrat z nežno roko zagrabi ščetko in s počasnim dvigom glave postavi pogled na moje oči. Zrla je naravnost vame in pomežiknila z obema očesoma. Nadel sem si spontan otročji nasmeh in dvignil obrvi. Izrekla je svoj mlačen, a udaren, čustven, nežen, mehak – hello – in takrat sem doživel orgazem. Orgazem duha v srcu, v katerem ga nosim, in občutek je bil kakor čista, neomadeževana ljubezen. Ko sem nepremično stal, ves preznojen, z vzburjenim udom, je naglo zbežala in navrgla še prijazen nasmeh v pozdrav. Naslednjič sem jo videl popoldan. Z Blatnega jezera je pihal blag, nežen veter in ona je stala na pomolu. Hodil sem trdo, a še nikoli tako veselo. Ko sem jo angleščini pozdravil, me je objela. Zveni zlagano, še sam ne verjamem popolnoma. Vse je steklo brez vsakršnih zapletov. V šestih urah sem spil samo pol litra vode, ostalo energijo mi je dala ona. Občudoval sem njeno postavo, občudoval njeno mišljenje, predstavila mi je svoje dojemanje Boga in takrat, ko sva stkala dlani, kakor se tke tkanina, sem spoznal, kaj pomeni ljubiti v polnosti. Razložila mi je, kako čuti žar veselja, ko zre otroke, kako ji pleše srce, ko opazuje zvezde, kako strah jo je, da komu ne bi mogla pokazati te sreče. In kakor sveča, ki se kljub raztopljenemu loju ne razlikuje od tiste, ki stoji še cela, tako sva si bila podobna tudi midva. Spoznal sem, da sprejema Gospoda v polnosti, a vseeno prisluhne človeškemu srcu in je odprtega duha. Svobodno mi je govorila o glasbi, literaturi, spolnosti, opisovala je rastline in me poučila, zakaj je neumno verjeti v več kot štirinajst dimenzij. Vsaka beseda se ji je snela z ustnic kakor jajce, ki se je v mojem ušesu prijetno izvalilo in rodilo bitje prijaznosti, nežnosti in krhkosti, rodilo nedolžno pišče. In tudi ona je bila nedolžna. Kljub igrivosti, optimizmu in neznanski privlačnosti je hranila svoj cvet čistosti. Priznala mi je, da se ne brani samozadovoljevanja, a da vseeno v njem ne išče golega užitka, ampak se trudi najti sebe, raziskati telo, spoznati duha. Imel sem težave, saj je njena

angleščina bila bolj skromna v besedišču, a ko je omenjala dimenzije, sem spoznal njeno strast. Filozofinja je kakor jaz, vendar ne mara hrušk. Ko sem slišal, da hrušk pač ne je, čeprav so moje najljubše sadje, sem mislil, da se bom razžalostil, a sem takoj sestavil drugačno občutje. Bog nam daje darove, kakršne ga prosimo, in v svojem početju je popoln, vendar sem kaj kmalu spoznal, da ona ni popolna. Ne mara hrušk, alergijo ima na cvetni prah in zobe si vedno najprej poščetka zgoraj. In v teh nepopolnostih sem spoznal, da je prava zame. Kakor čajnik na štedilniku sva kuhala zaupanje. Živi v mali vasi blizu Stockholma, sedaj je nekaj dni, odkar je odletela domov. In srce mi je zastalo od milosti, ko mi je povedala, da bi z veseljem zaživela z menoj na Goričkem. Še nikoli nisem bil tako prepričan o nobeni stvari. Z njo bom živel, ona je to, kar sem iskal. Nato sva se poslovila in mehkobe njenih ustnic ti ne znam opisati. Med svoje ustnice sem stisnil njeno zgornjo in mojo spodnjo je objela z zobmi. Sreča, ki je pritekla iz oči, naju je spojila v objem. Tistega julijskega večera, ko sem jo videl tretjič, pa je malo pred polnočjo prišla do mene, me rahlo udarila v ramo, se zasmejala in me prijala za dlan. Ni me poljubila, ne objela. Molčala je, ko sva se spretno premikala skozi gručo pijane mladine. Hodila sva petnajst minut, rekla nisva besede. Na travniku je stalo eno samo drevo in tam je ležala odeja. Pokleknila sva na odejo in z enim samim rahlim potegom je slekla majico in napete prsi v rdečem modrcu so zlezle na plano. Videl sem jo jasno, saj je mesečina razsvetljevala pokrajino daleč naokrog. Kljub polnemu mesecu pa so zvezde čarobno žarele. Potegnila me je kvišku, me poljubila in spustila roke ob boke. »If only you want me ... « Z desnico je segla proti meni in mi iz žepa izvlekla kondom. Počasi je premerila zavojček in ga zalučala v visoko travo. Nisem pomišljal. Takrat sva legla. Imel sem spolni odnos, Jakob! Devištvo sem podaril angelu. Tam pod drevsom, v travi in v mesečini sva se ljubila. Vse, kar sem kdaj slišal o spolnem odnosu, sem takrat pozabil, saj ni bilo primerljivo. Bilo je čudovitejše kot zlato, ki se usuje z neba. Izlil sem se vanjo, ko je tudi sama dosegla vrhunec. Obležala sva za par trenutkov in se grela v ljubezni, oba sva jokala. Dovolila mi je, da sem ji poljubil spolovilo. Ni bilo kaj prida doživetje, a smeh v njenih očeh me je ujel v skrivnost trenutka. Spolnost ne temelji na orgazmu, temveč na ljubezni in zaupanju. Misijonarski položaj pa najlepše poveže telesi. Zaspal sem ji v objemu. A sva zjutraj kmalu spoznala, da sva se uštela, saj so naju gola v objemu našli mladi Madžari, a so bili nadvse spoštljivi. Slišala sva samo vesele vzklike. »Gyönyörű! Gyönyörű! Az gyönyörű!« Oblekla sva se in vrnila v šotorišče. Oder so do najine vrnitve že pospravili. S prijatelji sva pospravila svoje šotore in se še zadnjič, četrtič, srečala pred odhodom. Namenjena je bila v Budimpešto, ob šestih je imela let proti Švedski. Poljubila me je dvakrat, trikrat, strastno. Ko se je obrnila v slovo, sem jo ustavil za dlan. Pokleknil sem in ji pogledal v oči. Poljubil sem jo na zadnjico, nato sem vstal in ji ustnice pritisnil še na čelo. Ko se je nasmehnila, sem se spustil še do njenega trebuha, ki sem ga poljubil in pobožal z obema dlanema. Z nosom sem ji pobrisal solzo z lica, takrat sem jo poljubil nazadnje. Sedaj je v Stockholmu, kjer se pripravlja na preselitev. Večine uradov namreč v njeni vasi niso odprli. Klicala je predvčerajšnjim in mi oznanila, da pride k meni čez mesec dni. Živela bova v Gornjih Petrovcih in odprl bom cvetličarno. Ona pa lončari, zato bo prodajala svoje izdelke. Dejansko se mi ne sanja, kako bova živela, a vem, da lahko zaupam Bogu. On mi jo je poslal, po-

slal mi je angela, da spoznam polnost življenja. Ona je moj čudež, pričakujeva pa dete. Triindvajset jih ima, jaz jih štejem komaj osemnajst, a našel sem, kar sem iskal. Splača se počakati in se potruditi, da te sreča najde. Si mar pozabil večer, ko sem razlagal, kako zanimivo bi bilo ljubiti Švedinjo? Zares je izjemna oseba, prekrasno dekle je. Ne boj se in zaupaj Gospodu. Saj res, ime ji je Alyssa.

KARIN JUREŠ

10. oktober 2019 ali Zakaj je svetovni dan duševnega zdravja pomemben?

»Zberi se.«

Zberem se, vendar le za hip. Vprašam se, v katero besedno družino spada beseda hip. Le za ta vprašljivi hip se glava bežno in dokaj površno spet poveže s telesom. Obstaja neko telo, v katerem pač moram obstajati. Nekdo ima stikalo in vsake toliko se z njim igra, da pride do kratkega stika. Ne najdem stikala. Rada bi živela tisto pravo življenje. Pred mano je ogledalo. Novo, brez ene praske, sveže pobrisano, ker sem ga ravnokar preselila. Kdo je tam notri? Slika je malo raztegnjena. Saj kdo pa se ne bi raztegnil poleg bonov in skrbi.

Sama sebi pišem diagnozo. Ker mi je drugi niso sposobni ali je pa nočejo. »Saj bo, saj bo. Preveč se sekiraš, mine to vse. S paničnimi napadi se pač moraš soočiti, trajajo par minut in niso nevarni, to je vse v glavi!« Bila bi še kako vesela, če ne bi bilo v glavi. Baje, če nočeš imeti tovrstnih težav, jih pač nimaš. Kdaj najdejo ljudje čas za ozdravitev? Lahko bi si vzela čas že takrat. So vsi tako zdravi ali so vsi tako bolni, da se med sabo razumejo in dejansko delujejo kot normalna socialna bitja, ki zjutraj čisto normalno gredo v Lidl po kruh in zvečer čisto normalno ležejo v posteljo? Ker so pač fizično utrujeni in so si primorani na čisto normalen način napolniti baterije? To je to? Rekli so mi sicer, da to ni nič takega. Tisti ta glavni. Kaj pa vedo, po dvajsetih minutah strmenja vame, glasnem pisanju nečesa na papir, otožnega gledanja in bednega simpatiziranja. Po popolnoma apatični presoji mojega labilnega stanja so mi napisali dozo za dva tedna, se brez roke v roki poslovili in me poslali domov. Tudi oni bi si lahko vzeli čas že takrat.

Preblisk. Tema. Kakor da vsi vedno spimo in se nikoli ne zbudimo. Nejevoljno jezdim po svetu, vsi zdolgočaseni, vsi s petnajstimi kilogrami problemov na ramenih. Vsi enaki, a hkrati drugačni. Z nejevoljo prečkamo ceste in štejemo korake. Nikoli ne stopimo s polovico stopala čez belo črto, hkrati pa malomarno ignoriramo druge. Sprašujem se, ali tudi tujec poleg mene šteje korake ali brez skrbi tava brez čudnih in misterioznih razmišljanj? Če hodi in hodi, ne da bi mu karkoli banalnega rojilo po glavi, mu strašansko zavidam. Čeprav ne želim ignorirati drugih. Rada bi se pogovarjala na topel in odkrit način. Ker sem pač prijazen človek.

Danes res ni moj dan. Bom lahko prišla do tistega Lidla? Strašno se bojim samote. Nikoli ne bi rada bila sama.

MARJAN ZUPAN

Pesem ptice selivke (odlomek)

V izbo starejše hiše so jeli prodirati jutranji sončni žarki in se nevede poigrali s tamkaj posejanimi predmeti. Po stenah so dominirale stare oljne slike neznanih avtorjev in zdelo se je, kot bi želele za hip oživetiti. Počasi so se odpirala poprej priprta vrata in v izbo spustila sloko žensko postavo. Njeno telo je mestoma spominjalo na antično amforo z vitkim vratom, boki in skladno postavo tja do tal. V rokah je nosila srebrn baročni pladenj z dvema čašama iz kvalitetnega kristala, steklenico izbranega vina in rdečo vrtnico. Pladenj z vsebino je bila, počasi, s počepom, položila na lesen rezljan stol ob ležišču. Ta isti stol je v danem primeru služil kot skrbno izdelana, sila priročna mizica, ravno pravnje višine. Vzravnane se je dotaknilo jutranje sonce in ji ob tem v protisvetlobi poudarjalo silhueto obraza priprtih ustnic ...

»Le kaj mu roji po glavi?!« se je spraševala. Predlagala mu je, naj piše o sebi, zanimalo jo je, kaj doživlja, čuti, želi ... Vznemirjalo jo je. Želji navkljub ni mogla pisati. Pisalo ji je obstalo nekje med roko in napol popisanim listom. Preveč jo je bolelo, čeravno je slabost nekoliko popustila. Pred dnevi je sklenila pisati o njiju ... Zjutraj, navsezgodaj ga je prosila, naj ji pozira. Hotela ga je opazovati z roko na moškosti ... V danem trenutku ni bila zahtevna. Zahtevati zna veliko več od tega, in to z odločnostjo, ki ji človek le težka sledi. Videno ji je bilo dovolj noro, zavoljo česar ga je v hipu poljubila. Na uho mu je šepetala željo po podrobnem opisu občutij in razmišljanj ob poprej nakazanem dejanju ... Stekla je v gozd in mu za nahraniti domišljijo v desnici prinesla svežih, dišečih malin. Nasmeh se ji je vihal kotičke ustnic, ko ga je žarečih oči opazovala, kako je nosil gozdne plodove k ustom. Ob vsem videnem in doživetem je nekoliko zaspala. V sanjah so jo, kot neskončna spirala, obletavale misli, kaj neki se njemu plete po mislih ...

Le v kaj naj mu zavije darilo? Ima kakšne posebne želje? Pričela je s pisanjem. Povprašala ga je za privoljenje v drzen spust pod srajco ... Na mezincu leve noge je dominirala mala rdeča pentljica. Ko jo je razvezal, si je vzel darila ... Pisanje jo je vzburljalo. Prijela mu je roko in jo nesla tjakaj, naj se le prepriča, da je to tako. Ostale so sledi ... Naj ostane lep spomin na zadnje dejanje. Sklenil je namreč oditi in zapreti lesena vrata za seboj.

Maline v posodici so ji šle v slast, z veseljem bi jih delila. Povzpela se je na prste in vonjala temnordečo vrtnico. Na zavihku lista shranjena tekočina ji je stekla za vrat in naprej ... Prikradla se mu je za hrbet, počasi rahljala pasno spono in pri tem otipala nekaj gumbov hlačnega razporka. Po občutenem spektru mavričnih barv, segajočem prek nebesnega svoda in dlje, se je polotila pisanja. Pero je voljno drselo po glad-

kem papirju. Pisala mu je pismo. V njem mu je do podrobnosti opisala, kaj ji počne. Ponudila mu je požirek vina. Hranila sta se ob postelji in na mizi. Plamen rdeče sveče je napolnjeval prostor, medtem ko se je večerja hladila ... S tako večerjo je kar nekaj dela.

Stala je pred hišo. Za debelimi zidovi vrh hriba so gorele luči. Luna. Prižgale so se prve zvezde. Nikoli poprej ni pisala ne slikala na platno. Sicer pa je počela še kaj bolj norega, odštekaneža ... Povabila ga je na večerjo z morskimi sadeži. V tistem trenutku je pričakovala njegovo vprašanje. Če bo za, se bo zgodilo marsikaj, si je dejala, saj ni pomembno, kaj bodo rekli ljudje, naj pomisleki odpadejo. Po samotni poti je prijezdil kraj hiše, spolzel s tople živali, za tram privezal nemirnega konja in odločno potrkal na čvrsto lesovino. Odprla je. Zunaj zidov je ostal čas strahu in negotovosti, ki je v dneh preganjanja krivovercev prežala za vsakim vogalom. Soj sveče je po zidovju premikal podobe trenutka. Odpela mu je pas z mečem in z njega povlekla grobo tkane cunje. Zvalila sta se na posteljo ob tlečemu ognjišču ... Ko je bil odjezdil, je za njim ostala lepa zvezdna noč. Iztegnila je dlan, na eno oko zamižala in mu poslala vse ujete zvezde. Naj mu svetijo na dolgi in nevarni poti.

Za dobro jutro ga je slekla brez rok ... kar tako, z zobmi je vlekla kos bombažnega tekstila prek ovire. Zdravo grlo je občutilo družbo ... V glavi so tlele ideje, ki pa jih ni hotela razodeti kar tako v en dan. Ležala je v travi. Pogled ji je obstal na vrhovih gora, tam zadaj za belim oblakjem. Topli sončni žarki so jo božali po hrbtu in nogah. Čutila ga je ob sebi, bil je ob njej, le dotakniti se ga ni mogla. Dan je z nemim vpitjem na vse grlo klical po tem, kako dobro bi ga bilo preživeti z ljubo osebo. Vpitje je postajalo vse glasnejše, da bi čez čas prešlo v nevihto z bliskom in gromom, kot ji pritiče. Pes je lajal. Rada bi zaspala v njegovem objemu ... Razpet čipkast dežnik sredi prostora, na naslonjalu stola taistega prostora pa dvojje čipkastih rokavic. Vse to jo je spominjalo na prijetne trenutke, ujete nekje v času.

Pristavila je za kavo. Kaj sedaj, bo prišel ali ne?! Čakala ga je v postelji. Se ga bo smela dotakniti, se je spraševala. Ležeča na trebuhu je občutila par rok na bokih. Hip za tem jo je zajelo valovje ... Močno ga je objela. Čutil jo je. Na hrbtu si je zaželela tople lepljive koprene, ki bi jo varovala pred vsem hudim in jo konec koncev zazibala v prijeten spanec. Kadar je bil daleč od nje mu je priporočila, naj si nekako sprostijo to silno nakopičeno energijo. Kot po strelovodu naj jo odvede nekam v žejno zemljo. Stala bo ob njem in mu pri tem pomagala. Bo zares šel in storil to ali se zgolj šali, se je v negotovosti spraševala. Všeč bi ji bilo, celo več, na moč bi jo vzburilo. Turobnost tistih dni jo je hudo bremenila. Rada ima sonce. Privila bi se mu v objem in spala, spala ... Saj konec koncev še nikoli nista skupaj spala ... tisto, da bi res spala, to se je bilo primerilo ob neki priložnosti dosti kasneje, po njuni poslednji združitvi, zaužitih figah, kruhu, siru in mesu. Ko bi le vedela, ali ponoči kaj brca, smrči ... se je spraševala. Ima namreč silno in nepopoljšljivo navado nagajati tistim, ki spijo v njeni postelji oziroma v postelji kraj njene. Spi namreč malo in še takrat ni ravno mirna. Mogoče bi mu bilo pa všeč? Zgodaj bi odšla in službo, on bi se pa potlej v miru lahko naspal. Je za poskusiti ... Sila zanimiv je občutek, ko ne veš, sanjaš ali se ti vse skupaj res dogaja. Brala sta knjige in jih nedokončane občasno puščala na omarici. S knjigami je tako, neprebrane odložiš in te počakajo. Ljudje nismo taki, ljudje kar gremo ... Včasih

resda nekaj časa počakamo, nakar gremo in odnese nas v povsem drugo življenje, v druge dimenzije, nove svetove ... Na okno je potrkal spanec, prejšnja noč je bila kratka in naporna. Noči so se ji, splošno gledano, zdele v redu. Težko bi katero od njih izpostavila, vsaka je bila po svoje zanimiva. Zanimalo jo je, koliko časa bi bilo treba kotaliti granitno kocko s stranico 0,5 m, da bi postala okrogla.

Zahvalila se mu je za vznemirljivo, posebno doživetje ... Bil je čisti užitek. Najbrž je opazil. Primerilo se je, da jo je obšla žalost, ko se je zavedla, da ne bosta nikoli skupaj. Ni mu očitala, lepo ji je bilo z njim. Mislila je nanj, ne zgolj za trenutek, vendar mu s tem ni želela težiti, to mu je bila obljubila. Očistila je v gozdu nabrane gobane in pristavila posodo za čaj.

Konec, konec, konec poletja ... mraz je zunaj sedeti. Zunaj pred hišo je nameravala popiti kavo. Zaželela mu je dobro jutro. »Kot angelček sem zaspala ... Tako bi me lahko dal večkrat spat ...«, mu je šepnila na uho in ga hip za tem prebudila s poljubom. Povabila ga je na večerjo. Pripravila mu je izdatno večerjo iz svežih gobanov, ki so se bohotili pečeni v okusni omaki, ki je služila kot preliv testenin. Vse skupaj je dopolnjevalo rdeče vino s sladico čudovitih okusov. V veselje ji je bilo pripraviti večerjo, sladica pa je vedno kot pika na i. Zahvalila se mu je za ljubeznivost, saj tako osebo naj bi pogrešala v življenju.

.....

Vprašala ga je, zakaj pusti blizu vsem tem prišlekom od nikoder. Vprašala ga je, ali je kdaj pomislil, da bi pretil v besede vsa tista doživetja, občutke, dotike, poljube ... vse okoli in po sredi, ko se ljubita ... Prosila ga je. Zdelo bi se ji čudovito in poigravala se je z mislijo, kako bi uživala, ko bi prebiral njegove besede. Še v večje veselje pa bi ji bilo, ko bi bral on. Vzpodbudil jo je k pisanju. Nekoliko se je branila, češ ni večča pisanja, da je tehnični človek. Vendar zna lepo polagati besede, saj te izvirajo iz duše ... Svetovala mu je, naj piše sedaj, ker kasneje ne bo. Češ, ali ni bolje pisati takrat, ko se dogaja. Kompromisi so možni, od takrat sta pisala oba. Predlagala mu je prinesiti zapiske, ki sta jih v večernem ambientu stare izbe izmenjaje prebiral. Odložila sta papirje.

V hudo dobro voljo jo je spravilo pismo skritega oboževalca. Dejal ji je, da je lepa, skratka: podobna Claudiji Cardinale. Bilo je toplo. Pred hišo je pila kavo, gledajoč proti vrhu hriba. Z Rexom se je namenila na sprehod proti hrastom, od koder je poslala poljub in pomahala v pozdrav. Opazil jo je in hip za tem prejel ovojnico s poljubom. »Kdo sem? Kam spadam?« Pod lipo je rastel lep zafran. Med hrasti je bilo čutiti nek čuden spokoj, ko je vstopil v hišo. Nekoliko je postal v veži kraj stare slike, nakar sta vstopila v spalnico. Da ne bi bila motila spokoja zunaj hiške, je zaprla okno in zastrla polknici. Zastal je v trenutku, ko je v predklonu pobirala nekaj s tal in se mimo vaze prebijala do ležišča. Postelja s sobo, hiško, njivami, travniki in hrasti je plesala, plesala in se vrtela.

Ob pogledu proti nebesnemu svodu je opazila, da so zvezde izgubile svoj sijaj – utrinkov ni bilo več. Na terasi zvezdnega neba, ki so ga nekje v daljavi parali bliski, je izpil čašo opojnega vina. Tudi nje steklenica je napolnila kozarec. Ob pogledu v nebo je spoznala, da ne gledata istih zvezd, kot je bila sprva menila, temveč zre vsak v svoje

ozvezdje ... Tam nekje daleč ji je pritrdil. Z večernimi oblaki iz severa je padel zastor čez skrivnostne poletne predstave zvezdnega neba. Bližala se je jesen s tršimi, resnimi in ubranimi toni.

S svežimi figami v dlaneh, ki sta jih nekoliko poprej kot dva stara zakonca kupila pri prijazni branjevki na mestni tržnici, sta počasi mlela strmo pot proti obljudenemu razgledniku. Sede na klopici sta si spotoma postregla bližino. Po pijači z razgledom ju je ob poti do stanovanja spremljal refren, ki pripoveduje o hoji po mestnih ulicah ... Malo stanovanje je ustavilo njun korak. Poletela sta do ležišča in se razmetala ... Glavo mu je položila na prsi, kraj srca in sladko zaspala ... Blažene poteze negibnega obraza so izžarevale vesoljni spokoj, neskončno olajšanje, mir ... Kričal je, a ni ga več slišala ... Bila je svetlobna leta daleč, on pa je na tleh ječal od bolečine in trpel.

Sedel je na skali enega predalpskih osamelcev. Srepa strmečega nekam v daljavo je premotila jata razposajenih ptic selivk, ki se jeseni odpravljajo proti jugu. Razigrana glasna družčina je priletela iz predela gora, v velikih krogih nekajkrat objadrala jesensko krajino, kot bi se poslavljal, in odletela po kotlini mimo prestolnice naprej v tople kraje ... Obraz se mu je razvedril. Stoje jim je zaželel vse dobro, naj ujamejo življenje in dobra semena, naj jim bo življenje ena sama simfonija. Ob sestopu s skalnega osamelca mu je bilo lepo, saj je odkril svoj svet, svoje poslanstvo, svoje življenje, svoj mir.

NIK LEBAR

Gela

Končno!

Kooončnoooooo! Pa je že mislila, da ga ne bo. Vsi so rekli, pride, ti samo počakaj, mora priti. Za vogalom je, zdaj zdaj bo ... Res, prihaja, za ovinkom, verjemi mi ...

Pri njej je bilo obratno. Ona se je naveličala čakati, zato je šla svojemu preblisku »do-pizdilo mi je« naproti. Trenutek sladke osvoboditve res ni bil daleč. Norost. Svoboda. Ko je v četrtek pozno zvečer iz omare privlekla kovček, se ji je zazdelo, da je spet deklica. Postalo jo je sram, ko je pogladila svoje nekoč dolge in rjave lase, a jo je vse skupaj tudi dobro pogrelo, skoraj zrajcalo. Prvi korak skozi pajčevino ljudi, prvi korak k sebi. Končno deluje na svojo pest! Njene krhke kosti so zarožljale in čez usta ji je zletel nek nov nasmešek, ki ga je kaj hitro zamenjala skrb. Učinek je moral popustiti. Redki se bodo spraševali, kaj je Gelo Jamnik pripravilo do tega, da je rumen kovček z rdečimi rožami zabasala do zadnjega kotička in se podala novemu življenju naproti, je razmišljala. Starki se je zmešalo; starke ne delajo sprememb, včasih si omislijo dieto ali pa namesto nogavic kvačkajo rokavice, ampak to je njihova sfera. Če starka preprosto odtava, se je izgubila. Lepo je, če se lahko izgubiš, ne da bi te iskali.

Izklopila je slušni aparat in si zaželela, da bi lahko nastavila še glasnost misli. Nato je izpljunila protezo, poplaknila večerni tableti in se do sredice utrujena zrušila v posteljo. Ni več dolgo tuhtala o posledicah svoje navidezne norosti. Zdaj se je preprosto moralo zgoditi. Gela bo zacvetela. Gela bo rekla fakof in ne bo pogledala nazaj. Vsak se mora kdaj osvoboditi drugih, vsakomur se »zmeša«. Tako dolgo je čakala ... Tako dolgo ... zaspala... svobo... svo...

Načrt je bil brezhiben. Fani se je pričakovano precenila in zgrabila. Res je tri leta mlajša, a če ni lagala glede izvidov, njena smrt ne bi smela nikogar presenetiti. Gela je vedela, da v njihovi soseščini smrt le redko pretrese. Nihče se ne bo zares pritoževal, da je Fani krepnila. Kdo bi se sploh smel? Vsi vpleteni zaslužijo!

Naš jebeni dom za nas še bolj jebeno ostarele, pogrebni zavod ... Vsi razen svojcev. Oni ...

Ko izvejo, da imam njihove tisočake, bo prepozno. Sledilo bo grenko-grenko spoznanje, da sta jo obiskovala zaman. Njeni prdci so bili vredni vsaj drobiža za nov BMW in njen ...

KRITIŠKI IN ESEJISTIČNI PREMISLEKI

HANA ČERNE

Kakšne so te pesmi?

(Feri Lainšček, *Ne: pesmi*, Litera, 2018)

Zbirka pesmi *Ne* je delo pesnika Ferija Lainščka in ilustratorke Nane Homovec. Dopolnjuje jo spremna besede red. prof. dr. Dragice Haramija. Letos je bila zbirka predlagana za večernico, nagrado, ki jo je Feri Lainšček prejel že leta 2001 za knjigo desetih pravljic *Mislice*.

Prvo pesem naj bi Feri Lainšček napisal v prvem razredu osnovne šole. Sošolki je želel izraziti naklonjenost, zato je plaho in na skrivaj v njeno šolsko torbo vtaknil razglednico z besedami: Zelo si lepa. Imam te rad. Zdi se, kot da s svojo pesniško zbirko *Ne*, ki je v prvi vrsti namenjena mladostnikom in jo lahko umestimo v mladinsko književnost, izkazuje naklonjenost mladosti.

Feri Lainšček, avtor več literarnih besedil, najbolj znan kot pesnik in pisatelj za otroke, mladostnike in odrasle, v značilnem slogu opeva teme, ki so večne in splošne: ljubezen, radost in bližino, pa tudi samoto, žalost in bolečino, upanje in sanje, hrepenenje ter usodnost življenja. V pesniški zbirki *Ne* izstopa z govorigo (mladostnika), ki zavzeto misli svoje misli, svojeglavo, samosvoje in vendar željno drugega ...

Vsaka izmed enaintridesetih pesmi zbirke se začne z nikalnico. Lirski subjekt govori včasih kljubovalno in svojeglavo, drugič hudomušno, predvsem pa z željo po sporazumevanju s svetom. Beremo lahko, da si mladostnik želi iskrenosti in se zaveda pomembnosti srca, ljubezni in sanj, pa tudi oblikovanja lastnega vrednostnega sistema. Mladostnikov vsekakor ne velja podcenjevati, pravi pesnik, saj so z mladostno življenjsko močjo in igrivostjo ob veselju do življenja, pa tudi s kritičnostjo in dvomom, ti pomembni člani skupnosti, ki iščejo smisel.

Snov pesniške zbirke, življenje in doživljanje mladostnikov, je pristno, posrečeno predstavljena, daje vtis iskrenega razpoloženja. Oblikovno pesniška zbirka ni zapletena, najbrž z namenom, da bi bila sporočilnost idej jasnejša. Pesmi so oblikovane v štirivrstičnih kiticah, rima je prestopna. Ideja mladosti se kaže v sami obliki – ritem je speven, lahkih nog, vsebina pa je upovedana v neokrašenem slogu, preprosto in naravno(st).

Pesem o zaljubljenosti *Oslovska* je zanimiva, ker se ob opisu zaljubljenosti ne zaplete v kliše idealizirane romantične ljubezni. Blago norčevanje lirskega subjekta iz samega

sebe je kot prikaz nedolžne nerodnosti in dobrohotnosti mladosti. Podobne so pesmi, v katerih so mladostniške težave prikazane tako, da delujejo zabavno. V pesmi *Zagata* ima najstnik težave, ker ni prebral knjige za domače branje, v pesmi *Proti* je učencu v šoli vse nadležno in odveč, v pesmi *Nasveti* lirski subjekt govori o težavah z učenjem, pri čemer mu nasveti ne pomagajo in jih ne mara. Podobni motivi in samosvoj ton lirskega subjekta so še v pesmih *Nočem*, *Ne morem*, *Ne maram*. Lirski subjekt večkrat v pesmih razkrije tudi pravi razlog svoje čemernosti, in to je nesrečna ljubezen; torej to, kar je mladostniku (in vsakemu izmed nas) pomembno – uresničevanje sanj in sprejetost. Nagovori lirskega subjekta kažejo željo po dialogu – dialogu s svetom, zato refleksija in iz tega sanje o dvojini.

Lainšček pa ne ostaja zgolj pri lahkotnih najstniških tematikah. *Ajša* je pesem, ki motivno izstopa od preostalih pesmi in s tem razpira tematsko polje, dotika se namreč občutljive teme begunstva in bolečine: *Ne, nisi begunka./ Ime ti je Ajša./ Prihajaš od daleč,/ na pot si šla mlajša.// Hodila si dolgo/ in gledala hiše,/ saj vaša v spominu/ se komaj izriše.// Ne, nisi bežala./ Želela si priti./ Kot vsi na tem svetu/ hotela le biti.// Zares sem pomislil,/ da sanjaš o pticah,/ ti ljubiš pa strehe/ in red na policah.// Molčati znaš dobro/ o strahu in dvomu,/ le včasih zapoješ/ si pesem o domu.//*

Pesniška zbirka *Ne* je vabilo v gostoljuben svet književnosti, nezapletena forma pa bralcem smiselno izpostavlja raznolika sporočila, vodila v duhu pozitivnih vrednot.

PATRICIJA SEDMINEK

Klic po razumevanju

(Andrej E. Skubic, *Babi nima več telefona*, Mladinska knjiga, 2018 (Zbirka Trio Golaznikus))

Druga knjiga Skubičeve zbirke Trio Golaznikus prinaša nove dogodivščine »starih« prijateljev Liama, Tomaža in Lije. Nagrajeni avtor del za odrasle je že s svojim prvencom za otroke, prvo knjigo iz zbirke Trio Golaznikus *Ne bi smel odpreti tistih vrat*, nakazal, da tudi njegova otroška literatura veliko obeta. Zanimivo in nepredvidljivo zgodbo, ki se odvije zgolj na dvainšestdesetih straneh, dodatno bogatijo in uresničujo ilustracije *Tanje Komadina*, ki bralcem domišljajske like prenese na papir. Namenjena je otrokom, ki svojo bralno pot šele začenjajo, in tistim, ki so velik del te poti že prehodili.

Zgodba treh prijateljev se začne z »najboljšim prijateljem« današnje mladine – mobilnim telefonom. Ta med prijatelje vnese tudi spor. Liam, ponosni lastnik novega telefona, tega predstavi tudi svojim prijateljema Liji in Tomažu. Njihova igra je zabavna, dokler se prijatelji ne sprejo. Tomaž namreč v Liamovem predalu najde lično punčko, kar se mu zdi popolnoma nenavadno. Hitro pride do zbadanja – Tomaž in Lija se nekoliko presenečena nad Liamovim odzivom odpravita domov. Sledi poučni del zgodbe, v katerem Tomaž spozna, da stvari niso tako črno-bele, kot se zdi na prvi pogled, in da ima Liam za seboj zgodbo, ki je on ne pozna. Žalostno zgodbo mu razkrije njegova mama. Diplomatsko rešitev spora pomaga rešiti Lija, ki predlaga, da bi telefon izkoristili za klicanje – predsednika, superjunakov itd., čemur je tudi prvotno namenjen. V imeniku telefona pa Tomaž vidi napisano BABI. Čeprav je Liamu babica že umrla, mu Tomaž predlaga, da se lahko pogovarja z njo preko punčke, ki mu jo je zapustila. Skubičev preprost jezik v knjigi deluje. Njegova vsakdanjost nas spušča v igriv svet mladostnikov in ga tako skozi dinamičen, a nezapleten sistem odstira in približa še posebej mlajši generaciji (tej je knjiga tudi namenjena). Jezik ni metaforično bogat, kaže pa na premišljen in izdelan slog, ki ga od avtorja pravzaprav že pričakujemo, zato ne preseneti.

Preseneča pa, da se moralni nauk zgodbe odkriva počasi, nevsiljivo. Avtor s pritajenim občutkom za sugestijo podaja zgodbo. Pri tem bralcu dopušča, da brez odvečne cmeravosti in moraliziranja preide do lastnih zaključkov in spoznanj. Težko temo, kot je soočanje s smrtjo, v grobem oriše, nakaže eno izmed mogočih interpretacij, vendar se vanjo ne pogloblja.

Knjiga, ki orisuje prijateljstvo med prijatelji, odpira tudi globlja vprašanja. Čeprav je njen ton lahkoten, besedišče pa preprosto, s pomočjo odnosov, ki jih avtor vzpostavlja med liki, poudari njeno problematiko. Liki so pristni in lahko poistoveteni. Liam ni samo prijatelj, ki se rad igra s punčko. Imel je težko otroštvo in je iskal oporo v punčki, ki je zaupnica/igrača njihove družine že generacije. Najprej se je z njo igrala njegova babica, nato njegova mama, sedaj on. Tomaž je otrok in s pomočjo odraslega (svoje mame) začinja razumevati stvari. Mama mu namigne, da je zapleteno biti odrasel, vendar pa ji tudi Tomaž odgovori: »ti meni verjemi, da je komplicirano biti majhen«. Včasih pozabimo, da je otroški svet drugačen od sveta odraslih in da so njihove stvari ravno tako velike kot naše. Čeprav drugačne, niso nič manjše, kar nam avtor skuša orisati z njihovimi zabavnimi, otožnimi in strašnimi zgodbami. Od bralca pa nekako izvleče smeh, tolažbo, empatičnost in toplino.

DANIJELA SEKEJ

Polnokrvnost teme¹

(Erika Vouk, *Ta dan*, Založba Pivec, 2018)

Že pred menoj so ugotovili, da pesniški izraz Erike Vouk »izpisuje eno in isto pesem, obenem pa čedalje bolj razširja in pogloblja svojo poetiko«. In če je Erika v svojem pesniškem izrazu doslej upovedovala predvsem eros, ga tokrat z zbirko *Ta dan* zakroža z njegovim nerazdružljivim parom – s tanatosom.

Kontinuiteto s predhodno pesniško zbirko *Lasa pur dir* iz leta 2013 nakazuje omemba kraja in datuma nastanka vsake od 15 pesmi, objavljenih v zbirki *Ta dan*. Tako te kot tiste iz predhodne zbirke so večinoma napisane na Belem križu, nekatere od njih začete v Mariboru, dokončane pa vse v primorskem kraju avtoričinega pesniškega navdiha. Nastajale so od 26. julija 2013 do marca 2016. Po tej plati izstopa pesem *Barka*, ki bi jo že po naslovu zlahka asociativno povezali z obmorskimi kraji, vendar zanjo velja, da *kraj in čas nastanka nista zabeležena*. To odločitev lahko razumemo tudi kot hoteni vzgib, ta z nekaj domišljije – podprte z (najbrž) uredniškim posegom, da so sicer pesmi v zbirki objavljene po kronološkem redu časa njihovega nastanka, *Barka* pa je po tej logiki umeščena med baladi *Čas in Kačji kamen*, tj. med 4., 5., 6. september 2015 ter 10., 11. september 2015 – že prerašča v simbolni pomen. V vseh pokrajinah in časih življenja namreč barke zibljejo umrle/ranjene pomorščake. Druge sodimo le po njihovih vidnih rezultatih, uzreti njihove resnične rane je mogoče le z notranjim uvidom, ta pa ni nujno zmeraj v moči naših avtonomnih prizadevanj, kajti *noč ima svojo resnico*.

Namigovanje na sile, ki delujejo mimo naših načrtov, in mračnejšo podobo pesmi napove že literarnozvrstni podnaslov zbirke: balade. Na nekaterih mestih bolj izpovedno, na spet drugih bolj pripovedno Voukova v jedrnatem, zgoščenem, izčiščenem slogu postopoma ustvarja temačno vzdušje, ki vrhunec doživi v smrti. Ta se ne zgodi nenadoma: je proces, potovanje, *je dolgo umiral in trikrat umrl*, je pojemajoče prehajanje, *zasmrtje*, je zmaga nad časom, ta omejuje doseganje tuzemskih idealov, *brezčasje onstran diha*, in tudi vsakodnevno usihanje v lovljenju iluzije po preživetju, *za golo življenje številne družine // za hiranje v zemlji domači*.

V pesmih Erike Vouk, zapisanih v tradicionalni baladni obliki, se srečamo z njeno ustaljeno floro, favno, arhitekturo in naravo (šipek, češmin, jasmin, oljka, kršje, ruj, pinijske, čajke, bube sviloprejke, galebi, zidana hiša, barka, klopca, oboki, morje, plima, nebo, tolmun), te znova ustvarjalno poveže v tekoč verzni ritem, ki ga nadgradi

1 Kritika je bila prvotno objavljena na spletnem portalu Subskop, ki ga urejajo študentke in študenti Oddelka za slovanske jezike in književnosti v Mariboru.

z rimami in asonancami. Slednje pa niso tam zgolj v podporo zvočnosti in metriki, temveč semantično zaokrožajo verz, kitico in/ali pesem; lahko pa verz oziroma pesem odpirajo v nove sfere metaforičnosti (ali oboje hkrati).

Balade lahko označimo za lirsko-epske, čeprav oba od elementov nista enakomerno zastopana v vseh pesmih niti med njima zmeraj ni jasne ločnice. Mestoma se zdi, da je objekt govora pesniškega subjekta/pripovedovalca lastna subjektiviteta, zato ne moremo popolnoma izključiti možnosti, da v nekaterih baladah nastopa lirski subjekt, čeprav se ta večinoma zelo spretno skriva za tretjeosebni govorom. Baladi z drugosebnim govorom, za kateri bi morda pričakovali več izliten občutij, se zdita še najbolj fabulativno povedni (*Orfeju, Balada za Aurelijo Candolini*). Spet pa lahko zasluge za to deloma pripišemo našemu mitološkemu praspominu. Poleg naslona na antično mitologijo (Orfej, Evridika, Ojdip) je v ozadju nastajanja balad prav tako precej elementov iz ljudskega pesništva. Ravno zato se baladni ritem v pesmih zdi še toliko nujnejši, obenem pa spontan in naraven, četudi mora pesnica ob svojih kreativnih sklopih na to posebej opozoriti z naglasnimi znamenji (*Zatópató*). Ritmičnost nekaterih balad Voukova poudari tudi z refrenom, *eden mora biti črn, kjer so drugi beli*, ali še bolje s paralelizmi v funkciji refrena, ti pa poleg ohranjanja ritma hkrati še stopnjujejo dogajanje, *In dvanajst senčnih mož za njo. /.../ In dvanajst senčnih duš za njo. /.../ Za dvanajst senčnih duš in njo.*

Čeprav zvrstnost pesniške oblike terja temačnost in evocira nesrečne konce, lahko v petnajstih pesmih vendarle najdemo tudi optimizem, vitalnost, kljubovalnost in »željo po še«. Kako se izničenje/uničenje rado družijo s strastjo, ponazori besedna zveza v baladi *Kaçji kamen: visoki falusi cipres*. Pokopani plodovitost in strast vendarle preglasa tihe prošnje nepotešenih zaljubljenecv. Impulz strasti še ni zamrl, dokler bo tanatos, bo tudi eros. V tem duhu Voukova zbirko tudi zaključi, ne ravno s pesmijo, bolj z nenaslovljenim verzni zapisom: *Kako jo je ljubil temnordeče. // Ta dan*. S tem morda opominja na svojo pesniško zbirko *Rubin* (2008), prežeto z energijo erosa, ki »todnevni« tanatos nezdružljivo, a vendar nerazdružljivo priklenja nase. Navsezadnje »ta dan« čaka vse nas, pričujočo pesniško zbirko Erike Vouk razumimo kot poziv, naj nas ta, ko naposled prispe, zaloti polnokrvne. Knjiga brez dvoma spada na seznam obveznega domačega branja.

HELENA ZEMLJIČ

Pripoved o boju kot vrlini¹

(Nataša Kramberger: *Primerljivi hektarji: pripoved v setvenem koledarju*,

LUD Literatura, 2017)

Primerljivi hektarji niso resnični hektarji in skoraj nič nimajo opraviti z merami na površini njive. Ne, pri primerljivih hektarjih gre zgoj za produkcijo in produkcija se v tem navideznom svetu primerja s produkcijo drugih. Natančnejšega in nazornejšega naslova si nov roman Nataše Kramberger skoraj ne bi mogel želei. V ironičnem in humornem smislu, ki ga tudi premore, seveda.

V svojem tretjem romanu je Nataša Kramberger zaposlena z okoljem, ki jo obdaja, tokrat je teža dogajanja v Jurovskem Dolu, vsake toliko pa se skupaj z njo preselimo tudi v Berlin. Pripoveduje o pisateljici, ki po spletu okoliščin prevzame precej zapuščeno kmetijo. Svoje otroštvo je sicer preživela na kmetiji, nikoli pa se s kmetovanjem ni zares ukvarjala. Njen podvig tudi zato skoraj vsi obsodijo na propad, izkaže se, da se je proti njej zarotila narava, birokracija, v njen uspeh pa dvomi celo babica, ki ji sicer z rahlo zbadljivimi, vendar dobronamernimi nasveti pomaga. Ne gre pa zgoj za popis življenja neke kmetije, Nataša Kramberger medtem vseskozi uspešno krmari še med ekološko in literarno tematiko, ti sta navidezno sicer v nasprotju, vendar se kmalu izkaže, da pripovedovalka na vseh področjih svojega življenja bije bolj ali manj enak boj z mlino na veter. Ob kombiniranju mestnega in kmečkega okolja niti enkrat ne zapade v klišeje ali idealizacijo enega ali drugega. Na kmetiji opiše nahajališče smeti, ki ga najdejo ob iskanju ilovice za cimpračo, prav tako ne prizanaša kmetom, te pogosto opiše kot velike porabnike umetnih gnojil. Na drugi strani zariše karakter mestne prijateljice, sicer strastne zagovornice ekološke pridelave, ki zavrne njena domača jabolka kot popolnoma neokusna.

Med tematikami preskakuje na odločilnih mestih in tako ustvarja ravno pravo mero suspenza, ob tem pa s preskokom pokaže na podobnost ali navidezno nasprotje med njimi. Odločilno vlogo pri gradnji romana ima čas, ki ne teče linearno, temveč ciklično. Romanopiska sledi naravnemu krogotoku, torej prehajanju letnih časov, dogodki pa se pred nami ne vrstijo glede na leto dogajanja, temveč jih povezujejo meseci. Ravno zato tudi podnaslov romana – *Pripoved v setvenem koledarju*. Pred nami se pripoved namreč razpre skoraj kot družinski album, v katerem so stare fotografije (na primer dogodki iz življenja babice in dedka ali pripovedovalkega otroštva) pomešane z novimi, skupaj pa sestavljajo univerzalno zgodbo življenja. Ravno odločitev za tako sestavo pripovedi roman postavlja ravni višje nad avtobiografijo (o čemer bi lahko

1 Kritika je bila prvotno objavljena na spletnem portalu Subskop, ki ga urejajo študentke in študenti Oddelka za slovanske jezike in književnosti v Mariboru.

skleпали, da gre vsaj deloma, če sklepamo po življenju Nataše Kramberger), roman pa pretvorijo v vsesplošno prevpraševanje posameznika sredi kolesja dogodkov, ki se kljub njegovi volji odvijajo sami od sebe.

Premišljeno strukturo dopolnjuje tudi slog, ki dodatno izostri vtis, da smo ujeti v mitološkem času, v katerem se spremembe merijo glede na prebujanje in ohlajanje zemlje. Kot smo pri Nataši Kramberger navajeni, je izrazito poetičen, ponuja nam obilico ponavljanj, izvernih primer (*Od junija do novembra so z njih padali sadeži srčastih oblik in očarljivih barv, /.../. Bilo jih je malo, skoraj drobiž, ki je mežikal iz trave kakor renesančna slikarija.*), ljudske ritmike jezika, nekatera poglavja pa so celo zgrajena preko ponavljajočega refrena (*Ampak kmetje morajo delati., Kje si, voda?*). Vezno tkivo med posameznimi slikami tako postanejo delci dialogov ali pripovedovalkini premisleki, ti so hkrati asociativna mesta, ki vodijo od ene podobe do druge, obenem pa delujejo kot zaklinjanja ali na nekaterih mestih molitve. Slogovni učinek ljudskih pripovedi je dopolnjen tudi s samo vsebino. Pojavljajo se rojenice, te pripovedovalki napovejo usodo svinjske pastirice, kurje pastirice, kravje vodnice, in zgodbe, *ki bi jo bilo treba pošteno povedati*. V pripoved vpleta ljudske vraže, kot je *mrtvaška banda*, ki kliče v smrt, in biblično zgodbo o izgonu iz raja. Tako slog kot vsebinski elementi se stkejo v premišljeno celoto, v kateri poetičnost zapisa ni zgolj okras, temveč upravičen pripovedni postopek.

Kljub poetiziranemu slogu in strukturi poglavij ta mestoma spominjajo na pesmi v prozi, Nataša Kramberger najde prava mesta za dialoge. Zapisani so v knjižni slovenščini, občasno jih obogati tudi s kakim narečnim izrazom, frazemom ali stavkom (*janka; piceki; šekasto; čreva na plot, kri v luft; póložnik, ki je smrdel ko tajfl in ni bil dober za nič*). Pogosto so taki izrazi v vlogi komičnega elementa, ki jih je tudi sicer v besedilu veliko. Pripovedovalka namreč nikoli ne zapade v popoln brezup, četudi se včasih zdi, da je situacija nerešljiva. Recimo ko njene slive, ki prestanejo ogromno preizkušenj, napade še srnjak, ga poskuša precej neuspešno odgnati: *Na tečaju biodinamičnega kmetovanja so nam rekli, da se moramo mediativno ukvarjati z divjadjo. Živali so dojemljive za sugestijo. Brez sovraštva se je treba z njimi pogovarjati v mislih in jih skušati prepričati, naj ne povzročajo škode na naših kulturah. Skomignem z rameni. Telepatija očitno ne deluje. Pred sabo imam nedojemljivega arogantnega kretena*. S težavami se pogosto spoprijema z ironijo, nikoli pa ne gre za vzvišenost nad situacijo ali cinizem, temveč ohranja vitalističen pogled na svet.

Kot vse ostalo ji tudi primerljivi hektarji in vsesplošna kapitalistična zahteva po produktivnosti, ki ne upošteva gnezd v duplinah dreves in naravne razraslosti robid, ne odzamejo zagona. Ob koncu romana, ko se pripovedovalka sooči s kontrolorjem kmetijskih površin, kot bralci namreč že vemo, da za tistim septembrom pride nov oktober, nova zima in nova pomlad. Kljub zaključku, da je navsezadnje (le) pisateljica, ostaja univerzalna ideja romana (na kakršnem koli področju že) precej jasna: *Boj je vrlina*, prav tako pa prepriča, da si roman ob novem kolobarju zasluži ponovno branje.

PATRICIJA SEDMINEK

Popolna odtujenost¹

(*Popolni tujci*, 13. april 2019, Slovensko narodno gledališče Maribor)

V Osijeku rojena režiserka **Tamara Damjanović** s svojim prvim režiserskim prvencom v Sloveniji počasti mariborsko Dramo in po motivih filma *Popolni tujci* ustvari istoimensko dramo, ki združuje nezdržljivo – brutalno iskrenost in lahko komičnost.

Že prvih nekaj trenutkov predstave nam pove, da je medsebojno sodelovanje režiserke in dramaturginje **Maje Borin** padlo na plodna tla. Dramaturška krivulja, ki je smiselna od začetka pa vse do konca predstave, je rezultat dobro oblikovane igre naključij. Zgodba dobi globlji, močnejši in celo nekoliko tragičen ton.

Zvezdnato nebo obsije teraso, na kateri je zbranih pet prijateljev, da bi si skupaj ogledali lunin mrk. Na videz lahko, sproščeno, simpatično in nekoliko z vinom opojno vzdušje, ki mu ne manjka pogovora o družinskih in intimnih zadevah, prekine Eva (**Maša Žilavec**), Adamova žena (**Tomo Tomšič**). Predlaga na videz nedolžno igrico – vsak od njih bo klice, SMS-e in MMS-e, ki bodo prihajali med njihovim druženjem, delil z vsemi drugimi. Sprva zabavno, nedolžno spremljanje življenja nekoga drugega začne postopoma razkrivati skrivnosti, ki začnejo odpirati tudi najgloblje potlačene rane. Vse, kar bi moralo ostati skrito v majhnih zaklenjenih elektronskih škatlicah, pride na plano. Ali prijatelji, če jih še lahko tako imenujemo, sploh vedo, kdo je njihov prijatelj Filip (**Matevž Biber**), ki svojega fanta skriva pred njimi, saj se boji obsojanja »prijateljev«. Kakšna je v resnici zveza med Danijelom (**Nejc Ropert**) in Blanko (**Ana Urbanc**)? In navsezadnje, kako da nihče ni opazil Martine stiske (**Mateja Pucko**), ki jo utaplja v alkoholu in ji pri tem ne more pomagati niti njen mož Aleksander (**Gorazd Žilavec**)?

Oseb na odru ni veliko, je pa veliko osebnosti. Svojo zmedeno, utrujeno in notranje uničeno osebnost, ki se skriva pod masko dobre matere in žene, je dobro prikazala **Mateja Pucko**, ki je v svoj lik najbolje ujela misli režiserke: *Vsako sodbo, za katero mislimo, da bi jo kdo drug pripisal nam – smo sami že davno pripisali sebi*. S prepričljivo mimiko in gestikulacijo, celo tonom glasu nam orisuje žensko, ki počasi razpada. V svoji ženstvenosti, v svoji vlogi matere in žene. Še tako neempatičen gledalec bo do nje vzpostavil vsaj malo sočutja, saj kljub pretirani obupanosti ostaja na meji okusnega sočutja.

1 Kritika je bila prvotno objavljena na spletnem portalu Subskop, ki ga urejajo študentke in študenti Oddelka za slovanske jezike in književnosti v Mariboru.

Idilično vzdušje, za katerega mislimo, da ga nič ne more uničiti (pa vidimo, da lahko), je slikovito predstavil scenograf **Darjan Mihajlović Cerar**. Nekoliko rustikalni prostor »za piknik« dodatno oživi gugalnica. Simbolno nam nihanje gugalnice »sem in tja« oriše prav celotno dogajanje – trdno se držimo, ker nas je strah, da bomo padli, a se kljub temu gibljemo. Tako nas je strah, ko se soočimo s svojimi skrivnostmi. Kajti včasih nas naše skrivnosti prisilijo, da se soočimo sami s seboj. To pa, priznamo ali ne, ni vedno prijetno. Ta neprijetnost se kaže v sklepnih dejanjih drame.

Popolni tujci so dobro zasnovana, idejno razdelana in ne preveč teatralno sugestivna drama. Dogajanje na odru je tekoče, igralci so v vlogah prepričljivi in se z njimi lahko identificiramo, tako da izgubljanja pozornosti drama ne dopušča. Predstava pušča možnosti dialoga, kar dandanes ni zanemarljivo, predvsem zato, ker vemo, da tudi igra včasih »igra«.

KARIN JUREŠ

Prijateljevanje med umetnostjo in svetom

Umetnost opredeljujemo kot skupek dejavnosti, katerih namen je ustvarjati dela z estetsko vrednostjo – literarna dela, slike, ples, gledališke predstave, filmi, glasba in podobno. Zaokrožimo jo lahko kot širok spekter navdihov, ki nam ponuja vse in še več ter na nas vpliva blagodejno, pozitivno in nas označuje kot socialna bitja, ki rada čutijo lepo in se rada počutijo lepo.

Z umetnostjo se srečujemo vsak dan in na vsakem koraku. Bizarno se je pretvarjati, da je ni. Zjutraj nas radio prebudi z novim hitom, brskamo po spletu in ugotovimo, da je naša najljubša avtorica izdala novo knjigo, v lokalu si naročimo prisrčen slojeviti *latte macchiato*, ob večerih pa si v hladnih mesecih v udobju svoje sobe ogledamo film. Sami pri sebi nato potihoma kritiziramo, ali nam je dana »umetnina« všoč (ali pa tudi ne), in čeprav se večini mogoče zdi, da je umetnost manj pomembna v življenju, da se skriva tam nekje v zakulisju, nas ta vodi in jo vendarle cenimo. Čeprav se tega morda ne zavedamo, naši vsakodnevni pogovori z vremena dokaj hitro preidejo na to prezrto temo, v kateri se izkažemo kot ostrí kritiki. Tako pač je in vedno bo. Saj veste – umetnost ustvarja mehka roka, trda roka pa jo kritizira.

Literarno udejstvovanje, obiskovanje gledališča, pukušanje kulinaricnih presežkov ter vrednotenje kipov in slik v muzejih so tretirani kot razkošje v burnem in preobremenjenem svetu, ki ni za vse. Pa je to razkošje res tako nedosegljivo? Kje vse se skriva umetnost in koliko plasti moramo z nje sneti, da jo čutimo in razumemo do te mere, kot si sama želi? Besede tečejo, slike plavajo, glasba pronica skozi našo povrhnjico ... Vse se odvija pred našimi očmi, mi pa se v vlogi ljubitelja utapljamó v čarih, ki nam jih ponuja umetnost.

Če se v viharñih valovih takih in drugačnih ugodnih doživljajev poglobimo v literaturo ali, če hočete, besedno umetnost, ta v celoti označuje vsa literarna dela, katerih cilj je umetniški namen. Vsako literarno delo nam podaja neko vsebino, ki je s pomočjo imenitnega (ali tudi manj imenitnega) jezika, sloga in metaforike oblikovana v neko aktualno, zanimivo strukturo. Branje literarnih del nam lahko nudi estetsko ugodje, spoznavno razsežnost, bogati um in duha, nas razveseli ter tolaži in tako dalje. Z branjem se lahko sproščamo, izobražujemo, nadgradimo neko predznanje in tudi same vrednote. Kako torej dojemamo besedno umetnost in ali bi se ob pomanjkanju te počutili prazno, je odvisno popolnoma od nas samih.

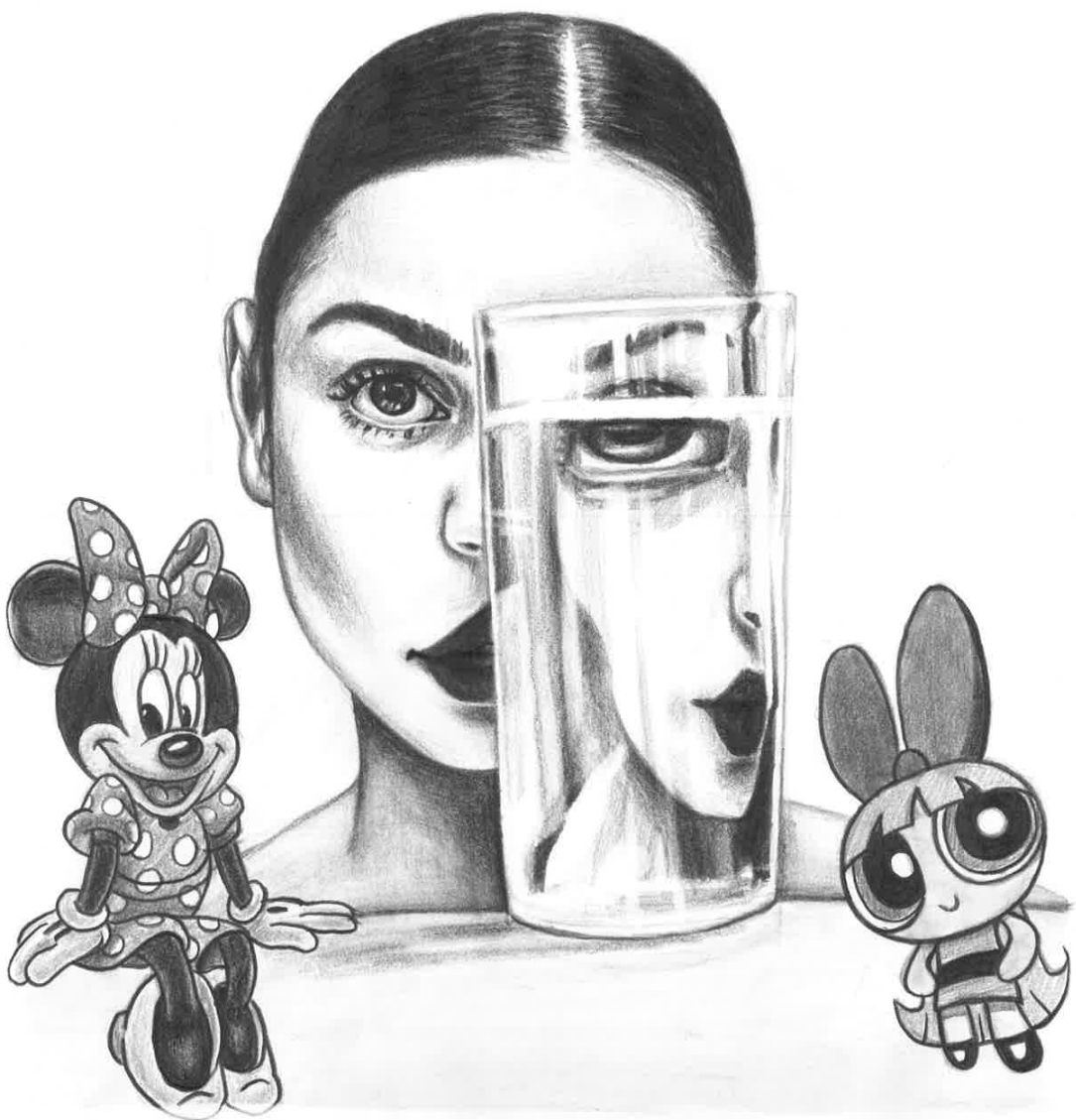
Sprašujemo se, ali literatura (v povezavi z umetnostjo) vpliva na svet oziroma posameznika. Nas spremeni? Nas oblikuje? Je *željen znanja* enako *željen branja*? Nas branje takih in drugačnih poučnih vsebin nagradi ter hkrati nadgradi? Zavedati se moramo, da s samo literaturo ne moremo doseči velikih sprememb, manjše spremembe pa so vendarle mogoče. Saj veste, z roko v roki in s knjigo ob knjigi se da premostiti marsikatero oviro in odgovoriti na še tako zahtevna vprašanja.

Umetnost najverjetneje sicer nima izrazitega vpliva na preoblikovanje naše osebnosti, kaj šele sveta samega po sebi. Med vplivom umetnosti na človeka in vplivom človeka na umetnost ne gre ravno za vzajemen odnos. Jasno je, da je človek tisti, ki ustvari literarno delo, ni pa literarno delo tisto, ki ustvari človeka – vsaj ne do popolnosti. Skozí nabor prebranih knjig, ki je večletno, morda večdesetletno delo, si izoblikujemo opus znanja, stališča in vrednote ter se tako izognemo prehitremu izklopu možganov.

Z razvojem tehnologije se je knjiga v fizični obliki začela izgubljati, zaradi ekonomskih in ekoloških razlogov so danes priljubljenejša digitalna izdaja knjig, na podlagi tega pa knjiga in njen prvotni namen izgubljata tisto tiskano »trubarsko« vrednost. Res je, da je knjiga, ki je objavljena na spletu, dostopna vsem, kar se tiče cene. Seveda pa je lepše, če knjigo ob branju držimo v rokah in jo lahko dejansko prelistamo.

Danes, v kaotični dobi spleta, ljubezen do branja tretiramo kot vrednoto, saj se čedalje manj ljudi poslužuje knjig v namen razvedrila in konjička. To v nas lahko denimo vzbuja občutek sreče, uspešnosti in zdravja, kar definitivno vpliva na kakovost našega življenja. Schelling pravi, da je umetnost, zlasti literatura, najvišje spoznavno mesto človekovega duha in jo postavlja celo nad filozofijo. Literatura nam neposredno pomaga »razumeti« svet oziroma gledati nanj z drugega zornega kota. Če posplošimo, je *srečen človek tisti, ki bere*. In sreča ter zdravje bi nam morali biti, ne glede na vse, vedno na prvem mestu.

ČLANKI SLOVENISTK

NINA JAKOŠA

Fran Levstik in njegov prispevek k razvoju slovenskega knjižnega jezika

0 UVOD

Fran Levstik (1831–1887) je bil slovenski književnik (poleg pisanja proze se je ukvarjal tudi s pesništvom in z dramatikom), publicist, kritik in jezikoslovec (Slodnjak 2013). Prav Levstikovo jezikoslovno delovanje je pogostokrat zaradi osredinjanja na njegova leposlovna dela spregledano, čeprav je s svojimi jezikoslovnimi sestavki prispeval tudi k razvoju slovenskega knjižnega jezika. Toporišič (2000, 805) ga v delitvi slovenskega knjižnega jezika na obdobja uvršča v narodno obdobje (tj. v drugo polovico 19. stoletja). Namen članka je predstaviti posamezne dele jezikoslovnega spisa *Napake slovenskega pisanja* in ovrednotiti Levstikovo prizadevanje na jezikoslovnem področju.

1 LEVSTIKOVI POGLEDI NA JEZIK

Levstik se je zavzemal za praktično jezikovno politiko. Nazore glede knjižnega jezika je prevzemal od Jerneja Kopitarja in Vuka Karadžića, saj je bil po njegovem mnenju najustreznejši in najpristnejši ljudski jezik (Orožen 1996, 207–209).

Levstikova ideja o slovenskem knjižnem jeziku je, da naj bo ta izvorno slovenski oziroma slovanski, osnova zanj pa naj bosta ljudski jezik oziroma jezik kmeta in doljenščina. Nasprotoval je nekritičnemu prevzemanju vsega slovanskega. V srednjem obdobju se je nekoliko oddaljil od popolnega ljudskega jezika in s tem od arhaizmov, proti koncu delovanja pa je spet zašel v popolno zavračanje vsega tujega; slovenščino je želel osvoboditi nasilnih vplivov tujih jezikov, predvsem nemščine (Orožen 1996, 223).

2 NAPAKE SLOVENSKEGA PISANJA

Mnenje o neustreznosti rabe knjižnega jezika je Levstik izrazil tudi v *Napakah slovenskega pisanja*, jezikoslovni kritiki iz leta 1858, ki je kot feljton izhajala v osemnajstih nadaljevanjih v *Kmetijskih in rokodelskih novicah*. V sestavku razmišlja o slovenskem jeziku tedanjega časa, ki so ga rabili slovenski pisci, kritizira močan vpliv nemščine in izraža težnjo po tem, da bi slovenski knjižni jezik moral biti preprost jezik z ljudsko osnovo.

2.1 Prvi del

Levstik (1858, 3) ugotavlja, da skoraj vsakdo, ki piše v slovenščini, razmišlja v nemščini. Tako stanje je bilo posledica življenja v mestih, v katerih se je govorilo nemško ter

bralo knjige v nemščini in drugih tujih jezikih. Poudarjen je pomen govorice kmetov in drugih, živečih na vasi, saj je ta, ki jo govorijo oni, pristna in bogata slovenščina. Ker pa pisci večinoma ne živijo na vasi, je le redkokateri njihovih sestavkov jezikovno čist in dober.

Ker se po Levstikovem mnenju o skladnji stavka v slovenščini ni veliko pisalo, predstavlja nekaj značilnih skladsenjskih napak pod vplivom nemščine (prav tam).

Prva značilna napaka v zapisanih besedilih v slovenščini je stava glagola na konec stavka (po vzoru nemščine): »O mraku se že *napravi*, spet moške oblačila *obleče*, se dobro v kožuhe *zavije*, in tudi par samokresov za pas *vtakne*« (prav tam). Levstik predlaga drugačno stavo: »*Napravi* se že o mraku; *obleče* spet moške oblačila; *zavije* se dobro v kožuhe, in *vtakne* tudi par samokresov za pas« (prav tam).

Druga napaka je postavljanje osebnega zaimka pred glagol, kar ni lastnost slovenščine (in ne latinščine), ampak nemščine. V slovenščini je oseba izražena že v glagolu: »Nikdar me ne smeš zapustiti! On!! mora, reče.« Zgled komentira z vprašanjem: »Kdaj pravi kmet: ‚On mora?‘« (prav tam).

Naslednja napaka je stava pomožnega glagola pred polnopomenski glagol: »/K/akor ti angeljski mladenč, ki *je* vedno, tudi med strašnim vrišom in gromom kervave vojske, nedolžno serce, živo vero, terdno upanje, gorečo ljubezen do Jezusa, pokoršino do svete cerkve in hvaležno serce do svoje matere *ohranil*« (prav tam). Levstik ugotavlja, da tako velika razdalja med pomožnikom in »dopovedovavnikom« (tj. deležnikom) ni slovanska. V utemeljitvi se sklicuje na naravno govorico kmeta in knjige v drugih jezikih (prav tam).

2.2 Drugi del

Levstik (prav tam, 12) se razpiše tudi o razvrščanju besednih vrst in njihovih oblik druge ob drugo. Izhodišče je glagol, ki je v nemščini na koncu stavka, v slovenščini pa na začetku, predvsem v sedanjiku, in kadar je stavek brez prislovov in od glagola odvisnih sklonskih oblik. Za pridevnik ugotavlja, da je v običajnem govoru pred samostalnikom; besede, s katerimi se pojasnjuje, naj so blizu pojasnjevane. Za besede, s katerimi so pojasnjene okoliščine kraja, vzroka, časa, predlaga, naj so čim bližje glagolu. Izjema je okoliščina, ki pomeni kakovost in ki mora biti pred glagolom, če je »imenovavnik (subjekt) postavljen pred glagol ali pa v glagolu skrit; sicer je lahko tudi za njim« (prav tam).

Levstik obravnava (prav tam) tudi glavni in odvisni stavek, ki ju poimenuje *veliki stavek* in *mali stavek*. Med zgledi so možnosti razvrščanja odvisnega stavka ob glavnega, in sicer za glavnim stavkom, pred njim, kadar izraža okoliščine, ali pa je v rabi namesto imenovalniške ali katere druge sklonske oblike, odvisni stavek pa je lahko tudi sredi glavnega stavka. V slovenščini je po Levstikovem mnenju na prvem mestu najpogosteje glavni stavek. Če je odvisni stavek vrinjen v glavnega ali pa je za njim,

mora biti čim bliže besedi, ki jo pojasnjuje. Za primerjavo je navedena nemščina, v kateri je več glavnih in odvisnih stavkov združenih v enega, kar pa za slovenščino ni značilno.

Med obravnavanimi zgledi za ponazoritev so naslednji (prav tam):

a) Odvisnik za glavnim stavkom: »Olga je tako milo jokala, po zgubljenem bratu povpraševala tako zvesto, da je skoraj omečila serce Ivanovu.« Pravilno pa je po Levstikovem mnenju tudi: »Olga je tako milo jokala, po zgubljenem bratu tako zvesto povpraševala, da je i. t. d.« Odvisni stavek v tem primeru ne pojasnjuje samo prislova zvesto, ampak tudi glagol.

b) Vrinjeni odvisnik: »Pobožen menih prosi prečiste device Marije, ki je zdravje bolnikom, posebnega pripomočka bolnim revežem.« Odvisnik je vrinjen, saj mora biti takoj za besedno zvezo, ki jo pojasnjuje.

c) Odvisnik pred glavnim stavkom: »Kar sem kupil, to bom lupil.« »Kdor bo kravo vračal, ta bo oves plačal.« »Čigar so konji, tega je voz.« »Da (kadar, ako, če) te vidim, pa te bom poklical.«

V drugem delu *Napak slovenskega pisanja* je pozornost namenjena tudi kritični presoji nekaterih primerov jezikoslovnega izrazja v tedanji slovenščini, o katerem Levstik ugotavlja (prav tam), da je pomanjkljivo. Strokovni izrazi, ki jih izpostavi kot neustrezne, so *podsebek* (subjekt), *orečenje* (prädikat), *nobojni* spol (sachl. geschlecht) iz latinskega neutrum ('nobeden'). Ob tem se sprašuje: »Ali kako more živa duša iz ‚nobeden‘ skovati ‚nbojni‘?«

2.3 Tretji del

Levstik kot drugo navado pisanja izpostavlja (prav tam, 19) napake pri tvorjenju stavkov, ki se ne smejo začeti s pomožnim glagolom, z naslonsko obliko osebnega zaimka ali z okrajšano obliko glagolov. Za zgled navaja take oblike glagola *hoteti*: *čem, češ, če*. Kot napačna opredeljuje zglede »Ga utolažit poiščejo kake sladkarije«, »Čem te oglasiti ...« (za nemško Ich will dich melden). Odsvetuje tudi rabo naslonske oblike osebnega zaimka na začetku stavka pred velelnikom: »Ga ujemite in k meni pripeljite!«

Glede velelnika obravnava še rabo nikalnice *ne*, ki mora stati pred glagolom, in ne za njim. Namesto »kosmatega germanizma« »Izverzi me ne« predlaga »Ne izverzi me!« (prav tam).

2.4 Četrti del

V tem delu je predstavljena tretja »navada gerdega nemškovanja«, ki se je po Levstikovem mnenju ne zavedajo niti najboljši pisci, to je krajšanje odvisnih stavkov z nedoločnikom (prav tam, 26, 27): »Skoraj bi se bil tako deleč spozabil, mu kroglo v serce poslati.« Namesto tega predlaga: »Skoraj bi se bil toliko spozabil, da bi ga bil kmalo v serce vstrelil.« »Olgo vedno veselo viditi, tudi Vazil serčnejši postane« Levstikov predlog: »Tudi Vazil je bil serčnejši, ker je Olgo vidil vedno veselo.«

Po Levstiku (prav tam, 26) se je nedoločnika v slovenščini treba izogibati le, če gre za značilno nemško rabo. V govoricu preprostega kmeta je namreč ugotovil obstoj nesamostojnih glagolov, za katerimi je v rabi nedoločnik (*hoteti, moči, morati, smeti, dati* (lassen), *želeti, veleti, ukazati, zapovedati, začeti, nehati, braniti in upirati*).

Kot vredno posnemanja zaradi jedrnatosti stavka in izognitve pogojniških oblik predstavi (prav tam, 27) rabo pogojnika v sedanjiku namesto v pretekliku, ki je značilna za Belokranjce: »Da grem jaz v mesto, gotovo bi me ne bilo več nazaj.«

Naslednja napaka, na katero opozarja (prav tam), je tvorjenje stavkov v trpniku z rabo roditeljske oblike samostalnika s predlogom *od* namesto imenovalniške (»bežim, ker sem bil od očeta tepen« namesto »bežim, ker so me oče topli«).

Levstik tudi navaja (prav tam), da če je v tvorniku v imenovalniku živa oseba, Slovenec ne rabi trpnika; če pa je v imenovalniku stvar, lahko tvori trpni stavek s samostalnikom v orodniku s predlogom *s*. Za zgled je naveden Prešeren: »poroseno od ljubezni čiste«. Meni, da je taka tvorba neslovenska in da bi bilo ustrezno »porošeno s čisto ljubeznijo«.

2.5 Peti del

V tem delu je kot peta napaka obravnavana neustrezna raba roditeljskih oblik samostalnika za izražanje svojine oziroma pripadnosti. Namesto *do vrat mesta, sina sin, hčeri brat* Levstik predlaga besedne zveze s pridevnikom: *do mestnih vrat, sinovlji sin, hčerinji brat*. V rabi pa je tudi dajalnik, na primer: *Ko prideš mestu do vrat; velik je očetu do brade; bratu je konj ukraden; pojdi vragu v –*. Levstik meni, da bi se rabi takega roditeljskega v proznih besedilih morali izogibati, v pesmih, v katerih je govor »mnogo prostejši«, pa to ni vedno mogoče. Pred roditeljsko obliko je lahko pridevnik, zaimek ali pa samostalnik, ki jo pojasnjuje, na primer *hiša mojega očeta; žena starjega brata*. Roditeljske oblike so običajne in ustrezne, kadar izražajo kolikost (*kos kruha; sod vina; kaplja kervi*). Pojavljajo se tudi v zvezah s samostalniki, ki so prevzeli predložni pomen (*konec vasi, sredo mize, uno stran Save*). V nasprotju z jezikovnim duhom so roditeljske oblike namesto orodniških: *mogočnih rok (ga zavihti)* namesto *z mogočnimi rokami*. Roditeljska oblika je ustrezna v primeru izražanja lastnosti (*človek bistrega očesa*), napačna pa je v primeru *pogledal me je bistrega očesa*, saj bi samostalniška besedna zveza morala biti v orodniku (prav tam, 44).

Pri šesti napaki so navedene (prav tam) oblike *bom, boš, bo* itd. za nemški *werden*, ki se rabi pri tvorbi trpnika v sedanjiku, npr.: *Do verha pridšemu bo ves trud obilno poplačan*. Levstik je veliko takih napak zasledil pri Prešernu.

V zvezi s sedmo vrsto napak navaja (prav tam) posamezne neustrezno rabljene besede in besedne zveze: *To ti zna škodovati* namesto *To ti utegne škodovati*. Neustrezna je tudi zveza *zna biti*. Obravnava še besedo *zamorem* v pomenu *possum* (kot ustreznega, čeprav ne povsem domačega, navaja zgled *ta veliko zamore pri cesarji*, ki ga je slišal v govoru kmetov). Naslednji primer je raba glagola *imeti* v pomenu *sollen* (*ti nimaš krasti* namesto *ne kradi*). Za glagol *terjati* ugotavlja, da je primeren le, kadar kdo koga

terja, če mu je dolžan, sicer pa je primerno vprašati *kaj hočeš, kaj želiš, kaj bi rad*, ne pa *kaj terjaš*. Naslednja ugotovitev je povezana z rabo besed *vsaj in saj*, ki ju pisci zamenjujejo, ker ne poznajo pomena. Za obe navaja zgleda pravilne rabe. Neustrezni sta še tujejezična tvorba stavkov (*ko sem vidil, kdo da je tam; povedi mi, kje da so oče*) in raba predloga *za* z nedoločnikom: *pero za pisati* (namesto *za pisanje*). Zvezo *brez da bi* opredeljuje kot »kosmati germanizem«.

Predstavljena je tudi razlika v rabi glagolov *djati* in *deti* (primerjalno za gorenjščino in dolenjščino. Omenjeni so še primeri za pomen nemške besede *thun*: *to nič ne dě; to mi težko dě; to mi je težko délo* (prav tam, 45).

2.6 Šesti del

Ta del se začne s podatki o Primožu Trubarju kot prvem piscu v slovenskem jeziku. Začetek razvoja knjižne slovenščine je pripisan Dolenjcem, vendar so, kot je navedeno (prav tam, 58), kmalu prevladala prizadevanja Gorenjcev, med katerimi je bilo več izobražencev. Veliko dobrega in lepega se je po Levstikovem prepričanju moralo umakniti in Dolenjci so šele pozneje začutili, da je njihov jezik čistejši in bogatejši od knjižne gorenjščine, zato so začeli rabiti oblike, ki so bile do tedaj zavračane.

Kot osma napaka je izpostavljeno (prav tam, 59) zlaganje besed po nemškem tvorbenem vzorcu, po katerem sta samostalnika povezana z vmesnim -o-: *parobrod, parovoz, slavohram, psalmopevec, drevored, kolodvor*. Levstik namesto tvorjenke *kolodvor* predlaga *voznica* (po podobnosti z besedami *senica, kolarnica, drevarnica*).

Na koncu tega dela se še kritično sprašuje (prav tam): »Moramo li vedno prenašati ptuje misli od čerke do čerke iz ptujih besed?! Kdaj se bomo prepričali mi Slovenci, da pisatelj, preden vzame pero med palec in kazavec, mora znati misliti v jeziku, ako ga hoče pisati?«

2.7 Sedmi del

V tem delu so obravnavana nekatera besedotvorna in oblikoslovna vprašanja. Primerjalno z nemščino je predstavljena značilnost izražanja z več besedami v slovenščini v primeru enakovrednih enobesednih izrazov v nemščini: *kolo pri vozu; pero za pisanje*. Levstik to lastnost slovenščine označi za izvorno ter kritizira pisce »slovečega imena«, ki ne znajo pravilno sklanjati in spregati (prav tam, 66).

Navedeni so (prav tam, 67) tudi primeri rabe pridevnika ob samostalniku (*mlinski kamen, kuhinjska dekla, kravja dekla*), v poimenovanjih oseb ženskega spola pa samostalnik lahko spustimo: *kuhinjska, kravja, hišna*.

Samostalniške izpeljanke (po Levstiku *imena*) se tvorijo iz »korenike ali stebila z dodajanjem končnic«: *veternik, volar, konjar*. Zloženci sta *kolovoz* in *kolovrat*. Ob tem je poudarjeno, da besed ni treba vedno tvoriti natanko po nemškem zgledu. Tako bi nastale besede *molitvodom* (za nem. Bethaus), *vetromlin* (za nem. Windmühle),

predokolo (za nem. Spinnrad). Pri vmesnih samoglasnikih *o* in *e* je veliko napak celo v slovarjih (*svojoglav*, *življenjopis*, *možomorivka*); Dolenjci dosledno rabijo tvorjenke z vmesnim *e*: *svojeglav*, *močerad*, *konjedirec*, *Mišedolci*, *Kerčepoljci*, *Kožemal* (prav tam).

2.8 Osmi, deveti in deseti del

V teh delih so obravnavane štiri vrste tvorjenja zloženek z vmesnim samoglasnikom. V vrsti z oznako A so (prav tam, 74):

a) samostalniki, nastali iz dveh samostalnikov (najpogosteje poimenovanj živali, telesnih delov ter samostalnikov *zlato* in *srebro*): *zlatoust*, *volkodlak*, *psoglav*;

b) tvorjenke iz pridevnika in samostalnika (najpogosteje samostalnika, ki poimenuje telesni del, pogosta prvina pa je tudi pridevnik *gol*): *bosonog*, *suhopet*, *širokopleč*, *bolnoglav*, *praznoglav*, *gororok*.

Namesto pridevnika se pri tvorbi pojavljajo tudi druge besede, pri čemer nastajajo (prav tam: 75):

– pridevniki, tvorjeni iz glagola in samostalnika: *vertoglav*, *klapouh*, *serborit*;

– pridevniki, tvorjeni iz trpnega deležja v pretekliku in samostalnika: *vitirog*, *zvitorep*;

– pridevniki, tvorjeni iz deležja v sedanjiku in samostalnika: *cvetečeličen* (iz Prešernovega besedila);

– pridevniki, tvorjeni iz zaimka *sam* in samostalnika: *samovoljen*, *samokolen*;

– pridevniki, tvorjeni iz zaimka *svoj* in samostalnika: *svojeglav* in tudi s pripono: *svojeglaven*, *svojevoljen*;

– pridevniki in samostalniki, tvorjeni iz števnik in samostalnika: *enolik*, *dvadneven*, *trileten*, *samorog*, *trinog*, *stanoga*, *šestokrilen*.

V vrsti z oznako B so (prav tam, 91):

a) pridevniki, tvorjeni iz dveh pridevnikov: *černomljast*, *Černomelj*; namesto pridevnika je lahko tudi kaka druga beseda (števnik in deležje: *edinorojen*, *prvorojen*; dva števnik: *samodeseto*, *samostotero*);

b) samostalniki, tvorjeni iz pridevnika in samostalnika: *hudolesovina*, *hudournik*.

V vrsti z oznako C so (prav tam):

a) samostalniki, tvorjeni iz samostalnika in glagola: *listopad*, *vodomet*, *rokopis*, *časopis*, *vinograd*; desno obrazilo je v primerih *čudotvorec*, *loncovezec*, *slamorezec*, *konjedirec*, *lokostralec*;

b) pridevniki, tvorjeni iz samostalnika in glagola: *ritopašen*;

c) pridevniki, tvorjeni iz pridevnika in glagola: *sternogled*, *gerdogled*, *slabovid* (brez pripone); *malojeden*, *malopriden*, *sladkosneden* (s pripono).

Namesto pridevnika se za tvorbo rabita tudi zaimek *sam* in glagol, nastane pa pridevnik ali samostalnik: *samopaš*, *samopašen*, *samouk*, *samostan*, *samogolten*.

V vrsti z oznako D so glagoli iz samostalnika (ali pridevnika) in glagola v nedoločni-ku: *blagosloviti*, *slavosloviti*, *blagovoliti* (prav tam, 99).

2.9 Enajsti del

Levstik tudi v tem delu kritizira pisce, ki se jezika »ne uče ne kmetu iz ust, ne iz knjig, pa vender pisarijo«. Razmišljanju o stanju glede rabe slovenščine sledi ponazoritev nekaterih napak pri tvorjenju novih besed. Izpostavljeno je predvsem neutemeljeno krajšanje (prav tam, 114):

- a) z odvzemanjem prvega zloga (ali še kake črke več): *nograd* ('vinograd'), *norez* ('vinorez'), *inorog* (iz *jedinorog*), *pust* (iz *mesopust*);
- b) z izpuščanjem črk sredi besede (na štiri načine):
 - z izpuščanjem veznega samoglasnika: *vojvoda* (iz *vojevoda*), *Ljudmila* (iz *Ljudomila*),
 - z odvzemanjem zadnjega zloga prvemu delu besede: *debekožniki* (iz *debelokožniki*), *grenkožen* (iz *grenkokožen*),
 - z odvzemanjem zadnjih dveh črk pridevniku (primeri so iz srbsčine): *hristogranje* (iz *hristovo granje*), *dubodolina* (iz *duboka dolina*), *Jutrobog* (iz *jutrov bog*),
 - z odvzemanjem samoglasnika glavni besedi: *samodin* (iz *samoedin*).

Levstik tudi ugotavlja (prav tam, 115), da v slovenščini niso značilne predolge besede (imenuje jih *predolgorepe*). Piscem pa ne svetuje posnemanja navedenih zgledov, saj bi to lahko povzročilo tako krajšanje, »da bi nemarno strigli, kakor bi jim skočilo iz peresa«. Kot primer največje napake izpostavlja zglede *porom za romanje*, *trenut za trenutje*, *pit za pitje*, *gan za gibanje*, *sjaj za sijanje*, *znam za znamenje*, *plam za plamen*. Takih sprememb v jeziku ne prepoveduje, a priporoča, naj se uvajajo na podlagi podobnosti z že znanimi ustreznimi besedami. Napotek utemeljuje z dejstvom, da so tudi v govorici kmetov take krajše besede: *ber* namesto *branje*, *kop* namesto *kopanje*, *rez* namesto *rezanje*.

Ta del jezikoslovnega sestavka se zaključí s poudarjanjem pomena jezikovnih pravil, ki bi jih pisci morali upoštevati: »Jezik ni kar bodi; ne sme ga vsakdo po svoje ugnitati in keršiti – jezik ima terdna pravila, ima gotove meje; uči se, išči, ali pa v kot verzi pero!«

2.10 Dvanajsti in trinajsti del

V teh delih so obravnavane tvorjenke, značilne za slovanske jezike. Rabljen je že tudi izraz *zlaganje*. Med primeri slovenskih besed so *bogoletnik*, *pridušiti se* (iz *pri moji duši*), *priveriti se* (iz *pri moji veri*). Poudarja, da takih tvorjenk celo v nemščini ni.

Zlagajo se tudi velelniki, ki so samostalniki, nastali iz samostalnika, npr. staroslovenska, ruska in srbska osebna imena: *Ježdimir*, *Kazimir*, *Vladimir*, *Vladislav*, *Strežibor*, *Pletikosa* (prav tam: 131).

Pri zlaganju so v rabi tudi enozložni predlogi, med katerimi Levstik navaja (prav tam: 139):

- predlog *k* (v tvorjenkah ni pogost): *kljubovati* (iz *k ljubu*), *kničemrati* (iz *k ničemur*);
- predlog *brez* (v pridevniki iz samostalnika): *bezposlen* (srb.), *brezdušen*, *brezzoba*,

brezdno, bezzakonje (srb.);

– predlog *pred*: *predpust, Preddvor*; Levstikov predlog za slovenščino so tvorjenke s predlogom *pred*, nastale iz samostalnikov, in ne iz glagolov, prav tako ne iz samostalnikov, tvorjenih iz glagolov, kajti le tako predlog *pred* pomeni okoliščino prostora: *préderje (preddurje)*, ustrezne pa so tudi tvorjenke *predmestje, predgorje, predgovor*; »kosmato in čisto napek je« *prednašati, predstaviti, predložiti, predpis*, številne glagolske tvorjenke pa so po izvoru tudi iz grščine; predlog je včasih v rabi tudi pri tvorbi pridevnika iz pridevnika: *predlanski, predvčeranj*, naveden je tudi primer tvorjenke iz predloga in zaimka: *prednamec*;

– predlog *med* je v tvorjenkah *medplečje, mednožje, medmašna (žaba), medgorje*; kot slovenska je opredeljena tudi tvorjenka *mednamec*.

2.11 Štirinajsti in petnajsti del

Levstik napol zložene besede razvršča v skupine (prav tam, 178):

a) Zloženske s števniskim izrazom pol kot prvo sestavino: *polunoštije, polunošt*; z rodilniško obliko samostalnika: *poldne je* in *polnoči je*; *do poldne, (poldneva), do polnoči*; primeri z dajalniško obliko samostalnika so *proti poldnu, poldnevu, polnoči*; z mestniško obliko *o poldne, polnoči* oziroma *o poli dne, o poli noči*; z orodniško obliko so primeri *pred poldnem, poldnevom, polnočjo*.

b) Krajevna imena, nastala iz predloga in samostalnika, so tipa *Podgaber, Medvode, Preddvor, Podreber* in druga ter občno ime *predpust* (prav tam, 186).

c) Obravnavana so tudi imena vasi, nastala iz pridevnika in samostalnika. Sklanjata se obe besedi, vsaka posebej ali pa obe skupaj v tvorjenki: za *Kamni verh* so navedene oblike *Kamniverh, Kamniverha* in *Kamni verh, Kamnega verha* (enako velja za *Slanč verh* in *Bežji grad*) (prav tam).

V tem delu je pozornost namenjena tudi tvorbi prebivalskih imen in pridevnikov iz krajevnih imen. Predstavljeni so zgledi za imena iz pridevnika in samostalnika: *Črna gora, Černogorec, černogorski; Pusti hrib, Pustohribec, pustohribič in pustohribski* (prav tam).

Predstavljeni so še primeri s samostalnikom *svet* pred drugim samostalnikom ali pa s pridevnikom pred samostalnikom: *Velika slevica, Slevljan, slevski; Velike lašče, Laščan, laški; Sveta trojica, trojiški*. Imena prebivalcev so tvorjena iz pridevnika (*Ilovec, Dvorjan*) ali iz samostalnika (*Slevljan, Urhovec*) (prav tam, 186, 187).

Levstik ugotavlja (prav tam, 187), da so pisci pri rabi krajevnih in prebivalskih imen v zagati, saj ne morejo za vse primere vedeti, kako se iz imena vasi tvori ime prebivalcev. Naveden je primer pestrosti oblik iz imena vasi *Lipljene* (pri Turjaku): prebivalsko ime je *Lipničan*, v množini *Lipničanje* in tudi *Lipnici*. Slovaropisci naj bi po Levstikovem nasvetu za vsako ime kraja navedli tudi prebivalsko ime in pridevnik, tvorjen iz krajevnega imena. Predlaga še, da bi pri vsakem imenu zapisali tudi mestnik s predlogom, kajti navedba v slovnica, da je pred imenom vasi, ki je kje na visokem, predlog na, pred imenom vasi, ki je kje v nižini, pa predlog v, ni pravilna. Levstik

meni, da je velikokrat prav nasprotno.

2.12 Šestnajsti del

Ta del *Napak slovenskega pisanja* je namenjen slovaropisju. Levstik ugotavlja (prav tam, 204), da so bili dotedanji slovarji neustrezni. Za vsako besedo v slovarju predlaga navedbo pomena, v katerem je beseda v rabi med ljudmi, ne pa tistega, za katerega se komu zdi, da je boljši. Vsaka beseda v slovarju mora biti zapisana v skladu z rabo. V slovarje po mnenju Levstika naj ne bi uvrščali starih neslovenskih besed, če med ljudmi niso povsem domače, občasna raba tujke pa v slovenskih knjigah ni moteča.

Glede slovaropisja Levstik še poudarja (prav tam), da je bila za slovarje zbrana manj kot polovica besedja, ki je v rabi med ljudmi, in bi bilo treba raziskati še kraje, v katerih je slovenščina lepša in čistejša. Zaveda se, da ni mogoče zbrati vsega, saj bogastva živega jezika ne more v celoti zajeti noben slovar, pravi pomen besed pa lahko razjasnijo le ljudje, ki besede rabijo, zato se je treba marsičesa naučiti od njih, obenem pa jih tudi poučevati, saj bo slovstvo le tako napredovalo in se uprlo tujim vplivom.

2.13 Sedemnajsti del

Ta del je namenjen obravnavi besed, ki se po posameznih krajih razlikujejo. Levstik meni (prav tam, 211), da je pri tem nujna kritičnost, na podlagi katere se lahko presodi, katere besede so primerne, katere pa ne (oziroma so popačenke). Taka naloga zahteva dobro poznavanje slovenske slovnice in stare slovenščine.

Glede slabo poznanih ali celo neznanih besed, ki jih ni niti v knjigah, poudarja, da bi bilo treba v obsežnejših slovarjih navesti podatek o njihovem izvoru. Za slovarje o novejši slovenščini predlaga, da vanje ne bi vključevali besed iz stare slovenščine, ki niso več v rabi, in besed iz drugih jezikov (prav tam).

2.14 Osemnajsti del

Levstik *Napake slovenskega pisanja* zaključí z željo, da se Slovenec ne bi bal kritike, »ampak še prosil naj bi je, kakor vsakdanjega kruha, da bi nam Bog poslal moža z bistro glavó, z ostrim peresom, kateri bi iz naše dozdanje revščine izplel ljuliko in druge smeti; kateri bi nam luč prižgal, in ,pravo pot pokazal v deželo duhov'«.

Meni tudi, da kritika pomeni usmerjanje piscev na pravo pot in da to ni grajanje ali pa »hudobno zabavljanje« (prav tam, 218).

3 JEZIKOVNA ANALIZA ODLOMKA IZ NAPAK SLOVENSKEGA PISANJA

Iz jezikoslovnega sestavka *Napake slovenskega pisanja* so razvidne številne značilnosti jezika v obdobju Levstikovega življenja in delovanja. Za drugi del (prav tam, 12, 13), v katerem sta obravnavana glavni in odvisni stavek, so v nadaljevanju predstavljene pravopisne, črkopisne, glasoslovne, oblikoslovne in besedotvorne značilnosti ter značilnosti jezikoslovnega izrazja, ki ga je Levstik rabil v izbranem odlomku.

a) **Pravopisne značilnosti:**

- zapis okrajšave *itd.* s piko za vsako črko okrajšave in s presledkom za piko: *i. t. d.*;
- vprašaj na koncu podredno zložene povedi, v kateri glavni stavek ni vprašalni: *Rad bi vedil, kje se tako govori?*;
- ustrezna raba vprašaja na koncu enostavne vprašalne povedi: *Ali kako more živa duša iz nobeden skovati nobojni?*;
- zapis navezne oblike osebne zaimka z vezajem: *va-nj*;
- končna pika za naslovom in v zapisu v oklepaju: *Napake slovenskega pisanja. (Dalje.)*;
- zapis prislova *stokrat* skupaj;
- zapis osebnih imen, imen prebivalcev in iz osebnih imen izpeljanih pridevnikov z veliko začetnico: *Slovenec, Dolenec, Olga, Vazil, Vodnikov*; z veliko je zapisana tudi beseda *Bog*;
- zapis vseh besed v zgledih v nemščini z malo začetnico, na primer: *art und weise, hazptsatz, nebensatz, ergänzungssatz, subjektivsatz, umstände, subjekt, prädikat.*

b) **Črkopisne in glasoslovne značilnosti:**

- zapis naglasnih znamenj v nekaterih besedah: *napáke, razmér, saní, tekó, tù, stojí, tíščí, diší, jedí, slastí, napák, užé*;
- zapis samoglasnika *u* pred členkom *že*: *uže*;
- zapis zlogotvornega *r* z *er*: *versti, mertvega, serce*;
- zapis palatalnega *n* (*n'*) z *nj* ali pa z *n*: *pisanja, njim, začinja, zadnjem, pojasnjene, pojasnuje, Dolenec*;
- zapis palatalnega *l* (*l'*) z *lj*: *dalje, postavljen, bolj, zgubljenem, pisateljvega, želje*;
- zapis zvočnika *v* pred prislovom *zlasti*: *vzlasti*;
- predlog *z* prehaja v *ž* v položaju pred *nj*: *ž njim, ž njo*;
- nezveneči nezvočnik *p* pred pridevnikom *tuj*: *ptuj*;
- redukcija vokala *a* v zaimkih *kateri* in *katera*: *kteri, kterem, kterih, ktorej*.

c) **Oblikoslovne in besedotvorne značilnosti:**

- edninska oblika imen pripadnikov narodov, na primer *Slovenec*; tudi množinska oblika: *pri Slovencih*;
- orodniška oblika pridevnika *velik* s premenjenim *k*: *pred velicim*;
- množinska roditeljska oblika kazalnega zaimka *tak* s premenjenim *k*: *tacih*;
- mestniška oblika samostalnika *govorjenje* na *-i*: *v govorjenji*;
- mestniška oblika samostalnika *analogija* brez zvočnika *j* med samoglasnikoma: *po analogii*;
- pridevnik z obrazilom *-iga*: *druziga*, z obrazilom *-ega*: *mertvega*, oblika pridevnika s premeno *k* v *c*: (*z*) *velicim*;
- pridevnik z obrazilom *-ski*, izpeljan iz samostalnika: *terminologijskih*;
- pridevnik z obrazilom *-ov*, izpeljan iz osebnega lastnega imena: *Vodnikov*;
- primernik pridevnika *dober*: *bolji*;
- oblika osebnega zaimka za ženski spol za tretjo osebo ednine: *njeni oče*;
- tvorba preteklika s pomožnim glagolom za preteklost in deležnikom na *-l*: *je jokala*,

je bil, je znal, sem kupil;

– tvorba prihodnjika s pomožnim glagolom za prihodnost in deležnikom na -l: *bom lupil, bo vračal, bo plačal, bom poklical;*

– poleg drugih glagolov tudi glagoli rekanja: *govori, veli, bi djal, reče;*

– zastarele oblike glagola: *končava, verství, devamo, znači, značijo, gojzdimo, je omečila, vari, tekó, barbariti, pridijo;*

– zveze z glagolom *imeti*: *ima želje, ima slast, nima slasti, bi ne imela letnic;*

– prislov *blizu* v obliki *blizo*;

– prislov *včasih* v obliki *časi*;

– oblika kazalnega zaimka *oni*: *uni*;

– oblika nepravega predloga *namesto*, ki se veže z roditeljskim: *namesti*;

– samostalnik *zgled* kot števno (*izgled*) in kot skupno ime (*izgledje*);

– za samostalnik *novost* oblika *novina*.

d) Značilnosti na besedni ravni

Levstik rabi jezikoslovno izrazje tedanje stopnje razvoja jezikoslovne terminologije. Nekateri izrazi so v rabi še danes, v analiziranem besedilu pa je izrazje za:

– besedne vrste in podvrste: *glagol, prilog* (pridevnik), *ime* (samostalnik), *razmera* ('prislov');

– sklone: *imenovavnik, kazavnik* ('tožilnik');

– vrste stavkov: *mali stavek* ('odvisni stavek'), *veliki stavek* ('glavni stavek'), *vgožjeni mali stavek* ('vrinjeni odvisni stavek');

– glagolske čase: *zdanji čas, pretekli čas*;

– od glagola odvisne sklonске oblike samostalnika: *sklonov pokornih glagolu*;

– deležnik: *dopovedovavnik*;

– pomožni glagol: *pomožnik*;

– krajši stavki: *kratke odmere v govoru*.

4 SKLEP

Napake slovenskega pisanja odražajo Levstikov pogled na jezik tedanjega časa. Primerjalno predstavljeni primeri so utemeljene rešitve za jezikovne tvorbe, ki jih je Levstik videl kot napake. Odločno je bil proti vplivu tujih jezikov na slovenščino, predvsem nemščine. S tem je povezan tudi njegov odpor do prevlade gorenjščine pri oblikovanju knjižnega jezika. Levstik je namreč zagovarjal stališče, da je dolinjščina mnogo čistejša, saj je brez vplivov nemškega jezika, kar je večkrat poudarjeno tudi v *Napakah slovenskega pisanja*.

Številni Levstikovi predlogi piscem in slovaropiscem ter njegov splošni jezikovni nazor so uporabni še danes. Slovenščina je namreč jezik, ki so ga v preteklosti s svojimi vplivi ogrožali tuji jeziki, njihov vpliv pa je zaznaven tudi danes. Levstikovo opozarjanje na pretiran vpliv nemščine je bilo pomembno v obdobju, ko se je razvijal enoten slovenski knjižni jezik, s čistim in praktičnim slogom pa je vplival tudi na sodobnike. Ob koncu delovanja so mu očitali pretiran jezikovni purizem, vendar je bilo njegovo prizadevanje pozitivno. Pomembno je namreč opozarjanje na jezikovno prob-

lematiko, ki jo je obravnaval Levstik, saj je tudi to eden izmed načinov za spodbujanje samostojnega in zavednega razmišljanja o jeziku, kar je prvi korak k izboljšanju, predvsem pa ohranjanju jezika.

5 LITERATURA IN VIRI

Fran LEVSTIK, 1858: Napake slovenskega pisanja. *Kmetijske in rokodelske novice* 16/1, 3–219. Pridobljeno s <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-WA4G-DIOA> (10. 5. 2019).

Martina OROŽEN, 1996: Levstikovi pogledi na jezik. *Oblikovanje enotnega slovenskega knjižnega jezika v 19. stoletju*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 207–225.

Anton SLODNJAK, 2013: Levstik, Fran (1831–1887). *Slovenska biografija*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU. Pridobljeno s <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi327676/> (20. 5. 2019).

Jože TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

KARIN JUREŠ

Členki v korpusih in SSKJ²

V prispevku¹ je predstavljena raba členkov v korpusih Gigafida in Gos ter v SSKJ². Primerjava rabe temelji na desetih, analiza pa na petih najpogosteje uporabljenih členkih v korpusu Gigafida, ki so predstavljali iztočnico za nadaljnjo analizo na podlagi korpusa Gos. Pogostnost členkov v korpusu Gos je obravnavana na podlagi števila konkordanc po pogovornem zapisu in števila konkordanc po standardiziranem zapisu². V nadaljevanju so predstavljeni pomeni petih najpogosteje uporabljenih členkov. Pri pregledovanju rabe členkov lahko ugotovimo, da se v govorjenem korpusu uporabljajo ne le v knjižnih oblikah, temveč tudi v več pogovornih različicah. Na podlagi te ugotovitve je sledil sklep o podrobnejšem prikazu pojavitev posameznih knjižnih in pogovornih oblik petih najpogosteje uporabljenih členkov ter razlagi pomenov na podlagi SSKJ².

Ključne besede: členek, pogovorne oblike členkov, korpus, Gigafida, Gos, SSKJ²

0 UVOD

Pri ugotavljanju, kateri členki so najpogosteje v rabi v vsakdanjem življenju na podlagi tipa govora in kanala, smo do podatkov dostopali na spletnih straneh Gigafide in Gos-a. Zanimala nas je predvsem primerjava pogostnosti v izbranih korpusih, primerjava pomenov členkov na podlagi pomenov iz SSKJ² in to, v kateri obliki (knjižni ali narečni) se v pogovorih ti najpogosteje uporabljajo. Podatki, na podlagi katerih je narejena analiza, so bili pridobljeni 10. 1. 2019.

Korpus je namenjen raziskovanju sodobnega slovenskega jezika na več ravneh, saj daje podatke o celotni podobi slovenščine. Na ta način je razmeroma zanesljiv vir za izdelavo sodobnih slovarjev, slovníc in različnih jezikovnih priročnikov za slovenščino, uporablja pa se tudi v jezikovnih tehnologijah (<http://www.gigafida.net/>).

Členek ali partikula je nepregibna besedna vrsta, ki izraža pomenski odtonek posameznih besed, delov stavka, celih stavkov in povedi ali pa tvori skladijski naklon. Nekateri členki se po vlogi približujejo veznikom, drugi pa prislovom. Členki niso

1 Prispevek o členkih je nastal na podlagi seminarske naloge v okviru predmeta Korpusno jezikoslovje v študijskem letu 2018/19 pod mentorstvom nosilke predmeta izr. prof. dr. Melite Zemljak Jontes.

2 Vsi podatki so dostopni na spletnih straneh <http://www.gigafida.net/> in <http://www.korpus-gos.net/>.

deli stavčnih zgradb, v okviru katerih se pojavljajo, ampak skrčki, ki nadomeščajo izpustne stavke, ki bi lahko ubesedovali sotvarje stavkov, v katerih so členki (Toporišič 2004).

1 POGOSTNOST RABE ČLENKOV V KORPUSIH

Členki, ki se na podlagi pojavitev v korpusu Gigafida uporabijo največkrat, so: *tudi*, *ne*, *še*, *že*, *le*, *naj*, *prav*, *samo*, *sicer* in *predvsem*. Pred analiziranjem smo se prepričali, da se vse besede pojavljajo le v pomenu členska kot besedne vrste. Število konkordanc smo nato primerjali s pogostnostjo rabe teh v korpusu Gos. Pogostnost smo prikazali s številom konkordanc po pogovornem zapisu in po standardiziranem zapisu, nato pa smo ugotavljali razmerje med temi števili. V nadaljevanju bomo obravnavali pogostnost, rabo in pomen petih najpogosteje uporabljenih členkov.

Rezultati so prikazani v spodnji razpredelnici.

Členki	Iskanje po pogovornem zapisu	Iskanje po standardiziranem zapisu	Razmerje med pogovornim in standardiziranim zapisom
<i>Tudi</i>	4.118 konkordanc	7.945 konkordanc	0,52
<i>Ne</i>	29.917 konkordanc	31.861 konkordanc	0,94
<i>Še</i>	7.061 konkordanc	7.176 konkordanc	0,98
<i>Že</i>	4.270 konkordanc	4.450 konkordanc	0,96
<i>Le</i>	249 konkordanc	239 konkordanc	1,04

Na podlagi podatkov iz razpredelnice ugotovimo, da se načeloma členki več uporabljajo v standardiziranem zapisu kot v pogovornem, saj se poleg knjižne oblike pojavljajo tudi določene pogovorne oblike, ki so v govorjenih besedilih (pri osebni stiku, na radiu, televiziji in podobno) seveda prisotne. Členek *le* se v pogovornem zapisu uporablja večkrat kot v standardiziranem, saj nima različnih pogovornih oblik (uporablja se zgolj v knjižni obliki).

2 OBLIKOSLOVNE RAZLIČICE POSAMEZNIH ČLENKOV IN NJIHOVE POJAVITVE V KORPUSU GOS

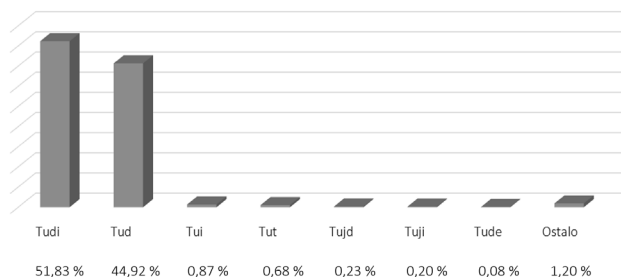
Pri pregledovanju rabe posameznih členkov v korpusih smo ugotovili, da se v korpusu Gos (Korpusu govorjene slovenščine) pojavlja veliko pogovornih različic členkov. Na podlagi te ugotovitve smo se odločili, da podrobneje raziščemo najpogostejše pogovorne oblike določenih členkov in število njihovih pojavitev v korpusu ter razložimo pomene členkov na podlagi definicij v SSKJ2.

Najprej smo zabeležili število vseh standardiziranih zapisov in število pojavitev v knjižni obliki v pogovornem zapisu, potem pa pogovornim oblikam pripisali število pojavitev. Rezultate smo prikazali s pomočjo grafikona, nato pa ugotavljali, kje vse in v katerih situacijah so bili členki uporabljeni. Ker smo vse členke analizirali po enakem postopku, so v nadaljevanju pri posameznem členu zaradi lažje preglednosti

navedeni zgoj rezultati.

2.1 Členek *tudi*

Število vseh standardiziranih zapisov: 7.945; število pojavitev v knjižni obliki v pogovornem zapisu: 4.118. Najpogostejše pogovorne oblike in število pojavitev: *tud* (3.569), *tui* (69), *tut* (54), *tujd* (18), *tuji* (16), *tude* (6), ostalo (95).

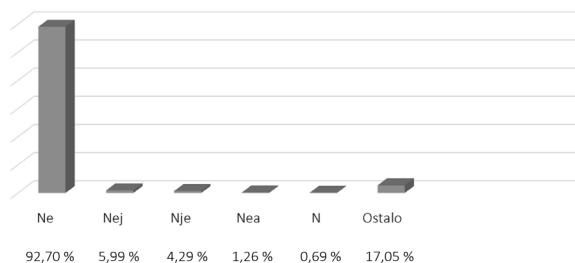

Knjižna oblika je uporabljena v večini pogovornih zapisov in je v rabi predvsem na radiu (1.552), televiziji (1.291), po telefonu (199) in pri osebni stiku (1.076). V zajetih besedilih gre predvsem za javni informativno-izobraževalni tip govora (2.086), javni razvedrilni tip (1.288), nejavni nezasebni (429) in nejavni zasebni (315). Neknjižne oblike so najpogosteje uporabljene v nejavni zasebni tipu govora in pri osebni stiku, nekoliko manj na televiziji, radiu in po telefonu. Predvsem je pogosto rabljena pogovorna oblika *tud*. Posnetki so v veliki meri pogovori med prijatelji, znanci, v družini, moderirani pogovori ipd.

V besedilih se členek najpogosteje uporablja v pomenu izražanja razširitve veljavnosti trditve ali dodajanja, navezovanja in v pomenu stopnjevanja povedanega z močnejšo ali nepričakovano trditvijo.

2.2 Členek *ne*

Število vseh standardiziranih zapisov: 31.861; število pojavitev v knjižni obliki v pogovornem zapisu: 29.534. Najpogostejše pogovorne oblike in število pojavitev: *nej* (476), *nje* (341), *nea* (100), *n* (55), ostalo (1355).

Knjižna oblika je uporabljena v večini pogovornih zapisov (92,70 %), v rabi je predvsem pri osebnem stiku (16.300), na televiziji (5.057), radiu (4.852) in po telefonu (3.708). V zajetih besedilih gre predvsem za nejavni zasebni tip govora (10.326), javni informativno-izobraževalni tip (7.609), javni razvedrilni tip (6.150) in nejavni zasebni tip govora (5.832). Neknjižne oblike so najpogosteje uporabljene v nejavnem zasebnem tipu govora in pri osebnem stiku, nekoliko manj na televiziji, radiu in po telefonu. Posnetki so pogovori v družini, med prijatelji, znanci in moderirani pogovori.

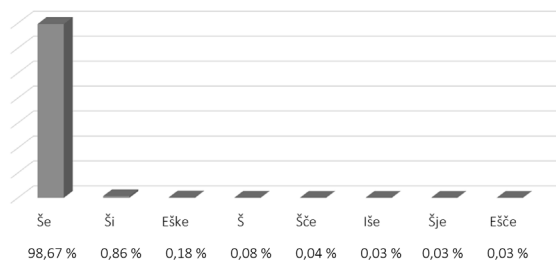
Zapis *nej* je bilo nekoliko težje pomensko razločevati, saj se ta oblika zapisa uporablja tudi kot narečna oblika členice oziroma členka »naj«. Prav tako je bilo težje pomensko opredeljevati zapis »nje« in »na«, saj gre pri zapisu v veliki meri za roditeljsko obliko osebnega zaimka »ona«, pri »na« pa za predlog. Da ne bi prišlo do nedosledij pri pojmovanju zapisa *na* v pomenu pogovorne oblike členka *ne*, teh raje nismo upoštevali.

V besedilih se členek najpogosteje uporablja v pomenu zanikanja glagolskega dejanja, izražanja nasprotja, izključevanja in poudarjanja nasprotnega pomena. Prav tako se uporablja v pomenu izražanja zanikanja oziroma zavrnitve.

2.3 Členek še

Število vseh standardiziranih zapisov: 7.066; število pojavitev v knjižni obliki v pogovornem zapisu: 6.967.

Najpogostejše pogovorne oblike in število pojavitev: *ši* (68), *eške* (14), *š* (6), *šče* (3), *iše* (2), *šje* (2), *ešče* (2), *šček* (2).

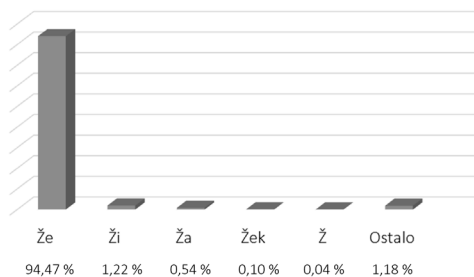

Knjižna oblika je uporabljena v veliki večini pogovornih zapisov (98,67 %), v rabi je predvsem pri osebnem stiku (3.518), na radiu (1.388), televiziji (1.371) in po telefonu (690). V zajetih besedilih gre predvsem za javni informativno-izobraževalni tip govora (2.106), nejavni zasebni tip (1.979), javni razvedrilni tip (1.739) in nejavni nezasebni tip govora (1.143). Neknjižne oblike so najpogosteje uporabljene v nejavnem zasebnem tipu govora in pri osebnem stiku. Posnetki so pogovori med prijatelji, znanci in v družini. Drugih oblik zapisa členka ni.

V besedilih se členek najpogosteje uporablja v pomenu izražanja nadaljevanja trajanja česa, ponovitvi dejanja, možnosti uresničitve dejanja, z zanikanim povedkom pa izraža, da se dejanje ali stanje do trenutka govorjenja ne uresniči.

2.4 Členek *že*

Število vseh standardiziranih zapisov: 4.450; število pojavitev v knjižni obliki v pogovornem zapisu: 4.204. Najpogostejše pogovorne oblike in število pojavitev: *ži* (97), *ža* (43), *žek* (8), *ž* (4), ostalo (94).

Knjižna oblika, ki je uporabljena v večini pogovornih zapisov (94,47 %), je v rabi predvsem pri osebnem stiku (2.029), na radiu (994), na televiziji (739) in po telefonu

(508). Gre predvsem za nejavni zasebni tip govora (1.356), javni informativno-izobraževalni tip (1.185), javni razvedrilni tip (1.043) in nejavni nezasebni tip govora (686). Neknjižne oblike, ki sicer niso v tako pogosti rabi, so uporabljene v nejavnem zasebnem tipu govora in pri osebnem stiku. Največkrat gre za pogovor v družini in z znanci.

V besedilih se členek najpogosteje uporablja v pomenu izražanja tega, da dejanje nastopi prej, kot se pričakuje, in izražanja nastopa nekega dejanja pred časom govorjenja.

2.5 Členek *le*

Število vseh standardiziranih zapisov: 239; število pojavitev v knjižni obliki v pogovornem zapisu: 249. Najpogostejše pogovorne oblike in število pojavitev: jih ni.

Knjižna oblika *le* je uporabljena v vseh pogovornih zapisih in je v rabi predvsem na radiu (93), na televiziji (76), pri osebnem stiku (71) in po telefonu (9). V zajetih besedilih gre za javni razvedrilni tip govora (99), javni informativno-izobraževalni tip (91), nejavni zasebni tip (41) in za nejavni nezasebni tip govora (18).

V besedilih se členek najpogosteje uporablja v pomenu izražanja omejenosti na navedeno in krepitev nasprotja s prej navedenim.

3 SKLEP

Ugotovili smo, da se veliko členkov v govorjenih besedilih pojavlja tudi v neknjižnih oblikoslovnih različicah. Knjižne oblike členkov so uporabljene v večini pogovornih zapisov, prav tako pa se v veliki meri uporabljajo določene pogovorne oblike (npr. *tud*). Vsi členki se načeloma pojavljajo v pogovornih različicah, razen členka *le*, ki nima neknjižne oblike. Knjižne oblike se uporabljajo na radiu, televiziji, po telefonu in pri osebnem stiku, medtem ko so pogovorne oblike v rabi predvsem pri osebnem stiku pri pogovorih med znanci, prijatelji in v družini. Nekoliko manj se uporabljajo na radiu in televiziji. V zajetih besedilih gre za javni informativno-izobraževalni tip, javni razvedrilni tip, nejavni nezasebni tip in nejavni zasebni tip govora. Nekatere zapise je bilo težje pomensko razločevati, saj se določene oblike zapisa uporabljajo tudi kot narečne oblike nekaterih drugih pomenov ali kot druge besedne vrste drugih pomenov (npr. osebni zaimki in predlogi).

4 VIRI IN LITERATURA

Fran. Dostopno na: <https://fran.si/>

Gigafida. Dostopno na: <http://www.gigafida.net/>

Gos. Dostopno na: <http://www.korpus-gos.net/>

Jože TOPORIŠIČ, 2004: *Slovenska slovnica*, znanstvena monografija. Maribor: Obzorja.

NINA ŽNIDARIČ

Pojavitve naključno izbranih večpomenskih besed v korpusu Gigafida¹

Zaradi zanimanja za pojavitve večpomenskih besed v korpusih smo raziskovali pojavitve naključno izbranih večpomenskih besed v korpusu Gigafida. Izhodišče za raziskovanje je vpogled v *Slovar slovenskega knjižnega jezika* – Fran, v katerem so pojasnjeni vsi pomeni večpomenske besede². Zanima nas, ali so prvotni pomeni tisti pomeni, ki se v korpusu pojavljajo najpogosteje, oziroma kje vse prihaja do razhajanj, saj je treba vedeti, da korpus priča predvsem o uporabnosti oziroma aktualnosti besed. Pričakujemo, da bodo v določenih primerih ravno neprvi pomeni besed tisti, ki bodo v korpusu prevladovali glede na praktičnost, uporabnost in ne nazadnje glede na aktualnost besed. Pomeni so velikokrat odvisni tudi od virov, v katerih so se besede pojavile. Pobrskali bomo tudi po Okolici (preverili bomo polnopomenske besede v okolici iztočnice), pri čemer bodo besede v bližini nakazovale na pomen pojavnice. Najpogostejša beseda v Okolici pojavnice bo nakazala, kateri pomen besede v korpusu prevladuje. Med izbranimi večpomenskimi besedami so: *jezik, pero, nebo, goba, glagol brati, konj, noga in krilo*.

Ključne besede: večpomenka, korpus, Gigafida, Fran, pomeni besed

1 VEČPOMENSKA BESEDA *JEZIK* V SSKJ² IN KORPUSU GIGAFIDA

1.1 Pomeni besede *jezik* v SSKJ²

1. gibljiv mišičnat organ v ustni votlini,
2. ta organ pri človeku glede na pomembnost pri govorjenju,
3. sistem izraznih sredstev za govorno in pisno sporazumevanje,
4. s prilastkom kar omogoča sporazumevanje sploh,
5. knjiž., navadno s prilastkom način izražanja, vezan na določeno pojmovanje, razumevanje česa.

1.2 Pojavitve v korpusu in ugotovitve

Vseh konkordanc v korpusu je 252.757. Največ pojavitve izvira iz časopisov, kar ni presenetljivo glede na časopisni delež virov v korpusu Gigafida. Po pregledu konkordanc ugotovimo, da v večini primerov gre za jezik kot sistem izraznih sredstev za

1 Prispevek je nastal na podlagi seminarske naloge v okviru predmeta Korpusno jezikoslovje v študijskem letu 2018/19 pod mentorstvom nosilke predmeta izr. prof. dr. Melite Zemljak Jontes.

2 Vsi pomeni obravnavanih besed so dostopni na spletni strani <https://fran.si>.

govorno in pisno sporazumevanje, torej za tretji pomen besede v slovarju. Sorazmerno veliko je pojavitev, pri katerih gre za jezik, povezan z računalništvom (»v jeziku HTML«), tukaj je mišljen peti pomen besede. Pojavlja se tudi *oster* in *zloben* jezik, tukaj gre za jezik v slabšalnem pomenu načina izražanja (ta pomen najdemo v frazeološkem gnezdu slovarja). Prvotni slovarski pomen *jezika*, torej kot organa v ustih, se pravzaprav pojavi najredkeje. Ko pa se pojavi, gre po navadi bodisi za poškodbe ali boleznin bodisi za prenesene pomene. Iskanje v Okolici potrди dejstvo, da v korpusu prevladuje tretji pomen besede. Najpogostejši pridevniki v Okolici so: *slovenski, tuj, angleški, nemški, skupen, materni, knjižni* itd.

2 VEČPOMENSKA BESEDA *PERO* V SSKJ² IN KORPUSU GIGAFIDA

2.1 Pomeni besede *pero* v SSKJ²

1. kožna tvorba iz roževinastega tulca s pahljačastimi izrastki, ki v velikem številu pokriva telo ptic,
2. majhna kovinska priprava s priostrenim koncem za pisanje, risanje,
3. publ., s prilastkom pisatelj, književnik,
4. vzmet,
5. star. (rastlinski) list.

2.2 Pojavitve v korpusu in ugotovitve

Vseh pojavitev (konkordanc) je 20.000. Neustrezno se kljub korpusni oznaki besede *pero*, da gre za občno ime, pojavlja med konkordancami ime *Pero*. Teh pojavitev je kar veliko med prvimi štiridesetimi konkordancami. Pojavi se tudi ime *marketa Pero* s korpusno oznako občno ime kot tudi ime filma *Škandalozno pero*. Med konkordancami so pogoste besede s tretjim pomenom; publicistično s prilastkom oziroma ekspresivno (»nabrusili so peresa«). Splošno gledano sta najpogostejša drugi in tretji slovarski pomen besede. Prezreti pa ne gre tudi primerov, pri katerih gre za čisto posebna peresa, ki omogočajo upravljanje računalnika, npr. digitalna peresa in letalna peresa (terminološko).

V virih iz leposlovja so konkordance glede pomena besede raznolike. Od peres kot majhne kovinske priprave s priostrenim koncem za pisanje (»odvil je zamašek črnilnika in previdno namočil konico peresa v črnilo«), znanega rekla »rahel kot pero«, do peresa živalskega izvora. V leposlovju gre seveda velikokrat za prenesene pomene.

Najpogostejši pridevniki v Okolici peresa so: *naliven, gostujoč, novinarski, komedijski, gosji, slovenski* idr. Tukaj pridevniki že kažejo na navzočnost več pomenov besede *pero* v korpusu.

3 VEČPOMENSKA BESEDA *NEBO* V SSKJ² IN KORPUSU GIGAFIDA

3.1 Pomeni besede *nebo* v SSKJ²

1. navidezno usločena ploskev nad obzorjem,

2. v krščanstvu kraj, kjer prebivajo Bog, zveličani; nebesa,
3. publ., s prilastkom področje kake dejavnosti,
4. streha iz dragocene tkanine,
5. pregrada med ustno in nosno votlino iz mehkega tkiva in kosti,
6. ekspr., v prislovni rabi, v zvezi do neba, v nebo.

3.2 Pojavitve v korpusu in ugotovitve

Vseh konkordanc je 87.179.696. Med osnovnimi oblikami se pojavi poleg *neba* še glagol *biti*, ki zajema kar 87.091.592 konkordanc, *nebo* pa le 88.104 konkordanc. Tukaj pride do razhajanj in neustreznosti glede na nikalno obliko glagola *biti*; ta je ustrezna kot *ne bo* in *nebo* in *nebi*. Ta slovnična napaka je v uporabnosti pogosta, neustrezne pojavitve so temu neizpodbiten dokaz. V sklopu *nebo* (88.104) zasledimo veliko pojavnice *nebi* in *nebo*, torej v pomenu nikalne oblike glagola *biti*, ne pa v katerem od slovarskih pomenov besede.

Kadar beseda ustreza kateremu od zgornjih pomenov, prevladujeta prvi in šesti pomen. Pogosta je tudi ekspresivna raba besede, ki jo v slovarju najdemo v frazeološkem gnezdu, recimo *pod milim nebom*. V virih iz leposlovja prevladuje prvi slovarski pomen besede, vendar je ta pomen velikokrat del metaforičnega jezika, kar ni presenetljivo. Neustreznega zapisa glagola *biti* (*nebo*, *nebi*) v leposlovnih virih ni.

4 VEČPOMENSKA BESEDA *GOBA* V SSKJ² IN KORPUSU GIGAFIDA

4.1 Pomeni besede *goba* v SSKJ²

1. rastlina brez listnega zelenila, navadno s klobukom in betom,
2. kar je po obliki podobno gobi,
3. prožen, luknjičast predmet, ki vpija vodo,
4. ekspr. kdor popije veliko alkoholnih pijač.

4.2 Pojavitve v korpusu in ugotovitve

Vseh konkordanc je 30.607, od teh se 156 pojavitev navezuje na puščavo *Gobi*. Med ostalimi pojavitvami prevladuje *goba* kot rastlina, torej prvotni slovarski pomen besede. V sklopu prvotnega pomena pridejo v poštev tudi rekla, kot so »*zrasle kot gobe po dežju po vsej državi*«. Pogost je tudi frazem »*iti po gobe*«.

V virih iz leposlovja lahko zasledimo *gobo* kot besedo ekspresivnega in prvotnega pomena besede. Najpogostejši pridevniki v Okolici besede *goba* so: *užiten*, *suh*, *strupen*, *narezan*, *svež velik* itd. Najpogostejša polnomenška beseda v Okolici besede *goba* je *dež*, na mestu pred njo glede na pogostost pa je beseda *kot*, kar nam pove ravno to, da se frazem *kot goba po dežju* v korpusu velikokrat pojavlja in da vendarle prevladuje prvotni slovarski pomen.

5.1 Pomeni glagola *brati* v SSKJ²

1. razpoznavati znake za glasove in jih vezati v besede,
2. razumevati ustaljene, dogovorjene znake,
3. ugotavljati misli, čustva po zunanjih znamenjih,
4. nabirati, trgati.

5.2 Pojavitve v korpusu in ugotovitve

Pri tej iztočnici moramo pri vnosu biti pazljivi, da med osnovnimi oblikami izberemo besedo *brati*, saj se med osnovnimi oblikami najdeta še *brat* in *bratiti*. Iskalnik korpusa zazna med drugim besedo tudi kot množinsko obliko besede *brat*, zato je beseda *brat* v osnovni obliki na razpolago. Ker nas zanima glagol *brati*, izberemo osnovno obliko *brati*.

Nedvomno prevladujejo pojavnice s prvotnim pomenom besede, torej branje kot razpoznavanje znakov za glasove in vezanje v besede. Ni sledu o recimo pomenu nabiranja in trganja sadja, kar pomeni, da se ta pomen močno izgublja, ne preseneča pa dejstvo, da prevladuje pomen branja, kot nam je blizu, torej branje knjige in podobno. V tem primeru v korpusu prevladuje prvotni slovarski pomen glagola. Ta pomen je vendarle najgloblje zasidran v človekovo zavest. V Okolici je najpogostejša polnompomenska beseda *knjiga*, sledi ji *časopis*.

6 VEČPOMENSKA BESEDA *KONJ* V SSKJ² IN KORPUSU GIGAFIDA

6.1 Pomeni besede *konj* v SSKJ²

1. domača žival, ki se goji zlasti zaradi vprege in ježe,
2. slabš. velik, neroden človek,
3. šah. šahovska figura, ki se polaga na polje za dve mesti naprej in eno vstran; skakač,
4. šport. telovadno orodje z ročaji ali brez njih za gimnastične vaje, preskoke.

6.2 Pojavitve v korpusu in ugotovitve

Med osnovnimi oblikami zazna tudi besedo *Konj*, v večini primerov teh pojavnice gre za lastno ime (ustrezno zapisano tudi v korpusni oznaki); bodisi ime vasi, društva ali osebno ime. Vendar se tudi med pojavitvami, ki naj bi bile občno ime (mala začetnica), pojavljajo lastna imena, recimo ime lokala *Pub beli Konj*.

Prevladuje prvotni pomen konja, ki velja za domačo žival. K temu pomenu uvrščamo tudi recimo primer *»garati kot konj«*. Pojavljajo se pojavitve s pomenom besede *konj* v smislu merske enote moči avtomobilskega motorja. Ta pomen v slovarju ni izpostavljen. Med pojavitvami se pojavi tudi tako imenovani *trojanski konj*, v tem primeru gre za zlonameren računalniški program. Tudi ta pomen v slovarju ni omenjen. Najpogostejša polnompomenska beseda v Okolici besede *konj* je *paraden*.

7 VEČPOMENSKA BESEDA *NOGA* V SSKJ² IN KORPUSU GIGAFIDA

7.1 Pomeni besede *noga* v SSKJ²

1. okončina, ki se uporablja za oporo trupa, premikanje,
2. spodnji, zoženi nosilni del priprave, naprave.

7.2 Pojavitve v korpusu in ugotovitve

Vseh pojavitev je 173.222. V tem primeru, ko gre za zgolj dva različna pomena besede, vidimo, da prevlada en ali drug pomen. V korpusu po pričakovanjih prevladuje pomen noge kot okončine, ki se uporablja za premikanje. Omeniti je treba še dokaj pogoste pojavitve frazemov (frazeološko gnezdo v slovarju) v zvezi z nogami. Denimo *stati z obema nogama na tleh, postaviti se na lastne noge, metanje polena pod noge* idr. Najpogostejša polnompomenska beseda v Okolici *noge* je *roka*, sledijo *tla, glava, prst, poleno* idr. Tudi tukaj vidimo, da je frazem *metanja polen pod noge* očitno pogost.

8 VEČPOMENSKA BESEDA *KRILO* V SSKJ² IN KORPUSU GIGAFIDA

8.1 Pomeni besede *krilo* v SSKJ²

1. *nav. mn.* organ za letanje na trupu žuželk in ptičev,
2. del letala, ki ga drži pri letenju v zraku,
3. stranski, navadno oblikovno zaključen del stavbe,
4. stranski, bočni del kake formacije, navadno vojaške.

Pri tej večpomenski besedi je pri vpogledu v slovarsko iztočnico treba biti previden, saj je *krilo* hkrati homonim. Kadar gre namreč za *žensko krilo* oziroma za *naročje*, pride do prevelikih pomenskih razhajanj.

8.2 Pojavitve v korpusu in ugotovitve

Med osnovnimi oblikami se pojavi poleg besede *krilo* tudi beseda *kriti*. To ne preseneča, saj beseda *krilo* lahko izraža tudi glagol *kriti* (*podjetje je krilo ...*). Pogoste so pojavitve v smislu letalskih kril kot stranski deli prostorov, oltarjev, avtomobilov, športne postavitve in kot stranski del kake formacije, navadno vojaške (*ko so njegovi vojaki zasedli široko območje iraške puščave na levem krilu glavnih operacij*). Pogoste so tudi pojavitve krila v smislu ženskega oblačila (*nosi minici ali že mraz vpliva na dolžino krila?*). Kot že omenjeno, ta pomen sicer ne sodi med zgoraj navedene pomene zaradi homonimnosti. Sorazmerno veliko je ekspresivnih pomenov tipa »*Pavletova samozavest je dobila krila*«. V leposlovju je bilo zaznati različne pomene besede *krilo* tudi kot del trupa žuželk, ki v časopisih in drugih virih ni tako pogost kot v leposlovju (*ni videl, da je ulovil metulja, mu odtrgal krila ...*).

V primeru večpomenske besede *krilo* smo v korpusu našli več različnih pomenov. Vsekakor pa ne prevladuje prvi slovarski pomen, temveč vsi ostali. K raznovrstnosti in pogostosti določenih pomenov besed vsekakor vpliva sama množična uporabnost termina v družbi in aktualnost besede.

9 SKLEP

Raziskava pomenov večpomenskih besed v SSKJ in korpusu Gigafida je potrdila postavljene teze o tem, da prihaja pri določenih pomenih naključno izbranih besed do razhajanj. Prvotni slovarski pomen besede z ustreznim zgledom še ne pomeni, da ta pomen prevladuje v korpusih, ki so pričevalci aktualnosti in živosti jezika. Zavedati se je namreč treba, da je jezik kot živ organizem, ki se nenehno spreminja. S tega vidika so korpusi dragocena zakladnica jezika.

10 VIRI IN LITERATURA

Fran. Dostopno na: <https://fran.si/>

Gigafida. Dostopno na: <http://www.gigafida.net/>

Jože TOPORIŠIČ, 2004: *Slovenska slovnica*, znanstvena monografija. Maribor: Obzorja.

ČLANKI PREVAJALK

NINA BALAŽEK

Botanično izrazje v različnih odtenkih Shakespearejevega jezika v drami Hamlet in Sen kresne noči¹

Prispevek obravnava botanično izrazje, ki se pojavlja v slovenskih prevodih Shakespearejeve tragedije *Hamlet* in komedije *Sen kresne noči*. Botanično izrazje je predstavljeno z jezikoslovnega in kulturološkega vidika s poudarkom na opazovanju slovenskih prevodov in simbolizma, ki ga določena rastlina izraža. Izhodišče za simboliko je literatura iz časa elizabetinske dobe, ki pojasnjuje simboliko rastlin in rož Shakespearejevega časa. Ugotavlja se, kako so imena rastlin v slovenskih prevodih upoštevana in s tem njihov simbolični pomen.

Ključne besede: botanično izrazje, *Hamlet*, *Sen kresne noči*, simbolika rastlin in rož, William Shakespeare, elizabetinska doba

0 UVOD

Floriografija ali »jezik rož« je način sporazumevanja oziroma simbolični jezik, ki se je razvil v viktorijanski dobi Anglije, njegov razvoj se je nadaljeval v elizabetinsko dobo oziroma čas, v katerem je živel in ustvarjal William Shakespeare. V njegovih delih najdemo širok spekter rastlin in rož z njihovimi simboličnimi pomeni, zato smo opazovali, kako je to prikazano v slovenskih prevodih *Hamleta*, in sicer v prevodih Otona Župančiča, Milana Jesiha, Janka Modra in Srečka Fišerja ter v prevodih komedije *Sen kresne noči* Otona Župančiča in Milana Jesiha. Ob opazovanju 34 imen rastlin/rož v drami *Hamlet* in 63 imen v drami *Sen kresne noči* smo ugotovili, da se nekatera sodobna imena razlikujejo od tistih iz časa Shakespeara. Botanični simbolizem skozi različna žanra prikazuje zgodovinski razvoj rastlinskih imen, specifična poimenovanja rastlin Shakespearejevega časa in narečja ter razlike med slovensko in angleško kulturo.

1 RAZVOJ SIMBOLIZMA RASTLIN IN ROŽ SKOZI ZGODOVINO

Kultura rastlin in rož se je skozi zgodovino v različnih obdobjih razvijala na različne načine. Po Germu (2002, 5) rože nagovarjajo človeka že od pradavnine in vzbujajo njegovo pozornost z bujno rastjo, raznovrstnimi oblikami cvetov, pisanimi barvami in izbranimi vonji, predvsem pa z lepoto. Začetki cvetlične in vrtnarske kulture so zabeleženi že v zgodovini starih visokih civilizacij, prav tako je od začetka izpričana tudi simbolika rastlin in rož. Simbolika rastlin in rož se je tako razvijala skozi različna

1 Prispevek povzema glavne ugotovitve moje magistrske naloge *Botanično izrazje v slovenskih prevodih izbranih del Williama Shakespeara: Analiza izvornika in prevodov* (2019) pod mentorstvom red. prof. dr. Michelle Gaspaille. Magistrska naloga je bila v letu 2019 nagrajena z Miklošičevim priznanjem.

zgodovinska obdobja, in sicer skozi antično kulturo, srednji vek v povezavi s krščanstvom, popoln razcvet pa je simbolizem doživel v renesansi in baroku, saj se je takrat pojavila potreba po priročnikih, ki so simbolizem rastlinstva razlagali. T. i. »jezik rož« so v 19. stoletju šteli za imenitno okupacijo aristokracije in kraljeve družine, prav tako je cvetela moda nošenja šopkov, med vsemi sloji je namreč veljala navada dajanja in prejemanja šopkov (Laufer 1993, 13).² Laufer piše o »jeziku rož« kot zelo obširnem, saj naj bi ta vključeval divje rože, drevesa, grme, plezalke, zelišča, začimbe, liste, sadje, zelenjavo, žita in tudi druge dele rastlin, ki so včasih imele popolnoma svoj pomen (Laufer 1993, 15). Pomen rož je bil tako razširjen, da se njihova razlaga ne konča tukaj, ampak kot piše Goody, obstajajo sezname, ki prikazujejo, kako rože določajo čas (na primer zmenka), in sicer naj bi bil vsaki uri pripisan drug šopek rož, ki določa uro, na primer za prvo uro šopek cvetočih vrtnic, za drugo uro šopek heliotrop itd. (Goody 1993, 238).³ Po besedah G. Laufer naj ne bi bilo nobene metode, kako določeni roži pripisati pomen, saj je šlo za skupek različnih pomenov, in sicer sama navaja tri vire pomenov: naravni videz in značilnosti rože, kulturni pomen in pomen, ki so mu ga pripisali številni avtorji slovarjev o pomenu rož, tem pa so sledili tudi drugi (Laufer 1993, 19). Med ostale vire simbolizma rož po Laufer spadajo tudi legende, ljudske zgodbe in miti (1993, 19). Simbolizem rož, jezik rož, šopki in druge podobne navade so se skozi zgodovino razvijali postopoma, pa vendar so se zelo zasidrali v vsakdanje življenje ljudi (Mancoff 1996, 604). Pozneje je zacvetel razvoj trgovine s cvetjem kot tudi uvoz različnih eksotičnih vrst v Evropo. Simbolna vrednost rastlin se je prenesla v 19. in 20. stoletje ter se nadaljuje še danes.

3 SHAKESPEARJEVO BOTANIČNO IZRAZJE

Thiselton-Dyer (1884) navaja, da Shakespearjeva dela vključujejo mnogo podatkov o zgodovini in vraževerju rastlin in rož, kar se kaže v njegovih delih.⁴ Ellacombe trdi, da se vsaka rastlina oziroma roža v Shakespearjevih delih pojavlja z razlogom, ker je zaradi simboličnega pomena ali stilske prezentacije tam potrebna, in ne zato, da bi sam izkazoval svoje botanično znanje (Ellacombe, 1884).⁵ Prav tako omenja, da ne glede na to, kje se njegove drame dogajajo in kolikšno je število tujih oseb v njegovih dramah, vsi predstavljajo »Angleže elizabetinskega časa«, tudi okolje je povezano z Anglijo njegovega časa, kar je v njegovih delih jasno prikazano na primerih rastlin in rož (Ellacombe, 1884).

2 Prevedeno po Laufer, 1993: *Tussie Mussies: The Victorian Art of Expressing Yourself in the Language of Flowers*

3 Prevedeno po Goody, 1993: *The Culture of Flowers*.

4 Prevedeno po Thiselton-Dyer, 1884: *Folk-Lore of Shakespeare*.

5 Prevedeno po Ellacombe, 1884: *The Plant-Lore & Garden-Craft of Shakespeare*.

4 ANALIZA⁶

V tragediji *Hamlet* smo opazovali pojavnost 34 rastlin in rož ter njihov simbolizem. Ker je drama bila zelo aktualna skozi zgodovino, imamo kar šest slovenskih prevodov *Hamleta*, vendar pa smo zaradi nedostopnosti nekaterih uporabili samo štiri prevode, in sicer Otona Župančiča, Milana Jesiha, Janka Modra in Srečka Fišerja. V komediji *Sen kresne noči* smo opazovali pojavnost 63 rastlin in rož ter njihov simbolizem, v analizi smo uporabili dva slovenska prevoda, in sicer Otona Župančiča in Milana Jesiha⁷.

Pansy/Love-in-idleness/Cupid's flower (*Viola tricolor*)

Slovensko ime: divja vijolica, mačeha

Izvirnik	Župančič	Jesih	Moder	Fišer
Ophelia. And there is pansies , that's For thoughts. (IV, 5)	Ofelija. In tu je božja misel za lepo misel.	Ofelija. In tu mačeha , za zvestobo.	Ofelija. In tu so spominčice , te so za zvestobo.	Ofelija. – in mačeha za otožne misli.

V Župančičevem prevodu vidimo, da je simbolični pomen rastline povezal z rastlino, ki ji pravimo *dobra misel* (*Origanum vulgare*), prav tako poimenovanje *božja misel* nakazuje na sopomenko iste rastline, in sicer Pleteršnik navaja, da se izraz uporablja na vzhodu Štajerske za božjo misel oziroma misel device Marije. Uporablja torej dve različni poimenovanji za isto rastlino, prav tako uporabi tudi retorično figuro *conversio*, s tem da na koncu dvakrat ponovi besedo *misel*. Najprej torej navaja *božjo misel*, ki je lahko prispodoba ali konotacija na božansko, nato najava *dobro misel*, ki lahko pomeni rastlino ali dobesedno dobro misel. Mlakarjeva (2015, 304) navaja, da so čaj iz dobre misli nekoč dajali otrokom, da bi se ti lažje učili, in od tod tudi izvira njeno ime. V primeru Jesihovega in Fišerjevega prevoda *mačeha* gre za sopomenko divje vijolice, vendar pa se prevoda razlikujeta v simbolizmu, ki mu ga namenjata. V slovenskem prostoru je namreč simbolizem za imena, ki jih navaja Shakespeare (pansy/love-in-idleness/Cupid's flower), enak simboličnemu pomenu vijolice, in sicer 'zvestoba'. V angleškem prostoru pa se simbolizem za imeni *pansy* in *violet* razlikuje, in sicer ima *pansy* simbolni pomen za 'misli' in *violet* za 'zvestobo'. Jesih tako ohranja slovenski simbolizem '*mačeha za zvestobo*', Fišer pa ohranja angleški simbolizem '*mačeha za otožne misli*', vendar dodaja pridevnik 'otožen'. V primerjavi s Fišerje-

6 Angleški viri razlage simbolizma, ki smo jih upoštevali, so: Kate Greenaway: *Language of Flowers* (1884), Michael Jordan: *The Green Mantle (An Investigation Into Our Lost Knowledge of Plants)* (2001), Thereza Dietz: *Floriography Today: The Symbolic Meaning & Possible Powers of Trees, Plants and Flowers* (2012), Henry Ellacombe: *The Plant Lore & Garden Craft of Shakespeare* (1884).

Slovenski viri razlage simbolizma, ki smo jih upoštevali, so: Vlasta Mlakar: *Rastlina je sveta od korenin do cveta* (2015), Tine Germ: *Simbolika cvetja* (2002), Irena Stramljič Breznik: *Ko cvetje spregovori jezikoslovcu* (2008).

7 Za več primerov in celotno analizo botaničnega izrazja gl. magistrsko delo Balažek (2019): *Botanično izrazje v slovenskih prevodih izbranih del Williama Shakespearja: analiza izvornika in prevodov*.

vim prevodom izvornik daje večjo svobodo pri interpretaciji, za kakšne misli naj bi šlo, Fišer pa prevod usmerja v misli, ki naj bi bile otožne. V prevodu Janka Modra lahko vidimo, da se simbolizem iz izvornika povsem spremeni, saj rastlino prevaja kot *spominčice*. Germ (2002, 74) navaja, da je spominčica ena redkih rož, ki svoj simbolni pomen nedvomno izraža že z imenom. Mlakarjeva (2015, 393) pa navaja, da je spominčica (vrste *Myosotis*) v slovenskem izročilu ohranjena kot simbol ljubezni in zvestobe. Kljub temu predlagamo, da lahko spominčica izzove konotacijo na misli, zato odstopanje ni veliko. V prevodih in odstopanju od simbolizma najbolj izstopata Jesih in Moder, saj ne upoštevata simbolnega pomena *pansy*, ampak ga povezujeta s slovenskim simbolizmom *vijolice*.

Izvornik	Župančič	Jesih
Oberon. Before milk-white, now purple with love's wound, And maidens call it love-in-idleness . (II, 1)	Oberon. Prebelo prej, škrlatno zdaj od rane, In deklice reko ji ljubica . (Župančič)	Oberon. Prej belo, zdaj od rane je škrlatna, Ki ljubčica ji rečejo dekleta. (Jesih)

Love-in-idleness je roža, okoli katere se vrtil celotna drama *Sen kresne noči* – Oberon jo namreč s pomočjo škrata uporabi pri uroku Titanije in zaljubljenec, kar v drami povzroči kaos, prav tako pa ima za bralca humorističen učinek. Župančičev in Jesihov prevod se osredotočata na rezultat 'ljubezni v brezdelju' (*Love-in-idleness*), kar največkrat velja za biti ljubček/ljubica oziroma ga/jo imeti. V obeh prevodih se uporablja ženska oblika besede: *ljubica*. Jesih uporablja izpeljanko *ljubčica*, ki je ne najdemo v SSKJ, samo v Pleteršniku⁸. Beseda je prav tako pomanjševalnica in ima več pozitivne konotacije kot Župančičeva *ljubica*. Poimenovanje *love-in-idleness* označuje rožo *Viola tricolor*, zato lahko iz tega poimenovanja sklepamo, da je bilo to ime še posebno pomembno za Shakespearja, ter zato najbrž tudi veliko v uporabi in poznano ljudem tistega časa.

Henbane (*Hyoscyamus niger*)

Slovensko ime: blen, črnivec, divji zobnik, zobnik, zobnjak, zobovnik

Izvornik	Župančič	Jesih	Moder	Fišer
Ghost. Upon my secure hour thy uncle stole, With juice of cursed hebenon in a vial. (I, 5)	Duh. Tvoj stric zaleze mojo mirno uro, z zobnikovim pogubnim sokom v sklenki.	Duh. Se je prikradel s stekleničico blenovega izcedka in nalil.	Duh. Tvoj stric priplazi se ob varni uri z vražje stru- penim sokom v steklenički.	Duh. V tej nič sluteči uri se je on prikradel s strupenim sokom blena v steklenički.

Greenaway (1884) navaja, da je simbolični pomen črnega zobnika 'nepopolnost/pomanjkljivost'. Prav pridevnik '*niger*' oziroma 'črni' pa naj bi, kakor navaja Jordan

8 Ljubčica, *f. der* (weibl.) Liebling (Pleteršnik, spletni vir).

(2001, 12), nagovarjal na nevarno naravo te rastline, saj naj bi se nanašal na staro ljudsko verovanje, da se črna barva enači s smrtjo. Tudi Mlakarjeva (2015, 323) nava-ja, da je črni zobnik (*Hyoscyamus niger*) ali blen med najbolj strupenimi rastlinami, ki se omenjajo že v starih ljudskih zdravilnih bukvah. V prevodih Župančiča, Jesiha in Fišerja vidimo, da vsi trije ohranjajo eno izmed pogovornih oblik poimenovanja in tako v prevodu ohranjajo pomen rastline oziroma simbolizem. Enako pa ne moremo trditi za prevod Modra, ki rastline v prevodu sploh ne omeni, ampak namiguje samo na strupenost rastline, kar lahko pomeni katerokoli strupeno rastlino. Raziskava je pokazala, da se je črni zobnik uporabljal tudi v zdravilne namene, in sicer Ramoutsaki (2002) piše, da ga omenja neki bizantinski pisec, v zelo majhnih količinah naj bi se uporabljal za lajšanje vnetja v ušesih. Ta specifična uporaba nakazuje tudi na način umora kralja, vendar te povezave v Modrovem prevodu ne moremo narediti, saj ne omeni imena rastline in s tem se uporabnost oziroma simbolizem izgubi.

5 POVZETEK

Analiza 97 imen rastlin/rož iz obeh dram kaže na raznovrstnost pojavljanja botaničnega izrazja v obravnavanih Shakespearjevih dramah in pomembnost njihovega simbolizma, ki pripomore h komunikaciji med osebami v dramah. Kakor trdi Ellacombe (1884), je Shakespeare vsako rastlino in rožo uporabil z razlogom, na kar nakazujeta različni uporabi teh v obeh dramah. V maščevalni tragediji *Hamlet*, ki vsebuje pomembno problematiko, simbolizem rastlin/rož pripomore h globljemu razumevanju oseb in njihove komunikacije. Razvoj botaničnega simbolizma se v drami najbolj kaže v tretjem in četrtem dejanju. Prav nasprotno je botanični simbolizem uporabljen v komediji *Sen kresne noči*, ki prav tako vsebuje pomembno tematiko in v kateri se ta pojavlja skozi celotno dramo. Uporaba različnih rastlin, ki vključuje tudi imena sadja in zelenjave, nakazuje na to, da je bila drama napisana za povprečno občinstvo.

Z analizo prevodov smo ugotovili, da je kar nekaj odstopanj pri poimenovanju rastlin, saj so nekatere imele v Shakespearjevem času popolnoma drugačno poimenovanje, in sicer: *crow-flower* (danes *buttercup*, takrat *Ragged Robin* '*Lychnis-flof-cuculi*'), *corn* (danes *corn*, takrat *any edible grain*), '*pipes of corn*' (takrat *oat stalks*), *squash* (danes *pumpkin*, takrat *unripe pea pod*). Taka poimenovanja lahko predstavljajo velik izziv za prevajalca. V primeru *crow-flower* Župančič, Jesih in Fišer uporabijo poimenovanje iz Shakespearjevega časa (*Ragged Robin*), Moder pa uporabi današnje poimenovanje (*buttercup*). V primeru *corn* Župančič in Jesih uporabita takratno poimenovanje, Jesih pa ga povsem izpusti. V primeru *squash* Župančič in Jesih upoštevata takratno poimenovanje (*unripe pea pod*), vendar je Župančič bližje izvorniku, kljub temu pa uporabi izraz, ki veliki večini Slovencev ni poznan, saj izhaja iz belokranjskega narečja. V drugo kategorijo imen smo razvrstili metaforična imena, ki so najbrž bila v elizabetinski dobi znana veliki večini ljudi, in sicer: *Love-in-Idleness*, *Cupid's Flower*, *Herb of Grace*, *Long Purples*, *Dead Men's Fingers* in *Dian's Bud*.

Izvirnik	Župančič	Jesih	Moder	Fišer
Love-in-Idleness	ljubica	ljubčica		
Cupid's Flower	cvet Kupidov	Kupid		
Dian's Bud	Dianin brst	popok blažene Diane		
Long Purples	/	dolgih rdečih cvetov	dolgih šklatovk	vijolično cvetlico
Dead Men's Fingers	/	mrličkov prst	prsti rajnih	mrličev prst
Herb of Grace	roža milosti božje	nedeljska milost	božja milost	zel kesanja, za ob nedeljah

Razpredelnica 1: Metaforična poimenovanja rastlin

Ugotovili smo, da se s slovenskim prevodom nekaj botaničnega simbolizma izgubi ali pa je ta spremenjen, kljub temu analiza kaže, da 79 % slovenskih prevodov ohranja prvotni simbolizem v *Hamletu* in 54 % prevodov ohranja simbolizem v drami *Sen kresne noči*. V *Hamletu* se 17 % simbolizma s slovenskim prevodom spremeni, kar v *Senu kresne noči* znaša 29 %. Najmanjši odstotek smo dobili pri izračunu izgube simbolizma s slovenskim prevodom, in sicer ta znaša 4 % v *Hamletu* in 17 % v *Senu kresne noči*. S slovenskim prevodom botanične leksike smo prav tako opazovali jezik in vrsto prevoda: tradicionalni, eksperimentalni in moderni. Župančič zelo izrazito uporablja izraze, ki nakazujejo na tradicionalno (*raševina, komoška, nos, ki kot višnja sije*). Fišerjev prevod vsebuje najmanj sprememb botaničnega simbolizma v primerjavi z izvirnikom, tudi zunanja oblika njegovega prevoda je krajša, saj prevaja le ključne informacije. Njegov in Jesihov prevod veljata za moderna, medtem ko je prevod Modra eksperimentalen.

Izsledki analize torej kažejo na pomembnost botaničnega izrazja v Shakespearjevih dramah *Hamlet* in *Sen kresne noči* tako v smislu simbolizma kot tudi prenosa izrazja in njegovega pomena v slovenskih prevodih. Poleg pomenske in simbolične analize bi bilo zanimivo raziskati še ritem, ki je v Shakespearjevih delih običajno jambski enajsterec. Nekatera imena rastlin se namreč v prevodu pojavljajo v drugačni obliki (*marjetk, mrličkov prst, vijola, ljubčica, lilja*), kar bi lahko bilo prav zaradi ritma.

6 VIRI

Theresa S. DIETZ, 2012: *Floriography Today: The Symbolic Meanings & The Possible Powers of Trees, Plants and Flowers*. Fayshonshire Limited, Google Books. Pridobljeno aprila 2019.

Henry N. ELLACOMBE, 1884: *The Plant-Lore & Garden-Craft of Shakespeare*. 2nd ed., Oriel College Oxford, Project Gutenberg. Pridobljeno aprila 2019, www.gutenberg.org/files/28407/28407-h/28407-h.htm

Kate GREENAWAY, 1884: *Language of Flowers*. Pridobljeno aprila 2019, www.gutenberg.org/files/31591/31591-h/31591-h.htm

Geraldine LAUFER ADAMICH, 1993: *Tussie-Mussies: The Victorian Art of Express-*

ing Yourself in the Language of Flowers. New York: Workman Publishing. Pridobljeno aprila 2019, <http://archive.org/details/tussiemussiesvic00lauf/page/4>

Debra N. MANCOFF, 1996: *The Language of Flowers: A History by Beverly Seaton*. Kritika *The Language of Flowers*. *Victorian Studies*, vol. 39, št. 4, 604–605. Pridobljeno aprila 2019, www.jstor.org/stable/3828966

I. A. RAMOUTSAKI, idr., 2002: *Pain Relief and Sedation in Roman Byzantine Texts: Mandragoras Officinarum, Hyoscyamos Niger, and Atropa Belladonna*. 43–50. Pridobljeno aprila 2019, [http://dx.doi.org/10.1016/S0531-5131\(02\)00699-4](http://dx.doi.org/10.1016/S0531-5131(02)00699-4)

7 LITERATURA

Nina BALAŽEK, 2019: *Botanično izrazje v slovenskih prevodih izbranih del Williama Shakespearja: analiza izvornika in prevodov*. Magistrsko delo.

Tine GERM, 2002: *Simbolika cvetja*. Založba Mladinska Knjiga Ljubljana.

Jack GOODY, 1993: *The Culture of Flowers*. Cambridge University Press.

Michael JORDAN, 2001: *The Green Mantle: an Investigation into Our Lost Knowledge of Plants*. Cassell & Co (London).

Mirko JURAK, 1998: Resničnost kresne noči in sanje vsakdanjosti? V: *Sen kresne noči*, William Shakespeare, Mladinska knjiga Ljubljana 127–146.

Janez KEBER, 2011: *Slovar slovenskih frazemov*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Vlasta MLAKAR, 2015: *Rastlina je sveta, od korenin do cveta: tradicionalno znanje o rastlinskem svetu na Slovenskem*. Ljubljana: [samozal.] V. Mlakar, Formatisk.

Janko MODER, 2002: O avtorju in prevodu, V: *Hamlet: danski princ*, William Shakespeare, Založba Karantanija, 137–147.

William SHAKESPEARE, 1996: *Hamlet*. Prevedel Milan Jesih. Založba Mladinska Knjiga Ljubljana.

—, 2002: *Hamlet: danski Princ*. Prevedel in spremno besedo napisal Janko Moder. Založba Karantanija.

—, 2013: *Hamlet*. Prevedel Srečko Fišer. Ljubljana: SNG Drama.

—, 1998: *Sen kresne noči*. Prevedel Milan Jesih, spremna beseda Mirko Jurak. Mladinska knjiga Ljubljana.

—, 1978: *William Shakespeare: Zbrane Gledališke Igre*. Vol. 1. Prevedel Oton Župančič. Založba Mladinska Knjiga Ljubljana.

—, 1978: *William Shakespeare: Zbrane Gledališke Igre*. Vol. 2. Prevedel Oton Župančič. Založba Mladinska Knjiga Ljubljana.

—, 1978: *William Shakespeare: Zbrane Gledališke Igre*. Vol. 3. Prevedel Oton Župančič. Založba Mladinska Knjiga Ljubljana.

—, 1996: *The Complete Works of William Shakespeare*. Wordsworth Editions Limited.

—, 1973: *The Complete Works of Shakespeare*. Uredil David Bevington, 3 izdaja, Scott, Foresman and Company.

Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2008: *Ko cvetje spregovori jezikoslovcu*. Maribor: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti.

MAŠA GREGORIČ, POLONA ŽEVART

»Zakleti« ali »zapsovkati«? – To je zdaj vprašanje¹

Prispevek razlaga različne pojme, ki se uporabljajo v nespodobnem govoru, kot so kletev, psovka, žaljivka, zmerljivka in bogokletstvo. Čeprav bi marsikdo te pojme enostavno postavil v skupno kategorijo, moramo pri navajanju teh biti pazljivi, saj obstajajo med njimi velike razlike. Skozi zgodovino se je vloga kletvice kot poudarka razlikovala po obdobjih in kulturah, od skrajno nezaželene do tiste, ki je določene vrste kletvic dovoljevala. Za primer lahko vzamemo slovenske medije in literaturo, v katerih so stare nezaželene religiozne kletvice iz petdesetih let prejšnjega stoletja danes pogosto uporabljene kot evfemizmi. S tem ugotovimo, da nekoč cenzura kletvicam in psovkam ni prizanašala; kljub temu da je cenzura še danes aktualna, pa se kletvice in psovke pojavljajo tudi v zanesljivih virih. Ugotovitev, da moški in ženske skoraj enakomerno uporabljajo kletvice, je dandanes odvisna predvsem od starosti in družbenega položaja posameznika. Pri prevajanju besedil moramo biti pazljivi, da se vloga kletvic in psovke ne izniči, saj izpust teh lahko povzroči nezvestobo izvirniku.

Ključne besede: kletvica, psovka, verbalna komunikacija, funkcija kletvic, motiv kletvice

0 UVOD

Z razvojem verbalne komunikacije so se ljudje med seboj lažje sporazumevali. Že sama komunikacija se je iz primitivne kmalu razvila tudi v bolj dodelano, pri čemer so bila pravila za pravilno rabo jezika kot takega skrbno zapisana. Kakor pa se zgodi ob vsaki večji spremembi, se je jezik razvil v dve različni smeri, lahko bi rekli v *dobro* in *slabo*. Kar človeku dovoljuje in omogoča dobro komunikacijo, so družbena pravila, ki lajšajo sporazumevanje. Kaj pa se zgodi, ko je poleg dobre prisotna tudi slaba komunikacija?

V prispevku je poudarek na uporabi kletvic, ki, po besedah jezikoslovcev 15. stoletja, kvarijo čistost in pravilnost govora. Prav tako so obravnavane zgodovinska vloga kletvic in psovke ter posledice njihove pretirane rabe v posameznih obdobjih. Za lažje razumevanje, zakaj se kletvice sploh uporabljajo, smo se posvetili tudi funkcijam kletvic in klasifikaciji motivov z različnih vidikov. Ker je sama uporaba kletvic odvisna tudi od značilnosti sporočevalca, je bilo nujno opredeliti tudi te.

1 Raziskava psovke in kletvic je nastala v okviru predmeta Slovenski jezik za nesloveniste 2 v študijskem letu 2018/19 pod mentorstvom nosilke predmeta izr. prof. dr. Alenke Valh Lopert.

1 DEFINICIJA TERMINOV KLETVICA IN PSOVKVA

Za lažje razumevanje prispevka je treba pojasniti naslednje termine: *kletvica* je manjšalnica od kletev, *kletev* je groba beseda, besedna zveza, izrečena navadno v afektu, ali z besedami izrečena želja, da bi koga zadelo zlo, nesreča; *psovka* je groba, zelo žaljiva beseda ali besedna zveza, izrečena navadno v afektu (povzeto po SSKJ 1997). Pri terminu psovka najdemo tudi dve podskupini, *žaljivke* in *zmerljivke*. Medtem ko žaljivke človeka žalijo, ga zmerljivke grobo žalijo. Vsi ti termini pripadajo pojmom, kot so psovanje, kletje in bogokletstvo. Pri razlikovanju teh pojmov moramo biti pazljivi, saj imajo med seboj enakosti, ki pa pojmom še ne dodelijo enakih funkcij. Bogokletstvo je zmerjanje boga, npr. »Nepravični Bog!«, medtem ko se kletje in psovanje nanašata izključno na dogodke in osebe, npr. »O moj bog!«. Če bi se osredotočili na snov, iz katere je vzeta večina besed, uporabljenih pri psovanju in kletju, bi lahko zaključili, da se poslužujemo bogokletstva. Pazljivi moramo biti, na koga se kletveni vzorec nanaša, kajti le tako ugotovimo, ali je res vsaka uporaba besede bog bogokletstvo.

Razlika med kletvico in psovko je človeku, brez predhodnega vedenja, skoraj nevidna. Kletvica za razliko od psovke vzpostavi verbalno nadvlado, pri kateri ne gre le za razžalitev, temveč predvsem za obliko verbalne agresije nad prejemnikom. Če se opremo na dejstvo, da tudi psovka izraža verbalno agresijo, bi lahko rekli, da med njima ni večjih razlik, vendar ne smemo pozabiti na sestavo kletvice ali psovke kot fraze ali stavčnega dela. Že sama sestava vzorca kletvice zahteva uporabo glagola kot nosilca te kletvice. Pri kletvici moramo torej uporabiti nosilni glagol, na katerega se kletvica opre, kot npr. »Imam te polno *rit!*«. Z uporabljenim glagolom se lažje opazi negativnost, ki jo želimo izraziti pri izgovoru tega kletvenega vzorca. Pri psovki glagol ne nastopa kot nosilni člen, npr. »*Drek!*«, kajti z uporabo tega člena se psovka spremeni v kletvico, npr. »Ti si *drek!*«. Pri uporabi kletvice ciljni prejemnik ni samo eden, temveč dva – prejemnik in nadnaravna sila. Pri kletvici torej lahko zaznamo neke vrste »klic na pomoč« nadnaravnim silam zoper nagovorjenega. Pri psovkah pa govorec z njihovo rabo izraža verbalno agresijo brez pomoči nadnaravnih sil, torej je govorec sam nosilec verbalne agresije. Ločiti ju ne moremo po samo eni značilnosti, saj nastopa razlika tudi v časovni implikaciji kletvice in psovke. Kletvica se osredotoča predvsem na procese, ki se bodo dogodili v prihodnosti, za razliko od psovke, ki je osredotočena predvsem na sedanost. Že zaradi časovne implikacije lahko kletvici pripišemo značilnost procesa, medtem ko je psovka samo opis trenutnega dogodka. Če pa bi iskali lažje razlikovanje kletvice in psovke, bi ga našli v tonu izgovora obeh. Kletvica je po tonu govora močnejša, kot je psovka, saj uporabi kletveni vzorec z več poudarka, ki ga pri izgovoru psovke ne zaznamo.

2 SVETOVNA ZGODOVINA KLETVIC IN PSOVK

Do razvoja kletvic je prišlo z razvojem verbalne komunikacije pred 180.000 leti v srednji kameni dobi.

2.1 Stari Egipt

Prvi najdeni izraz za kletvico naj bi prihajal iz starega Egipta, ko je med stavko moški

zaklical: »... Pri vladarju, čigar moč je večja kot smrt!« V starem Egiptu je bilo verovanje v nadnaravni svet močno prisotno. Verovanje v bogove je bilo tako zakoreninjeno v človeško podzavest, da je bila omemba besede v nepravi situaciji videna kot greh. Ko je neznan moški zaklical to tako imenovano kletev, se je z njo nanašal na vladarja oziroma faraona, ki je bil v očeh ljudstva viden kot polbog. Z izrekom tega stavka je kršil družbeno sprejemljivost izreka kletve, ki je velevala, da je kletev lahko uporabljena samo z namenom vzklika pri molitvi, ob praznikih in ob posebnih priložnostih. Če je bila kletev izrečena ob nepravem času, se je govorec lahko soočil s kaznijo ali celo smrtno obsodbo.

Stari Egipčani so bili prepričani, da je take stavke oziroma kletvice uporabljal šibek človek, ki je želel povečati svojo moč. V starem Egiptu so ob smrti faraonov na grobnico zapisovali prisege in prekletstva, vse pa so se začenjale z enako velelno besedo: »Naj ...« Ta način pa se je ohranil vse do danes, kar vidimo v naslednjem primeru: »Naj te koklja brcne!«.

2.2 Judje

Spoštovanje bogov ali nadnaravnih sil se je ohranilo skozi stoletja, vendar pa so se Judi razlikovali od ostalih. Na razliko nas opozarja že sama tretja božja zapoved; »Ne skrni božjega imena.« Judom je moralno sprejemljivost narekovala Stara zaveza, ki je velevala, da lahko samo Bog svobodno preklinja. Če božje ime uporablja vernik, se mora ime pojaviti le v zaprisegi. Pri Judih se tako kot pri Egipčanih pojavi pravilo, da se božjega imena ne uporablja v zasebnem življenju in na javnih slavljih, ker je lahko govorec obsojen na smrt. V Novi zavezi se je pojavilo pravilo, da je vsako preklinjanje prepovedano, prepovedane pa so bile tudi besede, kot so nebesa, zemlja, Jeruzalem.

2.3 Antika

V antičnem Rimu in antični Grčiji je imelo kletje najboljšo podlago za nadaljnji razvoj, vendar je bil to tudi čas razvijanja boljšega in lepšega načina govora. V času antike so se govoru kot samemu posvetili mnogi retoriki, ki so zagovarjali čistost govora. Kljub temu, da je bilo bogov več, se niso posluževali močnih kletvic s sakralno tematiko, temveč so uporabljali zelo blage kletvice. Kletvice so izhajale predvsem iz vsakdanjih stvari. Posebnost antike so bile »kletvene tablice«. Na te bronaste ali kamnite tablice so ljudje napisali ali vklesali ime svojega sovražnika, na katerega se je kletev nanašala. Poleg sovražnikovega imena so lahko dodali tudi imena njegove družine, sorodnikov in prijateljev.

2.4 Srednji vek

V času temačnega srednjega veka se je pri razvoju temačne strani jezika marsikaj spremenilo. V tem obdobju so močnejše dežele osvajale in kolonizirale svet. Ko so osvajalci zasedali nova območja, se je kmalu opazil vpliv prvotnega jezika domorodcev na jezik osvajalcev in obratno. Poleg kolonizacije je na jezik vplivala tudi širitev krščanske vere. Cerkev je bila ena izmed glavnih pobudnic kaznovanja prestopnikov oziroma govorcev kletev. Glavna razlika med antiko in srednjim vekom je bila, da

so ljudje lahko kleli le po enem bogu, zato ni bilo zanj veliko poimenovanj, ki bi jih lahko uporabili. V zgodnjem srednjem veku se je razvil nov način kaznovanja. Višja stopnja na družbeni lestvici je pomenila višjo denarno kazen ob uporabi kletve, kajti ob opravljanju višje funkcije je bila zahtevana višja formalnost.

2.5 Novi vek

Z reformacijo sredi 16. stoletja se je spremenil odnos do kletev na območjih rimskokatoliške cerkve. V njih se je vse pogosteje namesto božjega imena uporabljalo poimenovanje za hudiča, kar se je ohranilo vse do danes. Do razkola med državo in ljudmi je prišlo v začetku novega veka. V začetku 17. stoletja se je na območjih protestantizma razvilo novo gibanje – puritanizem. Naloga puritanizma je bila očistiti anglikansko cerkev katoliške vere in zahtevati od ljudi, da so sledili strogim moralnim pravilom. Ko se je puritanizem širil po protestantskih območjih, se je že sam vpliv odražal v nastopu in odzivu ljudstva na govorce kletev. Pripadniki puritanizma so kletve javno napadali in sramotili, da bi uspeli to vrsto govora izkoreniniti. Samo zatiranje govora ni bilo dovolj za uspešnost njihovega dela, posegli so tudi v literaturo, gledališče in javno nastopanje. Zaradi vpliva puritanizma so bili avtorji gledaliških iger in literature primorani spremeniti potek igre in besedilo, kajti v nasprotnem primeru so bili javno napadeni. Kljub temu so pripadniki puritanizma pisali tudi literaturo, ki je podpirala čistost govora. Čistosti govora niso mogli doseči zaradi pojava vulgarizmov, ki so povzročili spremembo mnenja o kletvah.

2.6 19. in 20. stoletje

Zakaj pa je bil govor v 19. stoletju nekoliko čistejši? Vzemimo za primer viktorijski čas v Angliji. V 19. stoletju se je pojavil izjemno negativen odnos do teh besed. Že sama uporaba vulgarizma je pri ljudeh povzročila neodobravanje, saj je človek lahko povedal enako brez vulgarizmov. Ta pojav lahko povežemo z nastankom meščanstva, saj so se meščani želeli razlikovati od kmetov in delavcev, biti boljši od njih. Višji sloji so zanikali telo ter njegove dele in funkcije, meščani pa so za njih poiskali evfemizme, »zato so bili otroci v tem obdobju poslani od Boga in ne narejeni ali rojeni; noge niso bile noge, temveč okončine ter otroci niso bili dojeni, ampak so za njih skrbeli« (Montagu 1967, str. 224). Začetek 20. stoletja je zaznamoval čas prve in druge svetovne vojne, ki sta močno pretresli življenje vseh. Ko so se vojaki vračali z bojišč po vsem svetu, so s seboj prinesli nove kletve. Čeprav je bila družba proti uporabi takih besed, so bili mnenja, da vojaki lahko te kletve uporabljajo, saj tako izražajo občutke jeze, razočaranja in strahu z bojišč. Besede, ki so jih takrat zatirali, pa so še danes slabo sprejete med ljudmi.

3 FUNKCIJE KLETVIC

Kletvice lahko razdelimo na dve skupini glede na funkcijo, ki jo opravljajo. Dve večji skupini, v kateri spadajo kletvice, potem pa tudi manjše skupine kletvic, sta:

3.1 Vzkliki

a) **Vzклик jeze in začudenja** je eden najobičajnejših tipov kletvic. Uporabljajo

ga v različnih kulturah, saj vzklik ni usmerjen v osebo, temveč gre za komentar na govorčevo lastno situacijo. Če se urežemo v prst, bomo namesto običajnih vzklikov za bolečino najverjetneje uporabili močnejše besede, kot so »Prekleta!« ali »Sranje«. Čedalje bolj pa je v Sloveniji prisoten vpliv angleščine, saj je kletvici »Shit!« in »Fuck!« mogoče slišati praktično povsod.

b) Nekoč so **prisege** uporabljali zgolj za potrditev resnice. Ljudje so prisegali pri bogu, da govorijo resnico, ali pa se zakleli, naj jih doleti nesreča, če lažejo. Ti izrazi so danes le ojačevalci, saj njihova uporaba ne pomeni osebnega tveganja. Uporabljamo jih kot izraze začudenja: »Naj me vrag vzame!«.

c) **Potrditve in zanikanja** v slovenskem jeziku sicer niso tako pogoste, uporabljajo pa se takrat, ko smo o nečem popolnoma prepričani, ali če želimo zanikati, da nekdo govori resnico, na primer »Pri vragu, da ...!« ali »Hudiča, da ne!«.

d) **Izrazi prekletstva** imajo zelo dolgo zgodovino. Pri teh namreč na pomoč priključimo višje sile, na primer »Naj te vrag vzame!«. Danes več ne kličemo prekletstev nad ljudmi, temveč to vrsto kletvic uporabljamo le kot agresivne vzklike.

e) **Neprijazne zahteve** uporabljamo, ko želimo nagovorjenemu metaforično ukazati, naj nekam gre. Običajno so pri tem vključeni vulgarizmi, kot pri: »Pojdi v rit!«. Pod to skupino spadajo kletvice, ki so v družbi najmanj sprejemljive in imajo zelo močen čustveni naboj.

f) **Žaljivke** uporabimo takrat, ko želimo osebo užaliti s pomočjo besed, ki opisujejo njene negativne lastnosti ali pa negativne lastnosti njenih sorodnikov. Večina žaljivk se navezuje na mater ali katero drugo žensko sorodnico, na primer na sestro »Jebem ti mater!«, »Kurbin sin!«. Te so tudi ene najbolj grobih kletvic v slovenskem jeziku, saj mora biti nekdo pošteno jezen, da po njih poseže.

g) **Psovke** so besede in fraze, ki jih uporabljamo, ko želimo nad nekom izvajati verbalno agresijo, v slovenščini je to na primer »Idiot!«.

3.2 Drugi tipi kletvic

a) Z **neodobravanjem** želimo izraziti svoje mnenje ali nekaj oziroma nekoga obsoditi. V Sloveniji sta zelo pogosto uporabljeni besedi »jebeni« (»Spet je *jebena* megla!«) in »kurčev« (»Spet se je *kurčeva* guma spraznila!«).

b) **Posebne poudarke** po navadi dodamo kletvicam, ki jim sledijo. Za njih lahko uporabimo tudi že prej uporabljeni besedi »jebeni«, »kurčev« in »hudičev« (»Hudičevno veliko delam od ponedeljka do petka.«).

c) **Okrepljena beseda** prenaša sporočilo visokosti stopnje nečesa. Tvorimo jo z uporabo »hudičevno« (»hudičevno smešen vic«) in »prekleta« (»prekleta dobra juha«) za odlično ter »svinjsko« in »kurčevno« za zelo slabo.

d) **Poudarjanje vprašanja** je kletvica, ki poudari vprašanje, ko s samo vprašalnico ne dosežemo dovolj močnega učinka. Vprašalnici »Kdo (je to rekel)?« dodamo kletvico »vrag« in dobimo poudarjeno vprašanje »Kdo za vruga je to rekel?«.

e) **Nove besede iz kletvic** imajo popolnoma drugačen pomen, čeprav so nastale iz kletvice. Iz tega razloga so jezikoslovci do danes v dilemi, ali bi jih obravnavali kot kletvice (Klemenčič 2016, str. 35–39).

4 MOTIVI V KLETVICAH

4.1 Religiozni motiv: kletvice, povezane z religioznimi motivi (»Bog!«, »Jezus!«, »Kristusove rane!«), ali pa kletvice, povezane z zlimi silami (»Hudič!«, »Vrag!«, »Pekel!«). Ti vzkliki so za večino Slovencev skoraj nevtralni, saj jih uporabljamo bolj kot evfemizme.

4.2 Skatološki motiv: kletvice, ki so povezane s človeško prebavo in presnavljanjem (drek, sranje, rit), Slovenci uporabljamo večinoma kot vzklike jeze. Sam izraz *sranje* ima lahko več pomenov: lahko opisuje neprijetno situacijo (»Kakšno sranje, nisem naredil izpita!«), stvari, ki so pokvarjene, ne delujejo dobro (»Kakšno sranje sem kupil!«), rabimo ga za opis ničvrednih ljudi (*seronja, drekač*), kot izraz, da nam je za nekaj vseeno (»Poserjem se na to, kaj misliš!«, »Ne serji.«).

4.3 Motiv spolnih organov: kletvice, ki se navezujejo na moški in ženski spolni organ. V slovenščini so to *pizda* in *kurc*, je pa motiv spolnih organov pri nas najbolj priljubljen.

4.4 Motiv spolnega odnosa: kletvice na osnovi vulgarnega izraza za spolni odnos. Pri nas sta to glagola *jebati* in *fukati*, ki se uporabljata v različnih oblikah. Predvsem besede s korenem glagola *jebati* so se razvile v vsestranske kletvice z različnimi funkcijami: kot pridevnik za težek, naporen, slab (*jebeni*), kot zaničevalen opis osebe, lahkomišeln človek ali oseba, ki nima volje, se ne briga za nič (*jebiveter*). Poleg tega se lahko glagol uporablja še za vrsto ostalih izrazov: »Jebe se mi!« (ne briga me), »Odjebi!« (nehaj, zgini), »Ne me jebati!« (ne zafrkavaj, ne jezi me).

4.5 Motiv sodomije: kletvice, ki se navezujejo na analni spolni odnos. Z njimi nekoga na neprijazen način prosimo, naj odide, oziroma mu povemo, da imamo dovolj, sicer pa v slovenskem jeziku nimamo obilico kletvic iz te skupine. Najobičajnejša bi bila verjetno »Pojdi v rit!«.

4.6 Motiv matere: kletvice, ki namigujejo na spolno dostopnost mame opsovanega oziroma katere druge ženske sorodnice. Tisti, ki uporabijo te kletvice, prizadenejo sogovornika s tem, da ponižajo njegovo mater: »Pizdo materno!«, »Jebem ti mater!«, »Kurbin sin!« (Klemenčič 2016, str. 39–47).

Ker pa je do zdaj nastalo kar nekaj del, ki se osredotočajo na motive v kletvicah, je treba uporabiti tudi klasifikacijo religioznih motivov po Ashleyu Montaguju: 1. Imena nadnaravnih in božanskih bitij, kot so bogovi, angeli, demoni: Bog, Gospod, Jezus; 2. Imena, povezana s sakralnimi stvarmi in vero: križ, zakrament, sveta maša, sveta kri; 3. Imena svetnikov, duhovnikov, prerokov in ostalih oseb iz cerkvene zgodovine: sveta Marija, sveti Peter, sveti papež; 4. Imena svetih mest: Jeruzalem; 5. Besede, ki predstavljajo posmrtno življenje: nebesa, pekel (Montagu 2001, str. 100).

5 MOČ KLETVICE/ PSOVKE

Moč kletvice se »meri« po lestvici od zelo blagih do zelo močnih kletvic. Ker govorimo o moči kletvice, je treba opozoriti, da se že sama moč kletvice ali psovke razlikuje od govorca, s tem imamo v mislih spol govorca/prejemnika, starost in družbeni položaj.

5.1 Spol

Ko je kletvica ali psovka uporabljena s strani moškega in je namenjena moškemu, se navezuje skoraj vedno na moško populacijo, kajti že sama omemba ženskega spola zviša moč učinka kletvice. Pri moških gre v veliki večini primerov za zmerno močne kletvice, saj s tem drugim sporočajo svojo moč, ko pa moški uporabi zelo močno kletvico, želi človeka namerno »užaliti«. Če želi moški kletvico ali psovko uporabiti za žensko, bo njegovo besedišče polno ženskih poimenovanj za stvari, vendar pa je v navadi moških, da žensk ne psujejo ali kolnejo. Enako vrsto odnosa, kot je pri moških, je mogoče opaziti pri ženski populaciji. Ženske so z kletvicami in psovkami zelo inovativne, saj se njihova vsebina nanaša na marsikaj, ko jih uporabijo za druge ženske. V odnosu ženska–moški je vidna že manjša razlika. Moški okoli ženske populacije ne uporabljajo zelo grobih besed, medtem ko se v ženskem besedišču znajdejo tudi zelo močne kletvice za moške.

5.2 Starost in status

Starost in status samega govorca močno vplivata na besede, ki jih ta uporablja. Mlajša generacija prebivalstva je vsakodnevno v stiku z mediji, ti jim »na pladnju servirajo« nove besede, ki se pojavljajo v drugih kulturah. S tem se razlika med mladimi iz mesta in s podeželja le še povečuje. Ker so mladi iz mest v tesnejšem stiku z mediji in se med seboj povezujejo s pomočjo drugih kultur, imajo tudi več možnosti, da uporabijo kletvico ali psovko iz drugega jezika. Mladi s podeželja pa so pri tem stiku bolj v ozadju, še vedno je prisoten močnejši vpliv domače kulture ter posledično domačih kletvic in psovok. Pri odraslih ljudeh so se kletvice in psovke že skoraj zakoreninile, in čeprav se lahko pojavi še kakšna nova, je uporaba starih še vedno pogostejša (McEnery 2007, str. 55–57).

6 SKLEP

Psovke in kletvice se uporabljajo že tisočletja. Razvile so se sočasno z razvojem verbalne komunikacije oziroma pravzaprav družbe – odkar obstajamo mi, obstajajo psovke in kletvice. Skozi stoletja se je vloga kletvice razlikovala po kulturah in tudi samih moralnih vrednotah takratnega časa. V sklopu žaljive verbalne komunikacije zasledimo naslednje pojme: psovka, kletev, kletvica, bogokletstvo, psovanje, žaljivke in zmerljivke. Kletvica za razliko od psovke vzpostavi verbalno nadvlado, pri kateri ne gre le za razžalitev, temveč predvsem za obliko verbalne agresije nad prejemnikom. Pri psovkah govorec z njimi izraža verbalno agresijo brez pomoči nadnaravnih sil, torej je govorec sam nosilec verbalne agresije. Kletvice lahko razdelimo glede na funkcijo, ki jo opravljajo, prav tako pa je pri izbiri uporabljene kletvice pomemben tudi sam motiv. Motivi so po navadi religiozni, skatološki, motivi spolnih organov, spolne-

ga odnosa, sodomije in matere oziroma ženske sorodnice opsovanega. Ko govorimo o moči kletvice, je treba opozoriti, da se že sama moč kletvice ali psovke razlikuje od govorca glede na njegove osebne karakterne značilnosti.

7 VIRI IN LITERATURA

Bernard NEŽMAH, 2011: *Kletvice in psovke* (2. izd.). Ljubljana: Družba Piano.

Ashley MONTAGU, 2001: *The Anatomy of Swearing*. University of Pennsylvania Press. Pennsylvania.

Tony MCENERY in Michael HOEY, 2007: *Swearing in English, Bad language, purity and power from 1586 to the present*. Routledge. Oxon.

Iva KLEMENČIČ, 2016: *Kletvice in psovke v slovenskih tiskanih medijih: Diplomsko delo*. Pridobljeno z Repozitorija Univerze v Ljubljani, <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=89228&lang=slv> (30. 11. 2018).

Sandra KRKOČ LASIČ, 2014: *Seks in religija najboljši podlagi za grde besede*. Dnevnik. Pridobljeno s <https://www.dnevnik.si/1042681717> (8. 12. 2018).

DOGAJALO SE JE ...

HELENA ZEMLJIČ

Okoli besede 2019 in podelitev večernice

Študentke Oddelka za slovanske jezike in književnosti smo se 19. septembra 2019 udeležile kritiške delavnice v okviru Očesa besede 2019 v Murski Soboti. Festival mladinske književnosti je letos potekal že 24., ob tem pa je bila podeljena 23. večernica, nagrada za najboljšo mladinsko delo minulega leta.

Kot po navadi je bil nagrajenec večernice znan že prej, nagrada pa je bila na glavni festivalski dan podeljena **Andreju Skubicu** za delo *Babi nima več telefona*. Podelitev je vodila **Norma Bale**, osrednji (ob sami podelitvi) in gotovo tudi najzanimivejši del pa je bila predstava z naslovom *Sezidal nevidno bom hišo*, ki so jo kot kolaž vseh nominiranih del pripravili dijaki 4. letnika dramsko-gledališke smeri umetniške gimnazije na Gimnaziji Nova Gorica.

Po uradnem odprtju Očesa beseda in skupnem kosilu smo se udeleženci festivala razdelili med okroglo mizo, ki je tematizirala problematiko avtorskih pogodb v pisateljskem poklicu, in kritiško delavnico Mlade oči, ki jo je tako kot lani vodil **dr. Aljoša Harlamov**. Delavnica je bila razdeljena na začetni teoretični del, v katerem je Harlamov predstavil kritiko na splošno, in praktični del, v katerem naj bi pregledali poslane kritike o nominiranih delih letošnje večernice. Ker sta kritiki vnaprej pripravili zgolj dve študentki, smo se odločili, da raje skupaj pregledamo eno od nominiranih del in se pogovorimo o pristopu, ki naj bi ga ubral kritik ob branju in analizi obravnavanega dela. Ob tem je Harlamov posebej opozoril na rahlo drugačen pristop k mladinskemu delu, ki ima po navadi bolj izoblikovano didaktično noto in preprostejši slog. Sledila je diskusija o mladinski kritiki in vprašanju pristopa k mladinskim delom.

Okoli besede je tudi letos uspešno opozorilo na pogostno zanemarjen del slovenske književnosti, mladinsko literaturo. Kar pa je morda še pomembnejše, izpostavil je kritiko mladinskih del, ki jo v časopisnih in spletnih medijih srečamo zelo redko.

MANJA VIVOD SMOLNIKAR

"Pesmi so edini krik/razbeljenega rojstva": pogovor ob izidu *Zbranih pesmi* Jureta Detele

V Vetrinjskem dvoru v klubu Wetrinsky je 13. junija 2019 ob izidu *Zbranih pesmi* **Jureta Detele** potekal pogovor z urednikom **Miklavžem Komeljem** z naslovom "Pesmi so edini krik / razbeljenega rojstva". Dogodek sta organizirala Slavistično društvo Maribor in Alumni klub Oddelka za slovenske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru s podporo Kooperative Peron in Vetrinjskega dvora (Narodni dom Maribor) Z urednikom se je pogovarjala izr. prof. dr. **Branislava Vičar**.

Delo *Zbrane pesmi* obsega dve knjigi z več kot tisoč stranmi Detelove zapuščine, vseh njegovih pesmi, verzni fragmentov in osnutkov. Sploh prvič izdana Detelova ustvarjanja so skupaj z že izdano poezijo razvrščena sistematično po kronološkem vrstnem redu. Komelj je zbir dopolnil z opombami, ki kot rezultat njegovega poglobljenega preučevanja opusa predstavljajo verzne variante in odpirajo okoliščine nastanka pesmi.

Slovenskega pesnika, pisatelja in esejista Jureta Detelo danes označujemo kot klasika slovenske poezije druge polovice prejšnjega stoletja, ki je z reflektivno, aforistično poezijo znal presehati običajno pojmovanje ekološke zavesti. Kot ena najzanimivejših literarnih figur svojega časa je težil k sublimnemu, ustvarjal je na drugi ravni, izven okvirjev takratnih uveljavljenih predstav, kaj je poezija. S skrajno etično noto preučevanja človekovega odnosa do narave in živalstva je želel vzpostaviti preseganje samega človeškega stanja.

Miklavž Komelj, umetnostni zgodovinar, pesnik, esejist, publicist, urednik, je Detelovo literarno zapuščino, velik del še v rokopisu, poglobljeno in v celoti postavil na knjižne police. Večkrat nagrajeni avtor kot pesnik na precizen in premišljen način podaja svoje znanstvene pomisleke.

Kot sogovornik je Komelj svoja dognanja in večletno poglobljeno preučevanje Detelovega opusa z etično zavestjo skušal približati obiskovalcem. Pogovor je bil povezan s performansom v izvedbi **Tomaža Podbevška** in **Izidorja Gaveza**, ki sta z interpretacijo Detelovih pesmi pričarala intimno vzdušje. Dogodek je bil pospremljen še z okrepčilom, ob katerem smo obiskovalci imeli priložnost strniti misli.

TAJDA URH

Predstavitve monografije dr. Marka Jesenška – *Prekmurski jezik med knjižno normo in narečjem*

V torek, 16. aprila 2019, ob 17. uri je v Glazerjevi dvorani Univerzitetne knjižnice Maribor potekala predstavitve monografije dr. **Marka Jesenška** *Prekmurski jezik med knjižno normo in narečjem*. Marko Jesenšek je slovenski jezikoslovec, redni profesor na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru. Leta 2017 je bil sprejet v Slovensko akademijo znanosti in umetnosti.

Na predstavitvi monografije se je z avtorjem pogovarjala prof. dr. **Natalija Ulčnik**.

Monografija dr. Marka Jesenška *Prekmurski jezik med knjižno normo in narečjem* je izšla pri založbi Zora v nakladi 300 izvodov s finančno podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Na bogato vsebino monografije kažejo naslednji naslovi poglavij: Vpliv biblijskih besedil na dvojnični razvoj slovenskega knjižnega jezika, Slovenščina v Prekmurju in Porabju – med knjižno normo in narečjem, Slovenski jezik v Porabju na Madžarskem, (Mali) katekizem – kranjski in prekmurski prvotisk, Prekmurski jezik v Temlinovem in Kardoševem prevodu Malega katekizma, Kardošev pomen za ohranitev prekmurskega jezika, Prekmurščina v prevodih svetopisemskih besedil, Manjšalnica v *Marijikinem ogračku*, Prekmurski jezik v Ivanocyjevi pridigi iz leta 1883, Kolarjev prevod *Male biblije z-kejpami*, Besedje slovenskih pesmi Avgusta Pavla, Asbothova pisma Pavlu, Pavlova *Prekmurska slovenska slovnica* med Janežič-Sketovo in Breznikovo normo ter Jezikovno delo Antona Vratuše in Srečevanja z akademikom Antonom Vratušo. Delo je ob 100-letnici darilo vsem Prekmurcem ter hkrati znanstveno-raziskovalno delo o prekmurskem jeziku, ki je poučno in zanimivo ne samo za Prekmurce, temveč za vse Slovence.

Predstavitve monografije je potekala v sproščenem vzdušju. Pogovor z gostom iz Porabja je bil zanimiv in poln novih informacij o življenju manjšine, hkrati pa so poslušalce pretresle zgodbe iz prve roke, ko so izvedeli, kako se porabski Slovenci soočajo z izginjanjem njihovega narečja in kako rešujejo nastale težave.

Zaključujem z mislijo iz spremne besede avtorja.

»Zgodba o prekmurskem jeziku ni zaključena. Nadaljevala se bo, dokler bo obstajal

slovenski jezik – danes je na veliki preizkušnji zaradi želje, da bi se svet spremenil v enovito celoto, žal, tudi jezikovno. Kranjski in prekmurski jezik sta samostojno preživela več »globalnih« jezikov (latinščino, nemščino, madžarščino, kajkavščino, združena v novoslovenščino še nemščino, ilirščino, srbohrvaščino) in, prepričan sem, da bosta tudi angleščino.«

AJDA STRAJNAR

Pogovor z Natašo Kramberger

Na Filozofski fakulteti v Mariboru se je 13. maja 2019 odvil pogovor s slovensko pisateljico in novinarko **Natašo Kramberger**. Krambergerjeva (1983) je nagrajena avtorica knjig *Nebesa v robidah* (2007), *Kaki vojaki* (2011), *Brez zidu* (2004–2014), *Tujčice* (2016) in *Primerljivi hektarji* (2017). Sama zase pravi, da je pisateljica, novinarka in kmetica, ki živi v Jurovskem Dolu in Berlinu. Pogovor je povezovala red. prof. dr. **Jožica Čeh Steger**, zaposlena na Filozofski fakulteti v Mariboru. Avtorica je poslušalcem orisala način svojega pisanja, poudarila pomembnost sodelovanja med avtorjem besedila in ilustratorjem ter pomembnost sočasnega ustvarjanja pri romanu v rimah in slikah *Kaki vojaki*. Zaključni del pogovora je puščal poslušalcem, študentom, možnost postavljanja vprašanj in diskusije. Za zaključek je avtorica prebrala odlomek iz svoje knjige *Primerljivi hektarji*.

SAŠO KAVAŠ

Skrivnost pesnice Fanny Haussmann

Leto 2018 sta zaznamovali 100. obletnica smrti **Ivana Cankarja** in 200. obletnica rojstva Prešernove sodobnice in domnevno prve slovenske pesnice nemškega rodu Franziske Marie Elisabeth Haussmann, bolj znane kot **Fanny Haussman**.

Slavistično društvo Maribor ter Alumni klub Oddelka za slovanske jezike in književnost sta zato v sredo, 28. novembra 2018, pripravila predavanje in predstavitev knjige o slovenski pesnici Fanny Haussmann z naslovom *Skrivnost pesnice Fanny Haussman*, ki ga je izvedla literarna zgodovinarica red. prof. dr. **Jožica Čeh Steger**. Predavanje je potekalo na Filozofski fakulteti v Mariboru, v predavalnici 2.22, ob 17. uri.

Dr. Čeh Steger je na predavanju predstavila življenje pesnice. Povedala je, da se je pesnica iz svojega rodnega kraja Bruck an der Mur preselila na dvorec, ki ga je njen oče kupil leta 1835 blizu Žalca. Nato se je pridružila celjskemu liberalnemu krogu. Pesniččin opus obsega devet pesmi v slovenskem jeziku, ohranjen pa je tudi rokopis (pesem Zum Nahmensfeste), ki je napisan v nemščini. Rokopis hranijo v Univerzitetni knjižnici Maribor.

Menim, da smo s predavanjem izvedeli veliko o »prezrti« pesnici, spoznali pesničino življenje in delovanje. Si pa Slovenci lahko štejemo v čast, da je pesnica nemškega rodu pisala v slovenskem jeziku.

MANJA VIVOD SMOLNIKAR

Intervju z mlado pisateljico Evo Kurnik

Eva Kurnik je študentka slovenistike, mlada pisateljica in samozaložnica, ki je oktobra 2019 izdala svoj drugi roman z naslovom *Toskanski spev*. Nadvse rada bere, ruski klasiki so ji v užitek. Fascinirajo jo zgodbe ljudi, zgodovinskih osebnosti, zaradi česar pogosto posega po biografijah in avtobiografijah, zelo se zanima za temo Jugoslavije, Tita in princeso Diano. Zanimajo jo zgodovinske tematike, navdih kdaj jemlje tudi iz preteklosti, takrat »izprašuje babico, kaj se je komu dogajalo«.

»Imam probleme s pisanjem na kratko. Rada bi pisala na kratko, ampak ne znam. Moram povedati vse, vse se mi zdi pomembno,« pravi. Zato tudi pisanje romanov. Še za časa srednje šole je napisala svojega prvega. *Njena pot* je družinska saga, postavljena v starejši čas, v obdobje 70. let, in prepleta različne človeške odnose, navrh vsega pa je kot najpomembnejša človeška vrednota postavljena ljubezen.

Pred kratkim, oktobra 2019, si izdala svoj drugi roman *Toskanski spev*. Kaj te je privedlo do druge knjige?

Za drugo knjigo sem imela idejo. Ko sem v samozaložbi izdala prvo knjigo in je to steklo, sem vedela, da bom pisala naprej, da prva ne bo zadnja. Spontano sem začela pisati. Za razliko od prve sem vedela, da bo ta nekoč izšla kot roman in da zgodba ne bo obležala doma na polici.

O čem pišeš v *Toskanskem spevu*?

Toskanski spev se lahko bere kot nadaljevanje *Njene poti*, ni pa nujno, vsekakor je bolj razumljen ob poznavanju prve knjige. V *Spevu* se več različnih zgodb iz preteklosti prepleta. Prolog začenja pripoved z letom 2016, nato se pomaknemo v 70. leta prejšnjega stoletja, z epilogom pa je zgodba ponovno prestavljena v sodobnejši čas, tokrat v leto 2017. Prav tako gre za družinsko sago, ki je postavljena v različne časovne okvire in tudi različne kraje, države, od današnje Slovenije, nekdanje Titove Jugoslavije do Toskane, torej Italije. Družinska zgodba prepleta več generacij tipične slovenske družine. Trudila sem se, da bi zagovarjala vrednote, kot so iskrenost, ljubezen v različnih oblikah in pristne odnose, ki jih zagovarjam tudi sama.

Kakšne so razlike in kakšne vzporednice nastanka obeh romanov?

Z izdajo prve knjige sem imela obilo težav, nisem pravzaprav vedela, kako se zadeve lotiti. Pri drugi je bilo to neprimerno lažje, pri tej imam tudi boljšo promocijo, ker sem si ustvarila profil na Facebooku, ki ga prej zanalašč nisem hotela imeti, neprestano »štrcanje« po telefonu me resnično vrže do stropa. S pomočjo Facebooka sem si našla tudi lektorico in oblikovalko *Speva*.

Vzporednica je, lahko rečem, to, da sta okvirni zgodbi obeh romanov nastali na podlagi sanj. Drugo sem pisala starejša in bogatejša za nekaj izkušenj, zrelejša, kar se vidi, upam, tudi pri pisanju.

Kako poteka tvoje pisanje? Se veliko bereš, popravljaš, dopolnjuješ napisano? Ali ti morda sprva uspe zapisati, kakor si si zamišljala?

Neke zgodbe jemljem iz resničnega življenja in jih predrugačim do te mere, da ni moč niti slučajno reči, da je roman (avto)biografski. Ne ker bi mi manjkalo domišljije, ampak ker se mi zdi boljše stvari iz resničnega življenja nekako vključiti, da se lahko bralec lažje poistoveti z liki, saj se tako tem dogajajo stvari, ki se dogajajo tudi ljudem v resničnosti. Pri obeh knjigah pa prepletam sanje z neko fiktivno resničnostjo.

Za pisatelja je strup, da gleda za nazaj. Muka mi je, ko moram tik pred izdajo lektorirano knjigo še enkrat prebrati, ker bi še takrat ogromno stvari spremenila. Najpogosteje dobim ideje zvečer ali ponoči, takrat hitro zgrabim telefon ali listek in si jih zapišem.

Ko pišem, ne pišem po vrsti, pač pa zelo pomešano. Pozneje stvari uredim in zložim. Pri *Spevu* sem na primer imela epilog in prvih pet oziroma šest poglavij napisanih, ko sem imela že v celoti napisan konec.

Sicer pa imam cerebralno paralizo. Posledica so težave z grafiko in motoriko, kar vodi do tega, da na računalnik tipkam dvoprstno. Lažje pišem na roko, tako da sta bili obe knjigi, kakor bodo tudi prihodnje, pisani na roko.

Ali morda že nastaja kaj novega?

Trenutno pišem dve knjigi hkrati, ampak sta obe še krepko v povojih, ker sem časovno zelo okupirana. Ena je nadaljevanje *Speva*, druga se pa navezuje na osebo, ki v *Spevu* nastopa.

Kaj bi rada s svojim pisanjem sporočila?

Ljubezen je sila, ki lahko reši svet, ne v »pocukranem« smislu, ampak v smislu, da ne bomo postali roboti. Če napreduje tehnologija, naj pri ljudeh ostanejo čustva in naj se znajo ljudje izraziti preko objema, ne preko smeška na telefonu. Ljubezen in iskrenost zmagujeta v vsakem odnosu, v vseh oblikah.

KARIN JUREŠ

Intervju z mladim farmaceutom, ki nam na socialnih omrežjih namesto zdravil priporoča haikuje

Le kaj imata skupnega Aspirin plus C in tri vrstice *insta* poezije? Zaužijemo ju v dobrih treh sekundah, njuno delovanje pa lahko čutimo še ves dan. Bodoči doktor farmacije nas dnevno razvaja s kratko domiselno poezijo, ki nastaja popolnoma spontano, a hkrati deluje povsem premišljeno. Njegov profil deluje kot nekakšna lekarna besed, po katere pridemo predvsem takrat, ko se ne počutimo najbolje. Iskrena in dih jemajoča poezija, ki nastaja izpod njegovega peresa ali boljše rečeno tipkovnice, nam krajša predolge dneve in lepša še tako turobne trenutke. Čeprav jih dobimo zapakirane v temno sivem okvirčku, nam nudijo tisočero barv. Vsaka po svoje nam pomaga interpretirati te kratke misli, ki zagotovo puščajo dolgotrajne stranske učinke – ki pa jih v navodilih (ki jih po navadi moramo nujno prebrati pred uporabo) ni. Obetavno in nadvse zanimivo poezijo lahko najdemo na *Instagramovem* profilu pod imenom »nk.le.besede«, na katerem se lahko brez skrbi in slabe vesti prepustimo njegovi zgodbi. Nekaj njegovih haikujev lahko preberete na koncu intervjuja.

Nekateri ti morda že sledijo, drugi morda še ne. Se nam lahko na kratko predstaviš?

Sem Nejc Klemenc, star sem 26 let, prihajam s Ptuja, sicer pa že od začetka študija živim v Ljubljani. Čeprav sem študiral blizu Filozofske fakultete, za seboj nimam nobene formalne izobrazbe s področja jezikov, literarne teorije ali književnosti – sem namreč farmacevt, ki v službenem času razvija zdravila, v študijskem doktorat, v umetniškem pa haikuje in druge krajše pesnitve. Že od malega sem zaljubljen v knjige, besede in zgodbe, ki jih imajo ljudje povedati, a nikoli se nisem preveč resno ukvarjal s pisanjem. Ljubiteljsko pišem že približno deset let (z večletnimi vmesnimi premori), nastale pa so večinoma kratke zgodbe in poezija.

Kje lahko najdemo tvoje umetnine in kaj točno nastaja na tvojem profilu?

Profil »nk.le.besede«, ki ga lahko najdete na spletni aplikaciji *Instagram*, je prostor, v katerem objavljam avtorsko poezijo v obliki haikujev oziroma kratkih pesmi. Gre za pesmi, v katerih se pojavljajo predvsem motivi iskanja, odhajanja, izgubljenosti, samomotivacije, hrepenjenja po izgubljenem in zaljubljenosti. Objavljene besede so kot majhni »puzzli« iz življenja vsakega izmed nas in vsak lahko postavi svoj haiku na svoje mesto v zgodbi. Tako nastaja nekaj, s čimer se bralci lahko poistovetijo, in

nekaj, kar jim ostane. S haikuji in drugimi krajšimi verzi želim prikazati predvsem to, da besede niso vedno le besede. Ne potrebujemo veliko besed, da povemo zgodbo, tej pa ni treba biti *velika*, da bi nekoga ganila in ga pripravila do tega, da čuti in občuti.

Kdaj, kje in kako se ti je porodila ideja o spletni platformi, ki bi ponujala strnjeno poezijo in ob tem redno razveseljevala literarne navdušence?

T. i. zbirališče »nk.le.besede« je nastalo pred dobrim letom in pol po dobrem odzivu prijateljev, ki so vsake toliko dobili v branje kako mojo pesem, in po njihovi spodbudi, da moram to obvezno deliti z drugimi. V osnovi so bile »Le besede« mišljene kot nek kratkoročen projekt za izražanje čustev, ki ga bodo spremljali verjetno le moji prijatelji in morda kdo, ki bo naključno zašel na *Instagram*. Zamišljen je bil kot prostor, v katerem bom vsake toliko objavil kako pesem, čez čas pa ga verjetno zaprl, saj sem bil prepričan, da le redkokdo bere poezijo na socialnih omrežjih. No, po množičnih pozitivnih odzivih, ki sem jih bil deležen, sem ugotovil, da sem se motil. V znak zahvale podpora sledilcev sem se nekoč odločil podariti nekaj magnetov z njihovimi najljubšimi haikuji, odziv pa je bil mnogo večji, kot sem pričakoval. Na hladilnikih po Sloveniji se tako lahko najde že več kot 300 magnetov s haikuji, kak pa se lahko najde tudi kje v tujini. Magneti so zmeraj podarjeni, ker mi pomeni dovolj, da želi nekdo imeti »Le besede« nekje bližje sebi.

Kdaj najdeš čas za ustvarjanje in od kod dobivaš ideje?

Imam občutek, da v bistvu pišem vedno in hkrati nikoli, povsod in hkrati nikjer. Zelo redko se usedem in si rečem: »Nič, zdaj grem nekaj napisat«. Ideje si velikokrat, ko najdem zanimive besede ali verze, zabeležim na telefon. V mislih pogosto zatavam v neko igranje z besedami in jih sestavljam brez namena, da bi to nekoč lahko postale pesmi. Ampak potem kar nastanejo – morda takoj, morda pa lebdijo še nekaj časa v obliki enega verza. Pogosto me lahko najdeš, kako na prste štejem zloge za haikuje pri vožnji z avtom, s trolo, v službi, na pivu s prijatelji ali ob brezciljnem sprehajanju po spletu ob pol dveh jutraj. Zelo blizu mi je verz »What's your night worth without a story to tell?« (»Koliko je vredna noč, ki ne pusti za seboj zgodbe, vredne pripovedovanja?«) Zato rad poslušam sebe, poslušam druge, opazujem okolico in nabiram zgodbe – zgodbe o sebi, zgodbe o drugih, zgodbe o največjih zgodbah in zgodbe o najbolj bežnih trenutkih. Zdi se mi, da imamo vsi v sebi toliko zgodb, toliko stvari, ki jih moramo doživeti, in toliko še občutiti. Ogromno smo jih že doživeli, a premalo povedali.

Ideja o magnetih s haikuji je izvrstna! Imaš morda kakšne zastavljene cilje in projekte za prihodnost?

Nekih jasnih načrtov za prihodnost iskreno nimam. Seveda – nekoč bi rad izdal svojo zbirko, ampak aktivno se še nisem preveč spuščal v to. Zdi se mi, da mora najprej nastati dovolj dobrih pesmi, ki so vredne objave v knjigi – da ne izdajam samo z

namenom, da imam pesniško zbirko. Razmišljal sem sicer tudi o spletni trgovinici z magneti, o vrečki s potiskom, namiznem koledarju ali dnevniku »mood tracker«, v katerem bi te ob vsakem tednu v letu čakal en haiku. Ampak žal za take večje projekte običajno zmanjka časa v dnevu. Lotevam se sicer več različnih projektov tako na *Instagramu* (*Sestavi svoj haiku*, *Tinder poezija*, *magnetna poezija*) kot tudi drugod (udeležba in vodenje kreativnih delavnic, nastopanje na literarnih večerih) in zaenkrat sem zadovoljen s tem, kjer sem in kam me to vodi.

Vonj tvoje kože –
aromaterapija
za dobro jutro.

... — —
Nk

Zvezde ne vedo,
da jih vsako noč iščem.
Tako kot tebe.

.....
Nk

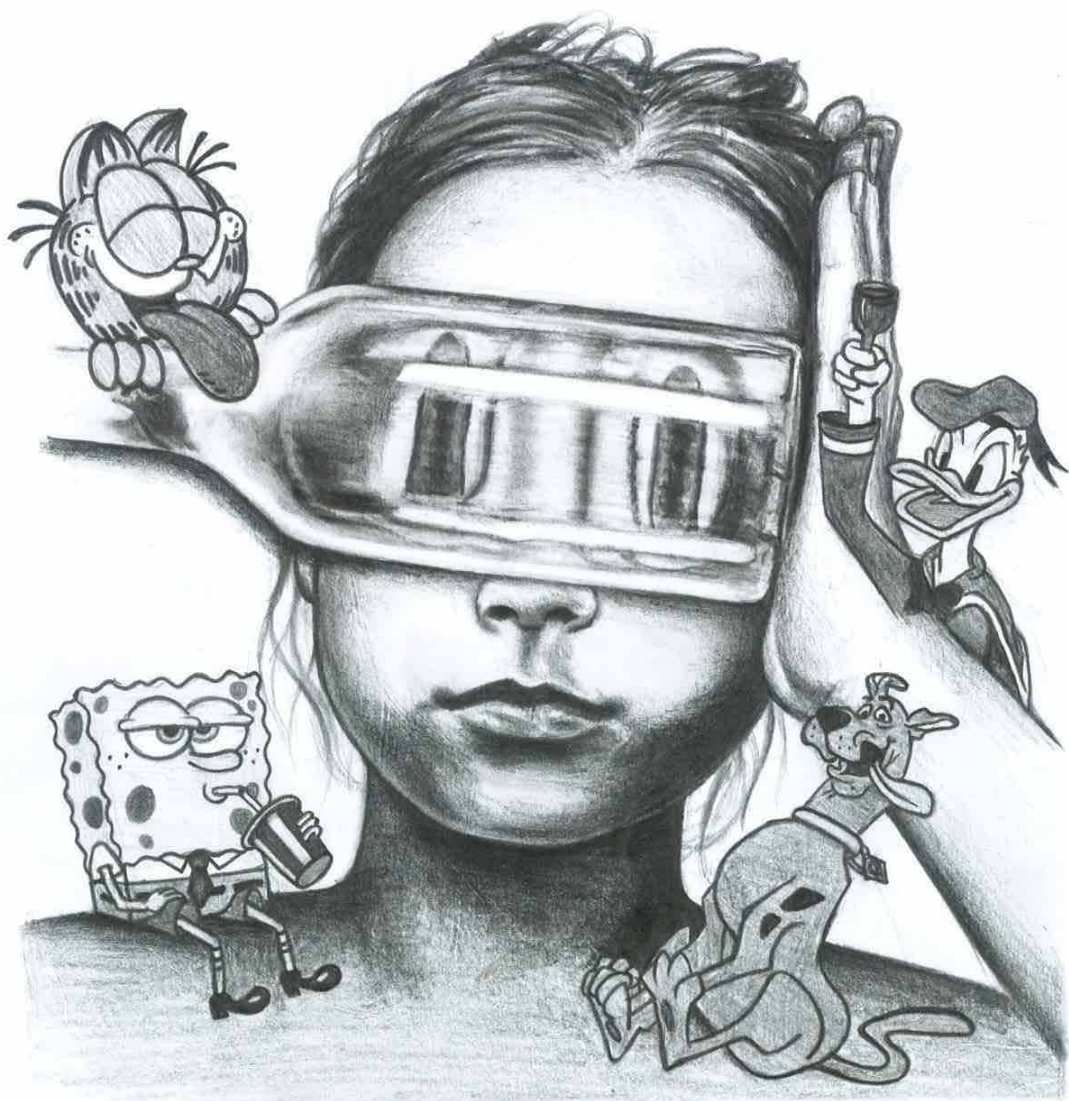
Ko mi ostane
še zadnja vžigalica,
ti prižgem ves svet.

— — — —
Nk

Tvoji objemi.
Kot sveža posteljnina
po dolgem dnevu.

— — — ..
Nk

ILUSTRATORKA

KLARA ŠLENC

Klara Šlenc je umetnica, rojena 22. 11. 1997. Z umetnostjo se ukvarja že vse življenje, zato se je po končani osnovni soli odločila za Šolo za hortikulturo in vizualne umetnosti v Celju. Tam je ugotovila, da ji v umetnosti najbolj leži slikanje, zato se je odločila za vpis na Akademijo za likovno umetnost in oblikovanje, tam je leta 2019 diplomirala iz slikarstva, njena tema pa so bili medijski simboli kot kazalci sodobne umetnosti, pri čemer je opisala vpliv medijev na samo družbo in umetnost, predvsem slikarstvo. Zdaj na že omenjeni akademiji obiskuje magistrski program iz slikarstva, saj želi svoje znanje iz slikarstva še poglobiti. V domačem kraju (Hrastnik) je 2. oktobra 2019 imela svojo prvo samostojno razstavo, na kateri je razstavila lastna dela v različnih velikostih, barvah in tehnikah. Njena dela so uporabili tudi v novem slovenskem celovečernem filmu Eva, katerega premiera bo v letu 2020. S svojimi deli prikazuje in opozarja na prehitro in nenadzorovan razvoj množičnih medijev v družbi. V svoja dela vključuje risane junake, fotorealistične portrete, napise grafitov itd. Z namenom opozoriti na prenasičenost z informacijami v današnjem svetu.

Omenjene elemente povezuje z raznimi ekspresivnimi nanosi in slikarsko tehniko drippinga. Poleg slikanja, ki je njena primarna usmeritev v umetnosti, je aktivna tudi na drugih umetnostnih področjih, kot na primer risanje portretov tako ljudi kot tudi živali, ilustracij, izdelava grafik itd. Zdaj pa je kolekcijo svojih del še razširila in jo želi v prihodnosti tudi razstaviti. Njene vizije za prihodnost so, da se uveljavi v umetnostnih vodah.

ZAHVALA

Uredništvo literarno-jezikoslovne revije *Liter jezika* se zahvaljuje vsem avtorjem leposlovnih, strokovnih ali poročevalskih prispevkov, kritik, esejističnih refleksij in ilustracij, vsem donatorjem, to je Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete Univerze v Mariboru, Slavističnemu društvu Maribor, Študentskemu svetu FF UM, in tudi ostalim, ki so pomagali pri oblikovanju, tisku in promociji revije.

Pri večini prispevkov smo si vzeli pravico, da smo vnesli potrebne lekture, upoštevali pa smo tudi željo avtorja, kjer je bilo to posebej zahtevano.

Univerza v Mariboru

Filozofska fakulteta

Univerza v Mariboru

Študentski svet

Slavistično društvo Maribor

ISSN 2232-2671

9 772232 267100